GASPARIS CONTARENI PRIMAE PHILOSOPHIAE COMPENDIVM.

CVM PRIVILEGIO.

PARISIIS.
Ex typographia Gulielmi Nigri, via ad diuum Iacobum, ſub Roſa alba.
1556.

Il eſt permis à Guillaume le Noir libraire à Paris , de faire imprimer & mettre en vente ce preſent liure intitulé *Gaſparis Contareni Primæ Philoſophiæ Compendium.* Et inhibitions & deffenſes faictes à tous imprimeurs, libraires, & autres marchās quelz qu'ilz ſoyent, de n'en imprimer ou faire imprimer, vendre ne diſtribuer autres que ceux que ledict le Noir aura imprimé ou faict imprimer, iuſques à ſix ans prochainement venans, à conter du iour & date qu'en ſera faicte la premiere impreſſion. Et ce ſur peine de confiſcation deſdictz liures, & d'amende arbitraire au Roy applicable, ainſi qu'il appert & eſt plus à plain contenu es lettres dudict priuilege. Donné à Paris le neufiéme iour de Nouembre Mil cinq cens cinquante & ſix, & ſeellés de cire iaune à ſimple queue.

Par le conſeil,

De Courlay.

Gaſpar Contarenus Reuerendo fratri Paulo Iuſtiniano Eremitæ Camadulenſi S.

REuerende pater cùm ſuperioribus menſibus Gaſpar Peruſin⁹ monachus, ac theologus præclarus tuas mihi literas attulit, ſimul cum epiſtola, quam ſcripſeras ad Marcum Antonium Flaminium iuuenem elegantiſſimũ, ac noſtri ſtudioſum, tui verò obſeruantiſſimũ: quibus à me petebas, vt compendium illud Primę Philoſophię, quod compoſueram dum in Hiſpania pro rep. noſtra legatione fungerer apud Carolum Cæſarem tibi tranſcribendũ, ac mittendũ curarem, adeò erã animo conſternatus ex acerbiſſimo obitu Auguſtini Piſauri, vt vix mihi ſatis ipſe cõſtarẽ. Etenim quidnam magis moleſtum mihi accidere potuiſſet: autquam nam tantam iacturam facerem, vt cum eo infortunio conferri potuerit? Nec mea tantùm cauſa mihi dolendum eo caſu ſciebam: verùm etiam amicorum omnium, precipuè

noſtrę ciuitatis, amiſeram ego amiciſſimum hominem, à quo vehemẽtiſſimè me diligi noueram, cuiúſque multa præclara beneficia in me collata plurimùm dignitatem noſtram auxerant: cuius vel conſuetudine ſola, & iucunda mihi vita videbatur, & in bonis artib⁹ virtutumq; omnium genere adeò me proficere ſentiebã, vt cogitationes omnes meæ vniuerſaque viuendi ratio ex eo homine pẽderent: cum quo tum bonarum artiũ ſtudia, tum ciuiles curę, ac priuata negotia, ceſſationéſq; mihi cõmunes erant: cuius denique amicitia mihi ipſe fœlix eſſe videbat. Hæc mihi priuata doloris ratio, ac publica quum ingens, quàm penè intollerabilis? Ciuẽ amiſim⁹ animi adeò excelſi, vt nihil rerum mortalium admiraretur, honores hoſce uulgi, quos tãtopere ſuſpicimus, diuitias quas tam magno ſtudio colim⁹, magiſtratus quos mi ſerè ambimus, vitã denique ipſam mortalem deſpiceret, nihilque faciẽda hæc omnia eſſe exiſtimaret: interdum irridebat, modo miſericordia proſequebatur vulgi ſtudia. Econtra adeò pietatẽ erga

Deum optimũ maximũ colebat: adeò patriæ boni ſtudioſus erat, reique chriſtianę, ac religioni tantùm addictus, honeſtatis, veræque virtutis, quouis genere contineatur, tam magnus admirator, vt nihil aliud animo verſaret: de nulla alia re libentius audiret, verbáue faceret. Quid dicã de illius hominis modeſtia, quem omnium modeſtiſſimum, hácque laude prę aliis pręcipuè dignum omnes exiſtimabant? Erat in eo præterea, prudentia ſingularis, comitas verò tam magna, tantáque affabilitas, vt iudicio omnium delitiæ huius noſtræ ciuitatis haberetur, atque etiam ore omnium prędicaretur. Quid dicam de litteris? quid de ſcientiarum peritia? vtriuſque linguæ peritiſſimus erat, ingenium verò tã acre, tam parũ vacillans, iudicium adeò graue, vt nullũ alium libentiùs conſuleremus: ſi quis nodus in literis incidiſſet, ac officiorum omnium erga amicos ac cõſangineos tam ingens ſtudium, tantáq; ſedulitas, vt non ſolum rerum cõmodorumque ſuorũ obliuiſceretur, verumetiã bonam valetudinem, ac vitam denique

negligeret, ne vlli officio vnquam defuisse videri posset: cui rei dũ studet, per grauissimos ęstatis ęstus, in febrem eam incidit, qua diem extremũ clausit. Harum rerũ memoria, ac propterea ingens mœror eo tempore penitus animo insederat, quo Venetiis ad me perlatę tuæ illæ literæ fuerunt. Rus enim cõcesserã, vt amœnitate cæli illius, rusticis delitiis quibus mirificè oblectari soleo, eã ægritudinem lenirem, saltẽ si penitus ex animo amouere non possem: qua de re minimè valui tibi tunc satisfacere, cui maximè cupiebam. verum cum paulatim aliquantulum animum eo dolore leuassem, alia cura confestim mentem subiit. Nam instabat tempus eundi ad præfecturam Brixiensem, qui magistratus pridem (cum adhuc in Hispania essem) mihi fuerat à Senatu demandatus: iam supellectilem omnem instruxeram, conductamq; nauẽ onerauerã, cum subitò in febrem incidi, qua multos dies laboraui: sed tãdem febre liberatus, adeò erã macie confectus, adeòq; valetudine parum firma, vt medicorum ac cognatorũ

amicorùmque consilio fuerim ei magistratui,quamuis honestissimo,coact⁹ renuntiare . Cum primũ verò melius me habere cœpi,publicisque occupationib⁹ vacuus in ocio esse, statim in mentẽ venit, occasionem mihi præstitã esse eius rei agendę,quam pridem pollicitus tibi eram me facturũ,simulque tibi , qui cuperes has nostras lucubrationes uidêre, & mihi, qui eas qualescumque essent tibi recognoscendas castigandasque mittere summópere desiderarem , hac vna opera faciendi satis.Itaq; in manus hoc opusculum sumpsi,relegi,paucisque mutatis tibi transcribendũ curaui , in quo multi delicatioris stomachi in re literaria quàm nos simus reprehendent fortasse . Quod omnẽ ornatum orationis, omnemque eloquentię splendorem neglexerimus:imo quod sępius vsi fuerim⁹ & nominibus & dicendi figuris,quæ latinæ linguæ non sint , sed potius ex media barbarię sumptæ videantur . Quib⁹ illud respondendũ censemus: res estcõtenta doceri:in primisq; censemus fatẽdum eos quidem eloquentiæ studia at-

tigisse me verò penitus tātum inde hausérimus quantū ipsi vellent (vt omittam publicas & priuatas occupationes) pręclarè studia philosophiæ, inquā tum humanæ tum diuinæ impedimento nobis fuisse: indéque nos auocasse ad sui splendorem, ad quē potissimum continendū à natura homines progenitos esse nullꝰ bonæ mentis ambigat. Erat etiam alia difficultas: nam auctorem latinum nullum habemus, qui de hisce rebus scripserit, quo vocabula seligere potuerim, modósque dicendi mutuare, qui huic disciplinæ proprii sint: in aliena verò lingua non satis tutum mihi videbatur. Si per me vocabula fingerē magis apta, quibꝰ vterer, quin potius temerarii hominis esse arbitrabar id sperare, nedum tētare. Ea ratio preterea me plurimum mouit, quod cum de rebus per quàm arduis eminentissimísque tractaturus esse: quę attentissmi etiam lectoris mentem, nedū illecebris eloquentiæ, aut verborum inuolucris, circutionibusque occupati, facilè effugere solent: valde verebar, ne si paulo ornatior esse vellē, fierem magis

obſcurus:atque ea que ſuapte natura dificilima obſcuriſſimáque ſunt, facerem oratione eloqutioniſque genere obſcuriora,&que in lucem promi vix poſſent. Grauiſſimus etiã auctor Ariſtoteles idẽ mihi perſuadebat, qui inquit in eo opuſculo quod preclariſſimũ nobis reliquit de arte pœtica,non oportere, ſi quando pœta ſententia quapiã grauiori vti voluerit, ea in parte adhibere orationis ſplendorem: nã lector facilè abduci poterit à grauitate ſententię illius percipienda,ad ſplendorem eum ornatumque orationis, quo primo ſtatim congreſſu delinitus,occupatuſque ad inferiorẽ ſenſum peruenire minimè poterit. Quid quod parens eloquẽtiæ Cicero in tertio libro de Finibus perhibet,vbi loci philoſophiæ abſtruciores tractantur, conſectari elegantiore vocabulo,velleque ornatè dicere,puerile quodam ſtudiũ eſſe: verum perſpicuè ac dilucidè dicere id demũ eſſe docti & intelligentis viri. His ergo rationibus adductus, neq; cũ eſſem in Hiſpania, ac inter publicas occupationes grauiſſimas,me quandoque con-

ferrem, ad quę pridem ex philoſophiæ fontibus hauſeram, literarũ monumẽtis mandanda: vt animum curis moleſtiiſq; hac ratione leuarem, recrearẽque: neq; nunc cum magnis ocioſus eſſem, nunquam mihi hãc operam adſumendam eſſe decreui, vt opuſculum hoc noſtrum elegantius facerem: vllum ne in eo orationis fucum adhiberem. Verùm in eo autem opere tantum elaborandũ mihi eſſe duxi, vt quanto poſſem, ac compendii modus pateretur, perſpicuè dicerem de rebus hiſce eminẽtiſſimis & quę ſuapte natura obſcuræ nobis ſunt, aciemq; mentis facilè effugiũt. Nec ſine magna ratione hanc potiſſimum philoſophiæ partem, quamuis altiſſimam ſelegimus, ac literis mandandam eſſe cenſuimus. Nam, vt probè noſti, quãuis omnes philoſophiæ partes, ac loci animum hominis mirificè perficiant: cæteriſq; quibuſcumque artibus, ac fortunarum copiis longè antecellant: multis tamẽ partibꝰ diuina ſcientia, ſeu primam philoſophiã ſeu ſapientiam apellare malueris, philoſophiæ partibus aliis præferenda eſt: ac

in eius præcipue functione hominis fœlicitas cōſtituenda: qua imbutus, diuinā quodammodo vitam æmulari poteſt, atque attingere. Quapropter in nulla philoſophię parte explicanda maius ſtudium impendi oportere reor, quā in hac longè omnium præſtātiſſima. At, vt veritatis maiorem rationem habeam, quā pudoris, nullus philoſophię locus ieiuniꝰ ab Ariſtotele tractatus eſt, nullibi plura deſiderantur quā in Prima Philoſophia. Nec tamen propterea reprehendēdum arbitror totius philoſophiæ parentē, verùm iuſtis de cauſis opinor parciorē cū fuiſſe in hac parte explicanda: quas in hocloco afferre fortaſſe nō ſit opus. Ideo cum plurima animaduertiſsē in Platonis monumentis, antiquorumq; philoſophorum decretis, quę huius ſciētię eſsēt, nonnullique aſſidua cogitatione hatum rerum mihi aſſequtus eſſe viderer, quæ alios fortaſſe preteriiſsēt. Statui me operæpretium facturum ſi vniuerſa quæ ad hanc ſcientiam pertinent ordine quodā ac ſerie diſtribuerem, in vnumque compendium colligerem, vt alii doctiores

planiùs explicare, diffusiùsque tractare possent, quæ ego succinctè tantum attigissem. Dedi igitur operã, vt hoc opusculo id conficerem. Primum vero de præstantia huius disciplinæ, deque auditore eius idoneo mihi dicendũ esse visum est omniaque explicui, quę efficere possunt viri sapientiæ studiosi. Hæc præferenda præmonstrandaque censui, quę mihi videbantur pertinere ad peritiã huius disciplinæ, atque scientiam antecedere. In secundo verò ac tertio volumine iã scientiam aggressus de ente, de vno, itẽ de vero, ac bono, necnõ de actu & potẽtia, ea collegi quę difficiliora esse arbitratus sum. Quarto & postremo dũ accessi ad primum rerum omniũ principiũ, eaque tantum de eo attingi, quę rationis naturali lumine nobis cõperta esse poterant, omissis illis quę à religione hominibusq; diuino excellentiorique lumine afflatis tradita per manus accepimus. Etenim constantissimè statueram intra rationis limites me cõtinere, experirique quãtũ lumen menti nostræ à natura preditũ valeret ad cognitionem excipiendam, seu

potius eruendam de rebus eminentissimis maximéque remotis ab omni sensuũ vi. Digressi à prima rerum causa, in quinto volumine generali quadam ratione exposuimus, quonãpacto omnia entia àprimo principio effluxerint quoque modo prima causa entium causa esse existimãda sit. Deinde ad intellectus naturam exponendam accessimus. In sexto verò libro descendim⁹ ad animas cœlestium corporum, ad naturamq; cœlorum exponẽdam, Vniuersum demum tractatum de inferioribus entibus septimus liber continet: necnon etiam quid sentiendũ sit de naturis, seu essẽtiis rerũ, que speciei generisue appellationẽ habent. Ac tandem ne quid tractationi de entib⁹ quatenus entia sunt, deesse videri posset, tetigim⁹ tum entia rationis, tum etiam artis opera, ac figmẽta, vt in vno ente postremo omniũ ac infimo sermo desineret. Hæc vniuersa operis series in quo pictores imitati delineatione quadã videmur cõfinxisse formam huius præexcellentissimæ scientię, quam alii doctiores magisque ociosi perficerẽt. Quã-

obrem nihil mihi optatiùs accidere potuiſſet, quàm vt tu id à me peteres, quod ego maximè cupiebam, nam cum recognoſci caſtigaríque hoc opuſculum noſtrum ſummoperè deſiderabam à viro qui nos amaret, ſummæque eruditionis eſſet, tum magis adhuc atque magis cupiebam aliquem ſeſe nobis offerre, qui vellet ac preſtare poſſet, vt hæc diſciplina aliarum omniũ facilè princeps, quã nos lineamẽtis quibuſdam complexi ſumus, opera atque induſtria ſua perfecta in publicũ prodiret. Quib⁹ in rebus nullum puto magis votis noſtris ſatiſfacere potuiſſe te vno, qui olim à prima iuuentute maxima mihi neceſſitudine cõiunctus es: à quo etiã tantùm amari me ſentio quantũ nec optare auſim, & qui omnium bonarum artium ſis peritiſſimus: ſapiẽtiam verò adeo colas vt neglectis quibuſcumque fortunę bonis, ac corporis commodis in eius te arce collocaueris: indéque curas mortalium vanáque ſtudia deſpicias quotidie, aſſiduiſque ad Deum optimum precibus ac iugi diuinarum rerum meditatione animũ pu-

riſſimum habẽs,nulli perturbationi ob-noxium,que te auocet à ſapientię cultu: aut officiatmẽtis tuæ oculis,ne veritatis tenues etiam ſemitas inueſtigare valeas,atque deprehẽdere.Dabis igitur operam primùm,vt libellum hunc noſtrum recognoſcas,emẽdes,ac quidnam de eo ſtatuas me per litteras certiorem facias. Deinde,vt vniuerſam hãc ſcientiã omnium preclariſſimam, quam nos vix attigimus,amplifices, atque compleas,nobiſque hac retaliatione reſpõdeas in officio: quam maximè etenim cupio hoc officiũ,quantulumcumq; ſit,à nobis tibi fœneratum iri. Vale,ac me,tui obſeruantiſſimũ,ama . Venetiis M.D.X X V I I. I I I.Calen.Septemb.

PRIMAE PHILOSOPHIAE COMPENDIVM.

PRima philoſophia iure merito ſapientiæ ac diuinę ſcientię nomẽ obtinuit: nam in vnoquoque artis diſciplinęque genere is ſapiens appellari ſolet, qui non partem aliquam artis nouerit, ſed vniuerſam eã teneat, cauſáſque eius generis non ignoret, quod arti illi ſubiectum ſit: vt ſapiens medicus ille & eſt & habetur, non qui genus aliquod morbi curare idoneus fuerit, ſed is qui omniũ ægritudinũ remedia nouerit earúmque cauſas atque accidentia vniuerſa perſpecta habuerit: Eadem ratione ſapiens pictor omnium picturæ modum ac genus teneat opus eſt, ſi verè in pingendo ſapiens exiſtimari velit. Idẽ in artibus quibuſcunque licet intueri pari ratione: ergo ille etiam non in aliquo genere, ſed abſolutè ſapiens eſt habendus, qui non gen⁹ aliquod rerũ tantũ calleat eiúſque

causas nouerit, sed totius Entis peritus sit, supremásque causas omnium ac prima principia vniuersitatis rerum, quatenus homini fas fuerit, habeat explorata. At videri alicui posset, hoc præstare, non esse vnius cuiusdam sciẽtiæ, sed plurium aut potius omnium: Nam vna scientia vnius tantum est generis, à quo vt philosophi dicunt, habet vt vna sit: plura ergo rerum genera, quæ in vniuerso sũt, non vidẽtur ab vna tantũ sciẽtia comprehendi posse, verùm id plurimarũ artium opus esse. Cęterum non difficile fuerit hanc quæstionẽ dissoluere, de eadẽ re speculationẽ ad plures scientias pertinere posse, secundum tamẽ diuersam rationem, & ex aliis aliísque principiis: de homine enim medicus tractat in quãtũ est sanitatis atque ægritudinis capax: Item ciuilis philosophus agit de homine, ea ratione, qua & ad virtutem instrui potest, & ad ciuilem societatem instituí. Itaque de Entibus agere secundũ propriã quandam rationem diuersorũ generum, ad particulares scientias pertinet: verùm tractare de entibus, quate-

nus entia ſunt, primáque eorum principia ſpeculari, à quibus eſſe in vniuerſitatẽ rerum deducitur, vnius ſcientiæ officium eſt, eius inquam quã non iniuria ſapientiam dici profitemur: & qua imbutus, non certa quapiam diſciplina ſapiens, ſed abſolutè ac nullo addito, ſapiens haberi debet, diuinæ etiam ſcientię ſeu theologiæ appellationẽ meritò ſortita eſt. Prima namque philoſophia præcipuè de Deo agit. Non inficias eo, phyſicen, quæ de natura ſpeculatur, Deum ac primum principium quodam modo attingere, cùm oſtẽdit difformes hoſce rerum natura conſtantiũ motus ad vniformem cæleſtium corporum circularẽ motum referri, atque ab eo cõtineri, cũ verò nequaquam eodem ſemper tenore circunduci poſſe, niſi à principio penderet, quod omnino immobile ſit, nulliq; mutationi obnoxiũ, quæ proprietas Deo opt. maximo pręcipuè cõuenit, quãuis etiam ſupremę mentes in diuini numinis veſtibulo conſtitutę, immunes ſint cuiuſcumque mutationis. Compertum ſatis ex his eſſe poteſt, phyſicen veluti p

ſomnium attingere primum rerũ principium, cũ nihil de eo tradat niſi quod immobile ſit ac materiæ expers. Hoc verò ſupremis etiam intelligentiis, imo animabus cæleſtium corporum conuenit: Sed dum primi principii excellentiã qua omnibus Entibus, mobilib⁹ inquam ac mutationis expertibus, antecellit, ac qua omniũ Entium cuiuſque modi ſuprema eſt cauſa, is qui certi cuiuſpiã generis peritus fuerit minimè attingere poteſt, verùm ſi ad tam eximiã lucem oculos verterit, cæcutit ac exigua quędã perſentit totius excellentiæ ignarus: nec diſſimili ratione vti videtur, ac ſi quis ruſticus qui nunquam rure diſceſſiſſet ex his quę ruri agũtur, atque ea ratione modove, totius illius rectionis regium culmen cõtẽplari velit. Modica certè ſunt ſẽſibilia omnia, ſi amplitudini totius Entis conferãtur. Theologia ergo propriè ſciẽtia hæc de qua agimus dici debet, cũ præcipuum eius opus ſit Deum cõtemplari, & ad ſupremam entium omnium cauſam euehi: quæ cùm in latibulo arcanóque ſuo lateat, ac ſupra intellectũ

ſit,vt infrà docebimus, ipſa ſe verè nouit atque cõprehendit, cęteris omnibus ignorata. Idcirco huiuſmodi ratione hac pręterea Theologia nuncupabitur, quaſi ſcientiã dixeris, quę verè Deo conueniat: aliis verò mentibus quę participes Dei eſſe queũt, inferiori quadã nota, nobiliſſima quoque ac maximè certa omnium aliarum diſciplinarum atque artium meritò exiſtimãda eſt. Nulli nãque dubium aut incompertum eſſe poteſt, quin cõtẽplatiuę diſciplinę factiuis artibus atque actiuis ſint præferẽdæ, cũ hę alterius gratia inſtitutę ſint, finéque opus quodpiam habeant aut actionem, à qua perfectionẽ ſuã quęque nãciſcitur: cõtẽplatiuę verò diſciplinę ſui ipſi⁹ gratia expetũt & nulli pręterea ſeruiũt. Harum cum nonnullę aliis antecellãt, quæ ſcilicet circa nobilius genus verſantur, his quæ ignobilioribus ſtudent, hæ proculdubio nobiliſſimę omniũ ſunt habẽdę, quæ de rebus maximè eximiis tractant. Quid verò tantopere egregium, vt cũ primis entiũ cauſis cõferri poſſit? Quamobrem compertiſſimũ cuilibet

esse debet, primam philosophiam cæteris omnibus disciplinis longè præstare, cuius qui compos fuerit, ad diuinã, quãtũ homini licet, sublimitatem tendit, tãtóque magis eam adsequitur, quãto magis promouerit atque profecerit in hac diuina sciẽtia quæ suapte natura est etiã cæterarum certissima. Nam rei mutationi obnoxię, certa notitia minimè esse potest. Quo enim pacto id certò vnquam scieris, quod in dies aut in horas mutatur, aliúdque fit? Hoc verò in rebus omnibus licet intueri quæ natura constant, de quibus differũt physici. Mathematicæ autẽ disciplinæ quamuis circa immobilia versãtur quia magnitudines ac numeros cogitatione à motu mobilitatéque separant, nihilominus re mobilis est vnaquęque magnitudo. prætereà omnis ea cognitio non maximè nititur vi intelligendi cuius propria perfectio est scientia, verùm quàm maximè imaginatione, quam semper sibi comitem adsciscit: Hac qui valet, is profectò in eiusmodi disciplinis excellit. At prima philosophia potissimum ea contem

platur quę penitus immobilia ſunt, & ab omni ſenſu imaginationéque remotiſſima: quorum notitiam qui voluerit aliqua in parte attingere, ei certè opus eſt, vt quàm maximam operam det ne imaginatione nitatur, verùm vt quantũ fieri poteſt, ab imaginatione ſenſúque omni recedat. à quibus ni caueat, quàm longiſſimè à rerum intelligibiliũ cognitione retrahetur. Quocirca Thimæus apud Platonem, naturalem philoſophiã ac mathematicam diſciplinã, nomine atque appellatione ſcientiæ non dignatur, ſed appellat diſciplinas quæ opinionem fidémve pariant, non autẽ certã ſcientiã. Res enim quæ natura conſtant ſenſibiles ſunt atque mutabiles. Cæterũ quia ab immutabili principio pendent, aliqua in parte, ſecundum formam, inquam, immutabilitatis participes ſunt, atque vnitatis: quã intellectus, vi intelligibilis luminis in rebus hiſce deprehendens, licet ſordibus materiæ obrutam multitudinéve, in quã mutatione atque contractione, eruit tamẽ, atque interna vi rerũ ſenſibilium, cõcipit intelligibiles

notiones, sicque scientiã earum constituit: in qua tamen aliquid semper remanet quod materiam atque mutabilitatẽ sapit. At mathematicæ quãtitates, quia magis à materia sũt abstractæ ad immobilitatem magis accedunt, qua de causa sunt etiam certiores. Ideo Plato in li. de Repub. appellauit mathematica exẽpla quædã ac imagines idearum, quæ eius philosophi sentẽtia per se intelligibiles sunt: plurimúmque hortatur eos, qui in diuinis excellere voluerint, vt sese exerceãt in mathematicis disciplinis, à quibus asserit facilẽ ascẽsum esse ad diuina. Suapte ergo natura prima philosophia certitudine longè cæteris disciplinis antecellit: atque adeò nobilis excellẽsque est, vt eius potissimum adeptione homines adspirent ad diuinam quandam similitudinem, quam adepti, in Deum quodammodo transeant, ac diuina fœlicitate sint ipsi quoque fœlices. Non tamen quiuis eius supremæ sciẽtię erit auditor idoneus, neque mentis aciem poterit figere in tam immensam lucẽ, nisi prius cæteris scientiis fuerit imbutus

atque prauis purgatus affectibus. Nam impuro purũ tãgere non licet, vt inquit Plato. Qua enĩ machinatione animus addictus ſtudio pecuniæ aut vẽtoſæ gloriæ aut obſcœnisvoluptatibus ſeruiens, capax erit altiſſimarum cauſarum,quæ non tantum à materia mortalibúſque rebus longiſſimè diſtant, verumetiam quamtumuis purgati animi aciẽ effugiunt? Is ergo non in caſſum tam magnę prouinciæ ſe accinget, qui ſpretis affectibus atque animi perturbationibus ſuperatis,maximè omnium honeſtatẽ adfectat eiúſque præcipuo amore detinetur: nec non etiam phyſicæ ſcientiæ peritus ſit,quę proculdubio hominum generi, quorum cognitio à ſenſu pendet, ſemitam oſtendit,qua ad intelligibilia entia mutationíſque cuiuſque expertia peruenitur. Mathematicę etiã diſciplinæ mirum in modum faciunt ad hanc de qua agimus primã philoſophiam. Nam cũ in eis imago quædam ſit rerum penitus immobilium, his mens aſſuefacta, vt inquit Plato, facilis ad prima principia Entium adſcendere poterit. Opus autẽ

est vt is auditor quem effingimus,aucto ribus non quibuscumque, sed quàm le-ctissimis vsus sit:quibus nixus, paulatim dialecticas rationes à demonstratiuis discernere sciat,atque acie mentis,veritatem rerum,etiam inter dialecticas rationes perspiciat, ac tandem id consuquutus sit,vt ea quibus prius adsentiebatur ex auctoritate egregii cuiusdam philosophi, iam per se intueri incipiat ac acie mentis roborata,non amplius multum nitatur aliorum sententię, sed conetur suis, non alienis oculis veritatem rerũ perspicere. Cæterum modestè maturéque hoc quod diximus præstãdum est. Nam si inualidis adhuc viribus id quispiam attentauerit,proculdubio longè deuius à veritate feretur,ac ignorantia pro scientia imbutus sibi tantum sapiens erit.Caueat etiam oportet ab impedimentis, quę menti hominum obsistere solẽt, ne ad veritatẽ perueniat quæ suapte natura perspicua est:primũ quidẽ cùm intellectus noster in quacumque actione intelligẽdi, indigeat phantasia: ac in phantasmatibus sensibilium rerũ,

cuiusque,etiam altissimę,causæ veritatẽ contempletur,sępenumero euenire con sueuit,vt ea quę sensibilium ac phantasmatum sunt,mixta putemus intelligibi libus entibus,eorúmque naturam more sensibiliũ perscrutemur. inde fit vt pluri mi intelligere non queant aliqua entia esse quæ nusquam sunt, neque in aliquo temporis interuallo aut momento. Nã cùm phantasmatibus immixtũ sit tempus,ac locus semper adiunctus, ac in illis veluti in speculis intueamur intelligibilia abstractáque entia, ægrè disiungere valemus id quod phantasmatũ est, à rebus quas in eis speculamur:ac si quis in speculo viridi seu rubeo homines,ædi um ædificia,animãtes brutas,cęteráque id genus intueretur, facile decipi posset, ac colorem speculi attribueret hisce rebus quas in speculo intueretur. Adnitatur ergo philosophus purę veritatis cõtemplator ea quæ phantasmatum sunt ac sensibilium secernere à natura rerũ quam in eis contemplatur:Non minus impedimentum mens sibi prę stare solet in veritate perspicienda quàm phan-

tasia. Nam cùm receptum in recipiente sit secundum modum recipientis: intellectus verò mediam quandam naturã sortitus sit inter intelligibilia sensibiliáque entia: is etenim superior est: intelligibilis verò longè inferior: idcirco sępenumero in vtroque intellectionis genere fallitur. Nam sensibilia putat esse supra id quod re vera sũt, intelligibilia verò minora facit ac longè inferiora censet quàm eorum naturæ cõueniat. Hinc de Ideis sẽtẽtia ortũ duxit. Nam cùm intellectus apprehẽdat formã rei, quæ à materia contracta est, ac propterea sensibus, absque effectibus materiæ quã facultatem habet tum ex vi interni luminis, intelligibilis inquã, tum ex natura sui (est namque separatus à materia) nõnulli existimauêre talẽ quoque formã esse qualem eam intellectus intelligit: Necnon etiam asseruerũt re vera abstractã esse à materia sensibili, quia eo modo intellectus eã concipit. Videndũ ergo atque diligenter in hisce sensibilibus rebus est perspiciẽdum rem quæ intelligitur extra mentem existere, modum

tamen intellectionis pendere à natura intellectus, in quo res intellecta recipitur qui ſupra materiam eſt, ſúaque vi ea quæ re cõiuncta ſunt diſcernit, ac ſeparat: nec tamen propterea diſiuncta ſunt re, quia intellectus ſeparatim, ac vt diſiũcta percipit, nec etiam ob eam rẽ mendacium aut falſitas vlla in ea eſt cognitione, quæ ſimplicium rerum apprehenſio eſt, qua neque ita eſſe neque non eſſe mens dat, ſed rem tantum per ſe concipit: non diſſimili ratione, immo multo ad fallaciam procliuiori erramus, cùm ſpeculamur abſtracta entia quæ ſupra nos ſunt, ac maximè ſi aciem animi cõuerterimus ad primam omnium cauſã contẽplandam, vt infrà docebimus. Nã cùm intellectus humanus longè illis ſit inferior, ſemper minus de eis cõcipit, ac imperfectiùs quàm ſit: deinde cum à ſenſibilibus cognitionẽ accipiat, in quibus etiam ſemper verſatur, idem cenſet de intelligibilibus iudicãdum quod in ſenſibilibus expertus eſt: hinc fit vt concretum & abſtractum indiuiduum, & natura in abſtractis differre videantur: cùm

tamen minimè differãt, nec poteſt intelligentiam eorum atque appetitũ diſcernere ab ea cognitione & deſiderio, quod ſẽtit in ſe ipſo eſſe. quàmobrem ſummopere cauendum eſt ei qui legitimè philoſophari voluerit, ne vllo huiuſce generis offendiculo ſeu obice diſtineatur, ac propterea longè à veritate perſpicienda diſtrahatur. Is igitur qui decipulas haſce nouerit ac purgati animi fuerit, meritò ad diuinam hãc philoſophiam admitti poterit, atque idoneus eius auditor haberi. Nos Deo duce compendium tantę rei faciendum nobis duximus, vt inter tot negotia Reip. quibus iam quadrienniũ occupatiſſimi fuimus, dum legatione hac fungimur apud Carolũ quintũ Cęſarem Hiſpaniarúmque Regem, aliquando in parentis noſtrę philoſophiæ deliciis, dum liceat, reſpiremus.

FINIS.

SCientiam hanc vniuersalem atque omnia complectẽtem, quam etiam sapientiæ nomine honestamus, de ente agere ac inquirere prima principia, ac primas entium causas, satis pro huius operis compendio à nobis superius expositũ est. Primũ ergo officiũ eius erit perscrutari quonam pacto ens esse habeat ad ea, quę habẽt esse. Nam ea cõtemplatio, quę pręferri cæteris solet, huic negotio minimè conuenit, vt scilicet diffinitio ac ratio Entis primo loco exponatur: Hòc etenim tentandum minimè nobis est, cùm ens primum omniũ percipiatur ab intellectu, neque aliud quicquam notius inueniri queat quo ens innotescat, idcirco ea tractatione omissa, primum omnium inuestigabimus, quonam modo ens sese habeat ad entia omnia. Quidam, vt licet intueri apud Platonem in Parmenide, ac iterum in Sophiste, cùm sibi persuasissent eo modo res esse atque existere, quo

ab intellectu concipiuntur, putauerunt vniuersalia, prẹsertim species ipsas rerũ, sub quibus multa, quin potius innumera indiuidua continentur, per se existere in rerum vniuersitate earúmque participatione indiuidua in eis cõtineri, atque harum appellationem nancisci. quo effectum est, vt cùm Ens de omnibus prẹdicetur, pari modo etiam de ente enunciauerint: Ens scilicet vnum esse, quod de omnibus entibus dicitur, à cuius participatione entia sunt & appellationem entis habent. inde palàm asseruerunt, quamuis entia sensui plura ac infinita ferè videãtur, vnum tamen tantummodo Ens esse ab intellectu probè ĩtelligi. Addebat prӕterea rationẽ Parmenidis eiusmodi, quicquid prӕter id quod verè ens esset, poneretur esse, proculdubio nõ esse, at nõ ens nihil esse: ex quibus adsũptionibus effici putabat, ens tantũ vnũ esse. Nam si plura entia essent, iam aliquid haberet esse, quod diuersum esset atque alienũ ab ente: quapropter efficacissimè comprobatum esse dicebat Parmenides huiuscemodi argumẽto, entia

non

non esse multa, sed vnum tantũ ens esse. Melissus eiusdem sententiæ fuit: verùm quoniam physico potius argumento nitebatur quàm rationibus primę philosophiæ propriis, idcirco prætereundam duximus hac in parte eius viri sententiam. Cæterum vt ad Parmenidẽ redeamus, prętcr quàm quòd sensu perspicuũ cuilibet esse potest multa entia esse, non vnũ tantum, nihilominus agendum quoque ratione est. Exploratũ est omnibus vnũquodque in quantũ est, operari: id enim ꝙ ab esse deficit, pariter deficit ab operatione: & quatenus deficit ab esse, deficit etiam ab actione. si ergo omniũ rerũ esset idem esse, quin magis si omnia essẽt vnum ens, omniũ ergo eadem esset operatio, quod manifestè falsum esse cõspicitur. Adhęc, quis tam amens vnquam fuerit, vt putaret contraria esse inuicem vnum calidum inquam frigido, aut humidum sicco, albumve nigro? Præterea vbi multitudo non est, neque ordo vllus aut ornatus esse potest: nec fingi vnquã poterit, ni multa sint, alia esse quæ pareant, alia quæ imperent, alia quæ agant &

perficiant,alia quæ patiantur & perficiantur. Amplius, generatum idem esset corrupto: & cùm corruptum recedat ab esse, generatum verò accedat,& esse acquirat:idem ergo ab vno esse recedet & accedet,perdet & acquiret,quibus certè nihil magis absonum excogitari potest. Rationes verò Parmenidis soluere non admodum difficile est; nã neque vniuersalia, aut ideę, per se subsistũt à singularibus abstracta,quamuis eo modo à mẽte concipiantur. Hæc nanque decipula ex eo est fonte erroris,quem plerumque intellectus nobis adfert, vt in priori libro iam exposuimus. Rationem etiam alteram diluere paruum negotiũ est:Nã & aliquod esse potest,quod tamẽ est prę ter aliquod,quod verè est,propter diuersas rationes entis. Ac etiã si ens vno modo diceretur de entibus,illud quod esset pręter aliquod singulare ens,posset ipsũ quoq; sub ẽte cõtineri,ac de eo verè dici quòd sit ens,sicut in homine & cæteris indiuiduis,quæ sunt eiusdẽ speciei intueri licet. Habit⁹ est Parmenides quibusq; ferè tẽporibus in magna existimatione,

vt ex Platonis monumentis colligitur: idcirco nonnulli, quamuis Ens quod de omnibus prædicatur eorum ſentẽtia nõ ſit vnum ſubſiſtens in omnibus, arbitrati tamẽ ſunt propter naturam atque eſſentiam cuiuſque rei, vnamquãque rem exiſtere per ipſum eſſe, quod ſecundum rem diſtinguitur & à materia & à forma cuiuſque compoſiti, ad quod totum cõpoſitũ eſt in potentia, quemadmodũ materia ad formam: idq́ue dixerunt eſſe actum totius, per quẽ totum exiſtat. Et hoc pacto dixêre vnumquodq; eſſe per participationem ipſius eſſe: quod per ſe exiſtit ſolùm in primo rerum principio, vt infrà docebimus. in cęteris verò quæ ſunt entia per participationem, aſſerũt ipſum eſſe formam quandam, ſeu actũ quẽdam totius per quem totum exiſtat: nec abſque ratione in huiuſmodi ſententiam videntur deueniſſe: nã de quacumque re poſſumus intelligere, quidnã ſit, & eius eſſentiam ſeu naturam cõprehẽdere. Cùm tamẽ incompertũ ſit nobis, ſitne illa res necne, hoc tamen impoſſibile videri poteſt, ſi per formã à qua res

quæuis naturã atque eſſentiam ſortitur, etiã exiſtat. Amplius, cùm vnũquodque perfectè naturam atque eſſentiã ſuam obtineat, ſi natura aut eſſentia eſſet ipſũ eſſe rei, vnaquæque res perfectè obtineret ipſum eſſe, & ſic nõ exiſteret per participationem ipſius eſſe, ſed haberet plenitudinẽ eſſendi: hoc verò penitus impoſſibile eſt alicui attribui, præterquam primo Enti, vt infrà dicemus. Ex hiſce colligi putant, quòd aſſerere oporteat in vnaquaque re, eſſe ipſum, ſecundum rẽ ab eſſentia diſtingui. Hæc poſitio quãuis doctiſſimorũ virorum fuerit, quibus me multum in bonis artibus ac diſciplinis debere fateor, nihilominus omni ex parte animúmque mentémque meã non implet. Nam quæſtiones omnes quę de forma adferuntur, ne ipſa ſcilicet ſit eſſe rei cuius eſt forma ſeu natura, mihi probè adduci poſſe videntur de ipſo eſſe participato. Nam quæro an ipſum eſſe ex ſui natura ſit, an ipſum quoque actu alio indigeat, per quem ſit: ſi ex natura ſua eſt, vtique non poteſt non eſſe, nec perit per corruptionẽ rei cuius eſt actus. Præ-

terea si ex natura sua est, cõtinet omnẽ plenitudinem essendi: est ergo pri mum esse, & primũ principium essendi: sicque paulatim decidemus in sentẽtiã Parmenidis, à qua tamẽ autores huius positionis sũt maximè alieni. Amplius, quiuis potest sicuti naturam & essentiam rei cuiuspiam, ita & hoc ipsum esse participatum comprehendere, per quod, vt hi dicunt, res ea existit, nec tamen propterea compertum habebit an res ea sit an non sit. Sin verò fateãtur ipsum hoc esse participatum indigere alio actu, per quẽ sit, redibit rursus quæstio ad actũ illum: ac sic ratio in infinitum procedet. Ea verò quę dici possent de hoc esse participato, quòd scilicet in re illa participatũ sit, sed si in natura sua cõsideret̃ in qua per se existit, ea omnia quę adduximus iure ei adscribi posse, quæ tamen non conueniunt esse prout est participatum, atque à natura sua deficiens, nos probè dicemus de forma. Nec minus me mouet vt ab hac sententia dissentiã, natura formæ: nã si cuiusque rei esse participatum, est actus ille totius sęcũdum rem à for-

ma distinctus, quidnam dicemus de forma per se sumpta? eritne quædam participatio primi esse, primi actus, ac sũmi boni? an omnia hæc amouebuntur à forma: amoueri certè non possũt, vt cuique sanæ mentis compertissimum est: cur ergo ad aliud esse participatum recurrimus præter formam? Preterea ista esse, vt sic dicã in rebus diuersę speciei, erũntne eiusdem naturę vel differentis? si differentis rei, ergo natura non complebitur per formam, sed hoc insuper actu indigemus: sin eiusdem, Ens dicetur de omnibus quę sunt secundum vnã rationem. Amplius, cùm vnumquodque operetur, inquantum est, & esse in omnibus sit eiusdẽ naturæ, omniũ ergo erit eadẽ operatio: quo argumento iam vsi sumus contra Parmenidem. quo autem modo soluãtur rationes quibus hi, alioqui excellentissimi philosophi nituntur, tunc dicemus, quando exponemus quonam pacto cẽseamus ens se habere ad entia.

Post hos recentiores nonnulli licet non existiment ens tantum vnum esse, vt Parmenides, neque cuiusque rei se-

cundum rem distingui ab eius rei natura, vt illi de quibus suprà meminimus, cædunt tamē Ens de omnibus Entibus vniuocè dici:adeò vt nō solū de substantia & accidēte, verūetiam de prima rerum omnium causa, ac de cæteris entibus existiment Ens dici vniuocè:multáque in medium adferunt, quibus hanc positionē suam conantur adstruere: nobis verò qui compendium facimus, ac potissimùm breuitati studemus, pauca tantum quæ potiora sunt, tetigisse satis fuerit. Inquiunt ergo primam philosophiā hanc de qua agimus, vnā quandā scientiam esse omnes fateri:vnam verò sciētiam vnius esse generis, vt perhibet Aristoteles in posterioribus Analyticis: vnitatis namque scientia sumitur à subiecto genere de quo agitur. Cùm ergo prima philosophia circa ens versetᷓ, quod commune est omnibus entibus, necesse est Ens secundum vnā rationem atque vniuocè dici de entibus. Amplius comparationes in æquiuocis prędicatis fieri nequeūt:cùm ergo dicimus substātiam esse magis ens quàm accidens, ac

Deum quàm cætera quæque: manifestũ ergo erit compertúmque omnibus, Ens vniuocè dici de entibus: sed meo iudicio pręterquã quòd hęc positio aliena est ab Aristotelis sententia, vt pluribus locis eius auctoris liquidò colligi potest, veritati minimè conuenire videtur. Nam id quod vniuocè dicitur, secundum eandẽ rationem dicitur. Ens verò secundum eandem rationẽ dici non potest de Entibus: alia est enim ratio secundum quã substãtia est Ens, & alia ratione accidẽs ens est. Nam vnumquodque est per propriam naturam seu formam: quò fit vt cùm rerum naturæ diuersæ sint, diuersa sit quoque ratio per quã sunt entia: neque simile est iudiciũ de ente, & de quouis alio genere, quia gen⁹ sumitur ab eo quod est in potentia: in naturis quę genere conueniunt, & specie differunt, neque genus est actu, nisi per differentias: Animal namque non est actu nisi aut rationale aut irrationale: at vnũquodque dicitur Ens per id quod est actu: & diuersa ratione ab ea qua genus contrahitur per differentias, est entis contractio: illa

enim per actum, hæc per potentiam fit & per imperfectioné,quá res ab esse deficiunt. Ex quo claré cóstat diuersam esse rationé generis quod vniuocè de rebus differétibus specie prædicatur, & entis. vnde sicuti si quodpiam prędicatum de homine diceretur secundũ quòd rationalis est, & de equo secundum quòd est irrationalis seu hinnitui habilis,impossibile esset illud prędicatum vniuocè prędicari de vtroque. Ita etiã cùm vnumquodque dicatur Ens per propriam naturam atque formam, ac differentium specie diuersæ quoque naturæ sint & formę, fieri nequit vt ens vniuocè dicatur de entibus, non tamen omnino æquiuocè dicitur: Nam neque scientia vlla de ente esset, neque in ente comparatio fieret aliqua. Ex hisce colligitur Ens de entibus haud aliter quã analogicè prędicari posse .huiuscemodi autem prædicata, sicuti dicit Aristoteles in quarto Metaphysices libro, quãuis non dicãtur secundum idem, vt vniuoca, dicũtur tamen ad idẽ: id est,licet prædicentur non secundum eandem rationem sed diuer-

ſam, ad eandem tamen rationem omnia dicuntur, ſicuti ſanum quod dicitur de animali, de pharmaco, & de lotio ſecundum diuerſam ratioñe, quę tamẽ omnes rationes referuntur ad ſanum: quod de animali dicitur, cuius ſanitatis pharmacum factiuum eſt, at lotiũ eandem ſanitatem colore ac tenuitate temperata ſignificat. Non diſſimili ratione Ens de entibus dicitur ſecundum diuerſas rationes, quæ tamen ita diuerſę ſunt vt ad vnum idémque habeant habitudinem, quod verè atque abſolutè Ens eſt: cætera verò dicuntur entia quatenus vnumquodque ſuapte natura atque forma illius verè entis particeps fuerit. Ex quo liquet, facile ſolui poſſe argumenta quibus poſteriores quidã decepti à maioribus deſciuere, poſueréque Ens vniuocè dici de entibus. Neque videntur reuera deſtinxiſſe inter modum quo ens dicitur de entibus, & cùm dicitur de ſpeciebus, quæ ſub eo continentur. Nam manifeſtum eſt illius quod nõ vniuocè prædicatur ſed analogicè, vnam poſſe ſcientiam eſſe: etenim quamuis id nõ di

catur ſecundum vnam rationem,ſed diuerſis rationibus prędicetur, nihilominus quoniã diuerſæ hæ rationes ad idẽ dicuntur, quodam modo eędem ſunt. Quamobrem id genus ſcientiæ illi ſubiectum vnum erit, & vnã habere rationem poterit,à qua ſcientia vnitatem capiet:quemadmodum de ſano vna eſt ſcientia,medicina inquam, quamuis ſanũ nõ dicatur ſecundum vnam rationẽ, vt liquido patet: pari ratione in huiuſmodi analago poſſunt commodiſſimè fieri comparationes, immo longè commodius quàm in vniuoco illo, quòd nõ fiũt ſpecialiſſima,vt ita dicã,ſeu vltima ſpecies.illud enim in quo analogiam habentia comparantur eſt verè vnum, & vnã verè rationem habet per acceſſum & receſſum, à qua analogata cõferuntur inter ſe:idem enim eſt dicere, ſubſtãtia eſt magis ens,quàm accidens, ac ſi quis diceret,ſubſtantia natura ſua magis accedit ad id quod verè eſt quàm accidens. In vniuoco verò,quod eſt genus, vel ſuperius genere, quemadmodum eſt Ens apud eos qui ponunt Ens eſſe vniuocũ,

non possunt commodè comparationes vllę fieri, quemadmodum docet Aristoteles in septimo libro Physicæ auscultationis. Dimissis igitur aliorum sentẽtiis, fatendum nobis erit, Ens analogicè seu secundum proportionẽ quandam se habere ad Entia, ac de eis dici, rationibus diuersis, quę tamen omnes ad primum ens, quod verè est & in quo est plenitudo essendi, habitudinem habeant. Huiusmodi verò primum ens, quãuis inferius de ipso nonnulla dicere ac effari tentabimus, attamẽ, vt inquit Plato & cæteri omnes qui elati viribus mentis, alijsque animi, diuinorum periti habiti sunt, à nobis minimè intelligi, nedum dici potest, quid, quale, quantúmue in se sit: verùm eo modo neque nomen neque conceptus vllus illius est, sed sacro silentio tantummodo venerãdum est, atque excolendum. Eius nãque sedes ob splendorẽ nimium nobis inaccessa est. Ideo nõ amplius de eo nunc agetur ac posterius pauca quędam. Cęterum cùm eadẽ sit cõtrariorum sciẽtia, neque satis commodè contrarium quodpiam intelligi

poſſit altero comparíque cõtrario ignorato, poſtquam hactenus de Ente tractatum eſt, ſubdemus pauca quędã de non Ente. Non Ens ad ea de quibus dicitur non diſſimili ratione ſe habet, qua Ens ad entia. Prætereamus nũc ad eius ſignificatum, quod tum falſa enunciatione, tum falſa mentis conceptione prolatũ, non ens dici ſolet: vt diametrum commenſurabilem eſſe lateri quadrati, ſicuti etiam Ens illud conſueuit appellari, quod vera enunciatione me ntíſque cogitatione profertur. Nam cùm de vero & falſo agetur, tunc etiam de ea re commodus locus tractationis erit. Dicimus igitur vnumquodque Ens prȩter primũ, iure poſſe appellari non Ens, ſcilicet deficit ab eſſendi perfectione: qua de cauſa exiſtimo dictum eſſe à doctiſſimis viris, omne ens, præter primum, eſſe compoſitum (quamuis plurimi aliter interpretẽtur, ij inquã qui poſuerunt eſſe ſecundũ rem, diſtingui ab eſſentia cuiuſque rei) vt videlicet perfectio qua accedit ad ipſũ verè Ens, ſit veluti vna eius pars: ac imperfectio qua recedit à verè ẽte, ſit quodã

modo altera pars. Hoc verò cùm cõtingat cuilibet Enti, pręter primum, idcirco non absque ratione dictum existimari potest, vnumquodq; Entium, præter primum, esse cõpositum. Hoc igitur modo non ens conuenit cuilibet rei pręter primam omnium causam: necnon etiã alio modo quodlibet Entium pręter primum, iure non Ens dici potest, quia scilicet esse, perfectionémque quam obtinet, à se non habet, sed per emanationẽ & influxũ primi entis, à quo etiã omnia in sui natura ac perfectione cõseruẽtur. vnde sibiipsis si relinquerẽtur, in nihilũ tenderent: quamobrem omnia nõ entia dici queũt in sui natura sumpta. Amplius, non ens magis propriè conuenit illis quæ ea perfectione priuata sunt, quę eis propria sit, & ad quam natura tendunt, pręsertim si eo tempore ac loco quibus ea perfectio rebus illis debebatur destitutę sint. Præterea, adhuc magis magísque propriè non Ens dicetur, quod est tantum in potẽtia, & caret esse, seu actu per quem existat. Alia quoque est significatio non Entis. Ens etenim per acci-

dens non ens dicitur. Nam cùm vnum ſequatur naturam entis,id quod non eſt vnum niſi ſecundum quid, neque etiam Ens verè dici poteſt,ſed eſt non Ens indeterminatum ac infinitum, quò fit vt nulla ſcientia tractet de Ente per accidens, neque ad vllam naturalẽ cauſam effectus per accidẽs referri poteſt. Quapropter totum hoc de Ente per accidẽs negotium derelictum eſt ſophiſtæ,qui ſępenumero ſe atque alios decipit paralogiſmo accidentis,qui ideo dictus eſt verſari circa non Ens, quia plerumque ea aſſumit ac colligit in ſuis argumẽtationibus,quę per accideñs ſunt. Poſtremò, non ens dicimus illud quod neque actu neque potentia,nullóque tandem pacto eſt,pura,inquam,entis priuatio,quę certè,vt inquit Plato in Sophiſte,neque verbis explicari, neque cogitatione attingi poteſt: id enim quod eloquimur aut cogitamus, ſaltem rationis Ens eſt, & habet eſſe in mente ipſa à qua intelligitur: is enim modus eſt intellectus noſtri vt ea quæ infra ſe ſint,altiori modo intelligat,quàm ſuapte natura exiſtãt. Ac etiã

cùm mẽtis obiectum ſit ens, nequaquã cogitatione attingere poterit id, quod omni ex parte ẽtis eſt expers, niſi efficiat quodã modo etiam eam priuationem entis ens quodpiam. Pura verò entis priuatio prout in ſe eſt, attingi animo nequit, neq; voce exponi, reſidétque in tenebris, ad quas non eſt mẽti aditus. Ideo primum hoc ac purum non ens, neſcio qua ratione æmulatur primum ens, vt ſcilicet vtrumque inexcogitabile ſit: illud, propter lucẽ ſplendorémque nimiũ: hoc propter tenebras longè dẽſiſſimas, atque aciei mentis imperuias. Cæterum de vtroque plura inferius, in pręſentia hęc de non ente dicta ſint ſatis. Conſequens huic tractatui de ente eſt, vt agamus de vno, quod ita videtur annexum enti, vt lõgè difficillimum ſit eorum inter ſe differentiam intueri. Vnius autẽ naturam Platonici adeò extulere, vt nõ ſolũ ęqualem enti poſuerint, verumetiã ente ſuperiorem. Nam & materiã primã, & primun omniũ principium vnũ eſſe confeſſi ſunt, neutrum tamen eorũ conceſſere eſſe ens. Nos hac quæſtione
interim

interim omiſſa, rei veritatem quantum adſequi potuimus, exponemus. Vnum ergo licet multipliciter dicatur quemadmodum ens: nam & vnum genere quędam eſſe dicimus, nonnulla vnum eſſe ſpecie,quędã vnum numero, aliqua proportione vnum, ac multi prætereà modi eorum ſunt quæ alia ratione ſunt vna: Multa etiam ſunt vna, cauſa vel loco vel tẽpore: quãuis ergo tot modi ſint, ſiquis tamen rectè animaduertat, ſicut inquit Ariſtoteles,horum quique vnum videntur eſſe,& dici eą ratione qua indiuiſionem prę ſe ferunt ac ſignificant: & idcirco ſatis exploratum eſſe videtur, quòd vnum nihil aliud ſignificat, quàm ens indiuiſum: ac videtur vnum licet ſecũdum rem nihil addit & ens ipſum, addere tamen ſecundum rationem intellectum, ſeu conceptũ indiuiſionis. Nec perturbare nos debet cùm vnum prius ſit,& multitudine omni & diuiſione,ac indiuiſio priuationem diuiſionis ſignificet, priuatio verò ſit poſterior habitu,& pugnare ſibi inuicem exiſtimentur hæc quæ de vno diximus. Nam eo modo ſi-

gnificamus ea quę concipimus non quo ſunt,ſed quo à nobis ĩtelligũtur. Et quoniam ſenſibilia in quibus eſt multitudo ac diuiſio,prius intelligimus, quàm abſtracta à ſenſibus, in quibus clarior eſt vnitas ac indiuiſio, idcirco etiam hæc quæ nobis familiaria ſunt,magis nomine habitus ſignificam⁹ac ita cōcipimus. Remota verò à nobis enunciamus priuationis nomine, ac ſub priuationis ratione concipimus. Re autem vnum vt habitus quidã cenſeri debet, diuiſio verò ac multitudo vt priuatio: nam, vt in principio huius opuſculi diximus,natura intellectus,in quo intellecta recipiuntur, plerumque nobis occaſionẽ erroris adfert. Vt ergo reuertatur oratio vnde digreſſa eſt, dicimus vnũ eandẽ cũ ente naturam ſignificare, verùm addere ſecundum rationem conceptũ indiuiſionis:neque ſecundum rem aliud eſt eſſe, & aliud eſſe indiuiſum:ſed id quod re eſt idem nō aſſequimur totum, neque perfectè vnico conceptu mentis, verũ pluribus nitamur cōceptibus opus eſt, ſi eo quo valemus modo,id aſſequi velimus,

quod ſecundum rem ſimpliciſſimũ atq; idem eſt: itaque interdum concipimus ipſum vt vnum, modò vt ens, nonnunq̃ vt perfectum ſeu bonũ, modò vt verum. Si quis tamẽ cõtulerit cõceptionis hoſce modos inuicẽ, ꝓculdubio intueri poterit cõceptũ entis ſimpliciorẽ eſſe conceptu vnius: quia vnum proculdubio addit ſupra naturam entis, indiuiſionis rationẽ. Platonici verò cùm non diſſentirent à Parmenide hac in parte, poſuerunt ipſi quoque ens dici ſecundum vnã rationẽ de entibus. quamobrem ea quę illius rationis expertia ſunt, aſſeruerunt eſſe nõ entia, quibus tamen competat eſſe vnũ: verũ entis ratio cenſebatᷣ ab eis eiuſmodi eſſe, vt ens id diceretur quod haberet eſſe. Et quia prima materia ſecũdum ſe cõſiderata, cùm careat forma, caret etiã eſſe, idcirco materiã abſolutè faſsi ſunt eſſe nõ ens, neq; deſtinxerunt inter materiam & priuationem, vt colligitur ex primo libro Phyſicorum Ariſtotelis: nõ tamen propterea dixerunt materiã eſſe nihil, immo & eſſe aliquid, & eſſe vnũ cõfitebãtur, nã nihil ſuſceptiuũ actus eſſe non poterat, quod tamen de materia

deffiteri nequibāt. Pari ratione cùm primum principium ſimpliciſſimum ſit: id verò quod habet eſſe, videatur eſſe compoſitum, ex eſſe ſcilicet quod habetur, & ex eo in quo eſt ipſum eſſe, ideo etiã negauerunt primum principium eſſe ens, ſed quia ſimpliciſſimum exiſtit, arbitrati ſunt vnius rationem & nomẽ ei maximè conuenire. Amplius quoniam primum principium eſt cauſa æquiuoca rerum omnium, ſicuti ſol plantarũ & animalium, efficit autem eſſe verum aliarũ, ideo dicebāt non conuenire primæ cauſæ ipſum eſſe, cuius ea eſſet cauſa æquiuoca: ſed primo principio cõuenire vnũ, ſicque poſuerunt & communius & ente ſuperius. Nobis verò non difficile eſt reiicere in auctores ipſos hæc omnia eorũ argumenta. Primò namque qui fieri poteſt, cùm vnum indiuiſionem dicat, vt quodpiam indiuiſum ſit, niſi ſit etiam? deinde materia prima ſicuti eſt ſuſceptiua actus quẽ ſequitur eſſe, ita etiã ſuſceptiua eſt actus quẽ ſequitur ſua diuiſio. ſicuti ergo ſecluſo actu non habet eſſe, ita non habet indiuiſionem: non ergo

poterit dici vnum, ſicuti eorum ſenten-
tia non poteſt dici ens. Quòd ſi dixerint
propter indiuiſionem quę ſequitur actũ,
habere ipſam ſuam propriam indiui-
ſionem, qua dici vnum poterit, ita etiã
nos dicimus, propter eſſe quod ſequitur
actum, habere materiam ſuum eſſe pro-
prium, quia ſcilicet potẽtia eſt: quod eſſe
quamuis ſit diminutum à vero eſſe act⁹,
eſt tamẽ aliquod eſſe: ſicuti vnum, quod
eſt ſecundum eos in materia per ſe ſum-
pta, quãuis ſit diminutum ab vnitate for
mæ, eſt tamen aliquod vnum: ac tandẽ
conpellẽtur fateri ens nõ dici ſecũdum
vnam rationem. De primo verò rerum
omniũ principio dicimus, quod quem-
admodum eſt vnum, non tanquã habẽs
vnitatem (ſic enim ſua ipſorum ratione
in eo eſſet compoſito) ſed ſicuti ſimpliciſ
ſima vnitas longè ſuperexcellẽs vnita-
tes quas nos intelligimus: ita etiam nõ
eſt ens quaſi habens eſſe, ſic vt eſſe in ip-
ſo ſit contractum ad aliquam naturam,
quemadmodum in cæteris rebus, quoni
am eſt ipſum eſſe per ſe ſubſiſtens, emi-
nẽter ens dictum, modóque excepto ab

omnibus aliis, quę sunt atque dicuntur entia. verùm longè melius atq; enucleatius omnia hęc discutiētur processu operis. Nunc redeamus eò vnde diuertim⁹. Asserimus igitur vnum eandem nō aliā naturam dicere quàm ens, addere verò secundum rationem intellectum indiuisionis: vt vnū scilicet nobis explicet ens indiuisū: ac quatenus indiuisū est quodpiam, eatenus etiam dici & esse vnum, sed propter hoc vnum, quod cum ente conuertitur, est vnum principiū numeri, ex quo multiplicato fit numerus, ipsumq; est numeri pars. hoc posteri⁹ vnū addit supra prius vnum, ac supra ens, rationē mensuræ, in qua includetur ratio quantitatis. Est ergo hoc vnum quantū, quoddā indiuisum, ac ad numerum sese habet sicuti mensura, quę aliquoties repetita totum metitur, atq; hac ratione fit pars numeri. Alio pręterea modo se habet ad multitudinem oppositā sibi vnum, de quo prius egimus, atque vnū quod est principium numeri ad sibi cōparem multitudinem: illud vt priuatio vel vt contrarium, vicissimque multi-

tudo ea vt contraria, vel vt priuatiuè opposita vni illi. At hoc vnum posterius, principium inquam numeri, secundum propriã rationẽ qua pertinet ad quãtitatẽ, opponitur suę multitudini, numero inquam, secundum oppositionem relatiuam, quę est tertii modi, qua mensura & mensuratum vicissim relatiuè opponũtur, quemadmodum latius de hoc relatiuorum modo Aristoteles disserit in quinto Primę philosophiæ, atque in decimo eiusdem operis de hoc vno & numero tractans. Non tamẽ propterea diffitendum est prius vnum quod cum ente conuertitur, in primo eorum, cui cõuenit tum vnum, tum ens, scilicet in prima entium causa, nõ habere rationẽ mẽsuræ, respectu cæterorum omnium, quæ sicuti deficiũt ab entitate ac admixta sunt potentię, & non enti, ita etiã deficiunt à vera vnitate & ad multitudinẽ accedunt: alio tamen modo hoc vnum primum cæterorum mensura est, & vnũ pars numeri, est mensura numeri. nam vnum posterius, est mẽsura numeri tãquam vnius existẽs generis cũ numero,

atque vt aliquoties repetitum metiatur quemcunque numerum, sitque vt diximus pars numeri. At primũ illud vnum quod primum etiam Ens est, mẽsura cęterorum est entium, tanquã exceptũ ab entib⁹ aliis, & à cæteris quæ sunt vna: ad quod quãto magis quidpiam accesserit, tanto magis erit vnum & ens: eadem propè ratione qua solemus dicere scopum ad quem sagittarij arcus dirigunt, esse mensuram ictuum sagittarum: non enim scopus mensura est, vt scilicet repetitus aliquoties iactus sagittarum me tiatur, sed quoniam quanto magis sagit ta iacta fuerit propè scopum, tanto perfectior sit iactus, imperfectior verò si remotus. Ex quo etiã liquere illud potest, intensionem ac remissionem cuiusque formæ non debere censeri, vt quidam perhibẽt, per recessum à non gradu, sed per accessum ad summum gradum, & recessum ab eo: nã nõ ens mẽsura statui non potest, vtpote quod suapte natura infinitum sit, incertum atque ignoratũ ac fluctuans. econtra perfectissimum in quoque genere, est etiam maximè certũ

& maximè finitum ac maximè vnum, ſicuti ſcopus ſagittam iaculanti. Qualis verò ſit hic acceſſus ad ſummum & receſſus, alterius perſcrutationis eſt, ideóque à nobis omittetur. Eſt ergo primũ ens ac primũ vnum cuiuſq; cæterorum menſura, eo modo quem diximus, qui longè diuerſus eſt ab ea ratione qua vnũ eſt mẽſura numeri. Poſtquã de vno hactenus dictũ eſt, de numero ac multitudine pauca quædam ſunt perſtringẽda, demũ nonnulla de modis, ſeu ſpeciebus tum vnius, tũ multitudinis. Multitudo ſicuti ſuprà diximus, quamuis ſecundũ noſtrũ modum intelligi videatur, in ſui ratione includere habitum, diuiſionem inquam, ſeu diuiſibilitatem, vt ita dicã: vnum verò priuationem, indiuiſionem videlicet: attamẽ ſecundum rem ipſam vnum perfectionis eſt, multitudo verò imperfectionis. Vnde ab eo quod verè vnum eſt, per deficiẽtem quẽdam modum rerũ multitudo effluxit, quæ tamẽ congruentia & ordine vnum ſunt, atq; earum quælibet per ſe ſumpta quamuis ſit vna, nõ tamẽ eſt abſque multitudine

vna,vt infrà latius exponetur: quo fit vt quemadmodum vnum attinet enti,ita multitudo attinet non enti: & ſicuti nõ ens, quod eſſe aut etiam intelligi poteſt, ſẽper exiſtit in aliquo ente, atque alicui enti coniunctum eſt, cuius ratione exiſtat,ac intelligatur: pari modo multitudo neque eſſe neque concipi poteſt, niſi cõiuncta fuerit vni,ratione cuius exiſtat ac intelligatur:ea nãque multitudo quę ab vnitate penitus & ſecundum ſe & ſecundũ partes ſuas deſtituta fuerit, vtiq; neque eſſe neque intelligi poteſt,verùm abyſſum quandam obſcuriſſimã impermeabilémque cuique præ ſe fert: eodẽ propè modo,quo etiã à nobis ſuprà expoſitum eſt de non ente, quod ſcilicet penitus à quocumque eſſe diſtinctum ſit: Etenim cùm primum, cui entis vnitas,veri ac boni ratio conuenit, & ex cuius deficienti ſimilitudine reliqua omnia entia vna, vera & bona ſunt,ac dicũtur,ab intellectu noſtro perfectè attingi nequeat, idcirco id quod in ſe ſimpliciſſimũ eſt, pluribus conceptibus conatur mens effingere, qui tamen ordinem quendam

inter se habeant, ac ita vt in vno reliqui eluceant vicissimque alius ex alio pateat. Quo fit vt demõstrationes entis plereque sumãtur ab vno & vnius vicissim ab ente, idémque de vero & bono cẽsendũ est, vt infrà docebimus. Horũ quoq; priuationes, seu cõtraria malueris dicere, pari pacto inuicem habent, quemadmodũ & habitus inter se. Nunc ad multitudinẽ redeamus. Multitudo aliquibꝰ conuenit plurali numero, hoc modo dicimus multos homines in foro esse, ac multas animantes in pratis, multásque res nunciãdas esse. Nonnullis conuenit multitudo numero singulari, sic dicere consueuimus, multum aerem, multam aquam, ac multũ ignem. Aliis verò conuenit multitudo, quamuis non in recto aut secundũ modũ prędicari, obliqua tamẽ, vt Socrates vnus tãtũ est, nõ multi, nec multus, ei tamen conuenit multitudo ratione partium, ex quibus cõstituit', ac etiã ratione accidentium, atq; effectuum, necnõ etiã ratione operationũ, nihílque tandem existit in rerũ natura, pręter primam omnium causam, in qua

non ſit aliquo pacto multitudo. Verùm omnes hi multitudinis modi ab vnitate continentur, quæ perfectiori modo exiſtit in reb⁹ perfectiorib⁹, vtpote qué etiam à multitudine magis diſtãt: imperfectiora verò, quanto vnius vnitatis habuerint, magis participant multitudinis. Illa igitur vt à primis ordiamur, quibus cõuenit multitudo plurali numero, vnum ſũt vnitate prędicati vniuerſalis, vt multi homines vnum ſũt in homine de ipſis prædicato, & multa animalia vnum in animali, & multæ res vnum in re. Sunt pręterea hęc omnia vnũ propter determinationẽ, ac finitionẽ multitudinis ſui: nulla nãq; multitudo actu eſt infinita: finitio verò in multitudine eſt ab vnitate nõ tamẽ ab vnitate quę principiũ eſt numeri in pręſẽtia: etenĩ neq; de multitudine loquimur, prout eſt numer⁹, neque de vnitate illa quę eſt principiũ numeri, ſed ab vnitate de qua nunc loquimur, quę cum ente cõuertitur: nam per hanc vnitatem ſeptem ſunt tantùm ſeptem, & decem tantùm decem, non bis quĩque aut quatuor & ſex, vt rectè dicit

Auicēna i.quod ab vnitate quęlibet multitudo ad certam naturam diffinitámq; cōtrahitur,ne in infinitum&indeterminatum defluat,ac cōtrà vnitas ipsa, quę absoluta est,& eminenter cōtinet omnē multitudinem,cōtrahitur & determinatur ad certas &deffinitas naturas multitudinum .Quāobrē diuinus Plato multa de naturis rerū ab Arithmetica mutuatus est. nam quāuis numerus & vnitas de quib⁹ tractat Arithmeticus diuersum quodpiam sit ab hac multitudine& vnitate, de quibus nunc à nobis agitur, nihilominus & harū proprietates in numeris & vnitate illa perspiciūtur. Hinc etiā Pythagorici posuêre numeros esse substātiam rerum. Aliâs latius de hisce dicetur. Ea igitur quibus multitudo cōuenit numero plurali duobus his modis de quibus meminimus suprà, sunt vnū: ac pręterea eorum vnumquodque per se sumptum est vnum, neque vllo pacto consistere multitudo posset nisi ex hisce cōstaret,quorum quodlibet per se sumptum esset vnum. Illa verò quibus multum cōuenit singulari numero, sicut di-

citur multus aer, multa aqua, ac multus ignis, & cætera huiusmodi, sunt magis vna quàm superius dicta. Nã preterquã quòd cõueniunt in vniuersali prædicato, sunt etiam vnũ numero: verùm quoniam facile diuidi queũt in plura numero eiusdẽ speciei ac naturæ, idcirco multum singulari numero eis cõuenit, vt eo pacto significetur vnitatem illam numeralem propinquam esse multitudini: & quamuis actu indiuisum sit eorum vnũquodque, tamen potentia diuisibile est in plura eiusdem naturæ: quo fit vt cõmodè dicere queamus, magnam aquã, magnúmque aërem, simúlq; vtrumque eorum multum, maximè omnium autem vnitas illis cõuenit, de quibus multitudo, neque plurali neque singulari numero prædicatur, vt vnus homo Socrates ac Plato, cæteráq; eiusdẽ modi: quãuis in his quoque insit pluribus modis multitudo. Nam & ex multis partibus cõstituta sunt plurimísque effectib' prędita, ac demum in operationes functionésq; varias destributa: ac in ea diuisione entis, qua in vnũ & multa diuiditur,

harum rerum vnitas accipitur,vt oppofita multitudini. At illud vnũ quod enti æquale eſt, conuenit quibuſcũque multis, neque vlla multitudo ab ea vnitate penitus diſtincta eſſe poteſt. Ecõtra hoc vnum, quod competit tãtum rebus illis, quę & actu indiuiſibiles ſũt, necnõ potẽtia diuidi non queunt in plura eiuſdem naturæ,id eſt,quod capitur vt pars entis, atq; multitudini opponitur, quę & plurali & ſingulari numero prędicatur de nonnullis entibus, vt ſuperius diximus: ea verò quibus econtra vnitatem multitudini oppoſitam cõuenire aſſeruimus, longè inter ſe differũt in modo vnitatis: nam pleraque omnia, in quibus ſcilicet ineſt aliquo pacto multitudo,toti⁹ rationem habẽt, dummodo perfecta ſint, ac tota ſunt quædã . id verò quod ab omni eſt multitudine exceptũ,totum dici minimè poteſt,cùm partes nullo modo habeat:id verò tantũ conuenit primo principio. Cęterum ea quibus cõuenit ratio totius,quædam ſunt ante partes ſuas, ac ſeſe in parte explicant, quas infrà ſuam colligunt vnitatem, qualem Platonici

perhibent esse intellectũ qui sese in ideas rerum omnium explicat, quas etiam intra se colligit continétque. Nonnulla verò tota quamuis sint ante partes suas, non tamẽ omnino eas intra se colligũt, immo sese in aliena fundunt. Huiusmodi sunt animæ cęlestium corporum quę corporibus illis actum, ac esse pręstant: sub has rationales hominum animi, qui nõ tantùm sunt actus corporum humanorum, verumetiã multas virium suarũ explicant in corpora, vt sensitiuas potẽtias omnes ac vegetatiuas vires. Hunc modum ęmulantur brutorũ quoque animaliũ animæ quę perfectiora sunt: quod Aristoteles in priori libro de Generatione cùm de augmẽtatione tractaret annotauit. Infrà hæc sũt tota quę sunt post partes suas, in quorum numero absolutè constituendę sunt etiam brutorum animę: hæc conflantur ex suis partibus, ac item vnaquæque partium ex suis quoque particulis. in hisce infinitas materiæ apparet. Huius generis sũt omnes formæ materiales, quæ ea de causa sunt fatigabiles ac finitæ, tandémque corruptibiles,

ptibiles, à quarum ordine Aristoteles in octauo Physicorum vult exprimere primũ motorẽ eiúsq; argumentationis vim qua hoc adstruit. Si quis hęc quę dixim⁹ non animaduerterit, proculdubio nõ attinget, necnon etiam ea quæ in Parmenide Plato ludit cùm contraria elicere videatur, ac sequi ostendat, si vnum sit si hæc oscitans quispiam legerit, minimè explicare poterit. Sed reuertamur ad multitudinẽ à qua diuertimus. Est præterea alius modus multitudinis, quæ scilicet non multitudini sed paucitati opponitur relatiuè, ac id est multum, & dicitur quòd habet multitudinẽ excedentem id quod satis esse videatur. Econtra paucum illud appellatur quod deficientem ab ea mensura quę satis est multitudinem habet. Horúmque propè eadem ratio est, quæ item magno & paruo inesse conspicitur. Accedamus demum ad eam multitudinem quę est numerus vt commodius postea de modis vnius ac de modis multitudinis, quod nunc interim præterimus, separato quasi tractatu agere queamus. Numerus quædam mul-

titudo est quam vnitates metiũtur. quá-
obrem nonnulla conueniunt numero
ratione multitudinis, quę veluti quoddã
genus est numeri: quædam verò ratione
sui ipsius, quatenus scilicet est numerus
numero, ratione multitudinis, diuisio
conuenit, nec vllus numerus esse potest
qui sit indiuisibilis. Et quoniam multi-
tudo existere nequit, vt suprà diximus,
nisi ab vnitate contineatur, idcirco quili
bet numerus suam habet vnitatem qua
multitudo numeri compescitur ac diffi
nitur, eáq; quilibet numerus ab aliis nu-
meris differt, vicissimque ipsa vnitas cõ-
trahitur ad certam naturam vnitatis, vt
in septenario est vnitas septenarii & nõ
quinarii aut denarii numeri. Præterea
quælibet pars numeri à sua vnitate con-
tinetur. Illud enim cuius diuisio non si-
stit in aliquid actu indiuisum, neque ex
illis cõstare partibus potest neque ipsum
actu consistere. Hæc igitur conueniunt
numero quatenus est multitudo quædã
in rerum natura existens. At secundum
propriam ipsius numeri rationem ei cõ-
uenit quòd vnitas aliquoties repetita eũ

vt mensura metiatur:idcirco & numer⁹ & vnitas quę mensura est numeri perti net ad quantitatem:illud enim quod in vnaquaque re per se subiacet mēsurę est quantitas,quam cùm metiatur, item ali quod sui generis,necesse est vnitatem eā quę mensura est numeri, ad quātitatem pertinere. Mēsura etenim omnis,vnige nea est mēsurato .hac de re effectum est vt nōnulli ex priscis philosophis nō infi mi ordinis viri non distinguentes inter numerū & multitudinē, necnō inter eā vnitatem quę est principium numeri,& eam quę cum ente cōuertitur,posuerint substantiam rerum esse numeros,ac potissimū philosophati sint de naturis rerum ex numeris. Nos verò,sicuti nō dif fitemur, à numeris & ab vnitate quatenus multitudines sunt quædā, & quatenus vnum eandem enti naturam dicit, multa sumi posse argumenta quæ naturis rerum conueniant. Hæc enim transcendētia omnia, vt sæpe diximus,eādē naturam significāt, quam eorū quodlibet non perfectè sui significatione expli cat. Verùm in vnoquoque horū alia relucent.idcircóque cōmodissimæ demō-

ſtrationes de vno ab aliis ſumuntur, ac viciſſim aliorum ab vno: quomodo nos quoque proceſſu operis vtemur. ſicuti hæc inquam minimè diffitemur, ita cẽſemus erroneum eſſe, numeros aſſerere rerum ſubſtãtiam: cùm numeri, vt diximus, ſecundum propriã rationem pertineãt ad certũ genus, quãtitatis inquam. Numerus verò, quidam eſt numeratus numerus, quidam numerus numerans. Numerans numerus eſt diſcreta quãtitas abſtracta ſecũdum rationem à quauis materia, vt vnum, duo, tria, & cętera eiuſmodi: numerus verò numeratus eſt eadem quantitas certę materię applicata, vt decẽ homines, decem dolia, decẽ domus, aliáque huiuſmodi, in quorum ſerie eſt tempus. Cæterùm de hiſce omnib⁹ latius ab Ariſtotele in quarto Phyſicorum tractatur. Accedamus nunc ad modos vnius, itémque ad modos multitudinis, quos ſuprà omiſeram, atque ad hunc locum diſtuleram, Idem, ęquale ac ſimile pertinẽt ad vnitatem. diſſimile, inęquale, differens ac diuerſum, multitudini conueniunt: Simile vnum ſi-

gnificat in qualitate:ea namque ſimilia eſſe dicimus quæ eadem ſunt prędicta qualitate: æquale item vnum in quantitate dicit:ecōtra diſſimilia ſunt ea quę multa ſunt in qualitate, vt ſi vnū album ſit, alterum nigrum : inæqualia verò ea quę multa ſunt in quātitate, vt ſi vnum maius,alterum minus fuerit:Eadā verò ſunt illa quæ ſunt vnum ſubſtantia. Horum multi ſunt modi : Nā quædam eadem ſunt ſiue vnum ſubſtantia, ratione prædicati, quia ſcilicet idē habeant prędicatum quod pertineat ad eorum ſubſtantiam. Contrà nonnulla ſunt vnum ſubſtantia, ſiue eadem ratione ſubiecti in quo ſunt aut de quo dicuntur. hinc fit vt quædam eadem ſint genere, nōnulla eadē ſpecie, alia eadē proportione, itē aliqua cauſa atq; origine, poſtremò nōnulla eadem numero ſunt. Illa quæ ſub vno genere cōtinentur, eadem ſunt genere : at eadem ſpecie ſunt illa quæ vna vltima ſpecie cōtinentur: hæc in forma conueniunt ac vnum ſunt forma: nam à forma rei ſpecies aſſumitur. Eadē verò proportione quæ conueniunt in prę-

dicato vno ſecundum proportionẽ de eis dicto, ſicuti os & ſpina ſunt proportione eadem, quoniam eam proportionem quam habet os ad animal, habet ſpina ad piſcem. Illa autem dicuntur numero eadem quę conueniunt in materia ſeu in ſubiecto. Atque huiuſmodi quandoque magis vnitè ſignificãtur, interdum remotius. vnitè, cùm vtrumque eorum quæ dicimus eſſe eadẽ numero, pertinet ad ſubſtantiam eandem, vt Socrates & filius Coriſci, hic homo & hoc animal rationale: magis remotè, cùm alterum pertinet ad ſubſtantiam, alterum ad accidẽs: quod ſi accidẽs id fuerit propriũ, magis vnitè dicentur eadẽ quàm ſi accidens fuerit accidens per accidens: Exemplum prioris, vt hic homo & hoc riſibile: Poſterioris, vt hic homo alb⁹ hic ſeu magnus hic: Remotiſſimè verò dicũtur eadẽ numero ea, quorum vtrũq; ſignificat accidens, vt magnus & albus eadem ſunt, ſi Socrates vnus vtraq; fuerit præditus qualitate: id quod opponit̃ eidem eſt aliud ſeu diuerſum atque ad multitudinem pertinet. Et quoniã quot

modis dicitur vnum oppositorum, totidem dicitur alterum, tot sunt modi diuersitatis quot sunt idẽtitatis: quorũ explicatio satis cõperta esse potest ex his quæ diximus de modis eiusdẽ. Verùm est illud animaduertẽdum, quòd quædã tãtum sunt alia ac diuersa, quædã verò cum hoc quòd sunt diuersa, dicũtur etiã differentia. Diuersa tantùm ac non differẽtia ea dicuntur quę nõ cõueniũt in aliquo vno prædicato, quod scilicet sit ad essentiam eorum pertinens, neque sit vnum vt ad eãdem coordinationẽ spectet: vt si dixero substantiã esse diuersam à qualitate, probè dixero: sin autẽ substantiam dicam à qualitate differẽtem, non probè, nisi aliquid addidero, ratione cuius licet non ita propriè vsitatè, tamen possumus proferre substantiam à qualitate differre, aut lineam ab albedine, vt .s. si addidero quòd differunt genere: nam vtrique conuenit esse in genere, seu etiam genus quoddã: aliud tamẽ genus est substantia, aliud quantitas, sic coordinatione prædicamenti differunt, quoniam tum substantia tum quantitas

pertinet ad coordinationẽ prædicamẽti quamuis melius diceretur quòd diuersa sunt genere seu coordinatione, quàm ꝙ differant: tamen & ille modus loquẽdi receptus est in vsum: sed si absolutè nullo addito protuleris, minimè dices substantiam differre à qualitate aut lineam ab albedine, sed diuersam esse. Differentia igitur significat vnum quodpiã esse quod vtrunque rerum differentium spectet, in quo tamen differant: quare si absolutè nullóque addito differre quæpiã dicantur, necesse est vt sint in eadẽ coordinatione in qua tamen differentiã habeant: quod si eiusdẽ coordinationis nõ fuerint, aliquid addatur necesse est, quod vnũ vtriq; eorum conueniat, in quo deinde differentiam habeant. Contingit autem in rebus tùm diuersitas tum differẽtia ratione imperfectionis, secundũ quam accedunt ad multitudinẽ ac ab vno recedunt deficiúntque in eo: namq; omnia vnum sũt, à quo cùm recesserint iam incipit apparere diuersitas & oppositio in rebus, secundum quã dicitur de quaque re quod est ipsa, & quod non est

ipſa.verbi gratia,de homine quòd ſit homo & quod nō ſit homo, id eſt quod nō ſit res quæpiā alia ab homine,de qua nō homo prædicari queat:nam in ipſo vno, homo eſt nō homo, id eſt res quę eſt homo eſt illudmet ac vnum cū rebus quæ non ſunt homo. Etenim omnia in ipſo ſunt vnum, vt infrà pluribus docturi ſumus. Ecce ergo quonā pacto oppoſitio quæ in rebus apparet originē traxit,quæ primò conſpicitur ſecundum modū cōtradictionis, deinde paulatim accedit ad habitum ac priuationē, præterea ad contrarietatem,demum ad relatiuè oppoſita, de quibus operæpreciū erit ſi pauca quædam diſſeramus, quando de multitudine loquimur,quæ oppoſitionū origo eſt. Oppoſitio contradictionis quæ omnium maxima eſt,& qua alii nituntur oppoſitionum modi, primùm apparet inter ens & non ens, & quoniā non ens purum nihil eſt in rebus, ſed tātùm cōceptione intellectus, idcirco huiuſcemodi contradictionis oppoſitio primò ab intellectu ortum habuit,deinde cùm ab vno atque ab ente accedimus ad

multitudinem, & ad res alias de quibus non ens dici potest ob imperfectionem eis admixtã, intellectus rebus etiam huiuscemodi oppositionem adaptauit secũdum affirmationem & negationem: vt scilicet quemadmodum ens primũ est ipsummet ens, non est autem non ens, ita vnaquęque res sit tãtum ipsamet, nõ autẽ aliquid aliorum quæ non sunt ipsa, siue entia siue non entia fuerint, quibus conuenit negatio illiúsmet rei. vt sicuti verum hominẽ esse hominẽ, ita falsũ sit hominem non esse hominẽ, cùm tamẽ non esse hominem cæteris omnibus cõueniat propter hominem. Hæc igitur oppositio contradictionis perfectè non est in rebus: sed licet à re originem habeat, perficitur tamen ab intellectu ac præcipuè in secunda sui operatione ad quam pertinet affirmatio & negatio. Ideo nullam rem inuenias contradictoriè oppositã alteri, quamuis de rebus illis contradictoria verè dici possũt, quã intellectus primò inuenit in ente & nõ ente puro, deinde trãstulit ad cæteras quoque res. Incipit ergo statim cum intellectu seu

conceptu diuiſionis quam mens concepit eſſe inter ens & non ens:deinde adaptata eſt rebus in quibus diuiſio erat ac multitudo huiuſmodi :prima oppoſitio, cõtradictionis inquam, rebus applicata diuerſitatem rerum fecit,eáſque inter ſe diuerſás conſtituit. Subſtantia namque ea ratione diuerſa eſt à qualitate, quia de ſubſtantia verum eſt dicere quòd ſit ſubſtãtia:ac de qualitate, hoc falſum eſt, verum autem quòd nõ ſit ſubſtantia.viciſſim de qualitate dicere verum, eſt dicere quòd ſit qualitas, quòd tamẽ falſũ eſt de ſubſtãtia, ſed vera negatio huius eſt, ſubſtantiam ſcilicet non eſſe qualitatem. Ecce ergo quamuis res diuerſæ nõ opponãtur cõtradictoriè: attamẽ quod inuenitur in rebus præter intellectum huiuſmodi oppoſitionis,eſt rerũ diuerſitas.Cõtradictio igitur ſtatim orta in intellectu poſt conceptum diuiſionis quæ eſt inter ens & non ens,quæ etiam tantum ſecundum rationem eſt,ſecundum rem minimè,quoniam nõ ens in re eſſe nequit ſed tantũ tatione concipitur ;veluti quoddam ens,enti vero oppoſitum,

concomitatur veram diuiſionē,ac multitudinem rerum quam nos non probè concipimus, niſi contradictoriè innixā. Hactenus ſatis ſint ea quæ ad contradictionem pertinēt. Poſt contradictionis oppoſitionem ſequitur oppoſitio quę eſt inter habitū & priuationē, in qua quāuis priuatio ſit nō ens oppoſitū habitui, nihilominus in intellectu priuationis connotatur ſubiectum capax illius habitus,cui oppoſita fuerit priuatio.Habitus ergo & priuatio cùm in ſubiecto conueniāt,quod à priuatione ſignificatur,minus inter ſe diſcrepant quàm contradictoriè oppoſita,quæ quatenus ſic oppoſita intelliguntur, in nullo conueniunt, ſicuti non ens in ſui ratione nihil dicit, quod enti conueniens ſit.At cæcum notat oculum, qui ſicuti cęcitatis, ita viſus ſubiectū ſit,ſic ſurdum dicit aurē,eadémque ratio eſt de omnibus priuationibus. Quamobrem deficiunt priuatiuè oppoſita ab oppoſitione contradictorum: priuationes verò in duplici ſunt differētia, vt dicit Ariſtoteles: nam quædā primò reſpiciunt formam & ſignificāt in ſubię

cto eo proptio corruptioné quandá seu deprauationem formæ, quæ natura subiecto illi debetur, ordinémque ad formã habet: nõnullæ verò priuationes primò respiciunt subiectum ad quod ordinem primũ habent: neq; in eo subiecto oportet præextitisse formam, deinde corruptam esse aut saltem in generatione deprauatam: sic tenebrę se habent ad lumen, & immusicum ad musicum, inalbùmque vt ita dicam ad album: huiusmodi verò priuationes posteriores illæ sunt ex quibus est generatio, ac quæ ab Aristotele in primo Physicorũ dicũtur. Tertium principium esse rerum generabilium & corruptibilium, licet per accidens principium sint: ex prioribus verò priuationibus habitus proprii generationúmque fuerit, immo à priuatione ad habitũ, nõ est regressus, quemadmodum in Prædicamentorum libello Aristoteles dicit, nisi prius resolutio fiat ad materiã prioré: verbi gratia, ex cæco secundum naturam nullus potest fieri videns, ac ex mortuo viuum. Qua in re satis mirari nõ possum Platonem in Phę-

done hãc rationem adduxisse ad animæ immortalitatem adstruendã: ac si sicuti mortuum fit ex viuo, ita res & viuũ ex mortuo fieret, cùm generationes sint ex oppositis. nimirum ea ratio prçterquã quòd in aliis assumptionibus quas assu mit non satis certa est, in hoc tamen lõgè videtur nos fallere quòd accipiat generationẽ habitus esse, ex illis priuationibus ex quibus secundum naturam vt dixi nõ est regressus ad habitũ. Priuatiua hæc oppositio si adhuc magis recesse rit à non ente atque ad ens accesserit, parit oppositionẽ cõtrariorũ: nam cùm formæ seu perfectionis cuiuspiam priua tio, non tãtùm nobis significauerit atq; inuenerit commune quoddam subiectũ cum habitu, seu communem quandam naturam, sed præterea distantiã quampiam ab habitu seu ab forma opposita, iam incipit suboriri ac apparere cõtrarietas, secundum quã alterum cõtrariorũ se habet vt forma atque vt habitus, alterum verò vt priuatio illius habitus in ea natura, non tamen vt quçuis priua tio, sed vt priuatio quæ ab habitu distet:

diſtantia verò eſſe non poteſt niſi priuatione illa aliquod poſitiuum ſignificetur:nam inter ens & non ens, nulla eſt diſtantia niſi ſecundum rationem.at diſtantia ea quę ſecundum rem ſit, neceſſe eſt vt exiſtat inter entia.Hac igitur ratione priuatio ad contrarium deſcẽdit: ſicuti ergo priuatiuè oppoſita deficiunt ab oppoſitis contradictoriè, quia priuatio accedit ad ens,ita contraria deficiũt à priuatiuè oppoſitis, cũ neceſſe ſit contrariorum vtrumque ens eſſe. Ac licet quæuis diſtantia in eadem potentia ſeu natura generis cõtrarietatem aliquam faciat, vera tamẽ contrarietas exiſtit in maxima diſtantia. Vnde licet nobis diffinire cõtraria ea eſſe,quæ ſunt oppoſita maxima inter ſe diſtantia. Ex qua diffinitione colligitur huiuſmodi vera contrarietate vnum tãtùm eſſe vni contrarium, quia vnius diſtantiæ duo tantùm extrema eſſe poſſunt:ea verò quæ maximè diſtant extrema ſunt,reliquorũ nullum alteri collatũ maximè ab eo diſtare dici poteſt. Ideo cuiuis compertum eſſe hac ratione debet vnum tantùm vni cõ

trarium esse, reliqua verò inter illa duo extrema posita quamuis oppositionem inter se contrariam habeant, contraria tamen inuicem non sunt, nisi sicuti medium medio aut extremo itidē mediū. Ex his palam est illud, effici omnia contraria esse in eodem genere, ac differre secundum formam seu secundum speciem: genus namque potentiam dicit, quā eiusdem naturæ esse oportet in his quę sunt eiusdem generis: quoniam potētia sumitur à materia, necesse est ea quæ sūt eiusdem generis conuenire in materia: genus etenim quamquam significet cōpositum ex materia & forma, vnde prædicatur in recto de specie, id compositū tamen exponit secundum indeterminationem quandam quæ pertinet ad potētiam quæ determinatur subinde ac diffinitur differentiis, quibus indeterminatio illa, vt ita dicam, ac potentia ad diffinitas species contrahitur: nec eiusdem speciei est genus contractum ad vnam speciem, cum ipsomet genere ad aliam speciem determinato: nō enim animal in homine eiusdem est speciei cum animali

mali quod est in boue, quia indeterminatum genus, vt puta animal nullius per se est speciei determinatæ, sed contrahitur differētiis ad speciem determinatā: quamobrem manifestum est quàm falsa sit eorum positio qui voluerunt genus dicere formam quandam propriam re distinctam à forma speciei. Nam hi fateātur etiam oportet, speciem non dicere eandem naturam cum genere, sed naturam quandam superadditam, nec differentias contrahentes esse per se illius generis: sed extraneas ac per accidens: acsi quantum diuideretur per album & nigrum. Vnā ergo eandémque naturam fateamur significari à genere & à specie: sed à specie determinatā & in actu, à genere indeterminatam & in potētia. verùm de his satis, Reuertamur ad cōtraria quæ propriè sumpta sunt eiusdē generis differúntque secundum formā & speciem. Hisce illud addendū est, quāuis genus semper diuidatur per differentias contrarias, quę scilicet se habēt per modum habitus & priuationis, licet priuatio illa distantiam quandā dicat ab ha-

bitu, ac propterea significet positiuum quodpiam, non tamen semper species differentiis contrariis cōstitutas inuicē cōtrarias esse. Nam differētiæ cōparātur generi per modum formæ contrahētis: sicuti ergo qualitates contrariæ idem subiectū informāt ac contrahunt, altera vt habitus, altera vt priuatio, ita videnť differentiæ habere se ad genus, quapropter in eis est sēper contrarietas: at species constitutę multotiens non sic vicissim habēt: qua de causa dicimus substantiæ nihil esse contrarium, necnon quantitati propriè cōtraria sunt hæc quę descripsimus. Nonnulla etiam contraria dicuntur, quę tamen pertinēt ad eādem speciem, aliqua verò etiam genere differunt. Prioris modi sunt masculus & fœmina quæ eiusdē sūt speciei, neq; forma differunt, sed tantùm his quæ pertinent ad materiā: nā aliquibus partibus corporis discrepāt. Corruptibile verò & incorruptibile dicuntur contraria, tamen differunt genere, quia differunt in potētia quę ad genus pertinet: nā corruptibile id est & dicitur quod potentiā habeat

ad corruptioně,& hęc à materia eſt. Incorruptibile verò dicitur quia huiuſmodi potentiam nõ habet, quare nec eãdẽ materiam. Ecce ergo qua ratione genere differunt, nam à materia ſumitur genus,& hanc eiuſdẽ rationis oportet eſſe in omnibus quæ ſunt eiuſdem generis; differant ergo genere neceſſe eſt corruptibile & incorruptibile: Nec cõtrarietas proprie huiuſmodi attribuitur, niſi ſecundũ rationem, quia ratio accipit illud in quo conueniunt: vt vnum licet re non ſit vnum, verbi gratia vt dicamus corpus ſeu materia corruptibilis ac incorruptibilis, ſimiliter in maſculo & fœmina accipit ſexũ, vt ita dicam tanquã genus quod cõtrahatur differẽtiis maris & fœminę, tanquam formis diuerſis. Quamobrem vnum & multa non diſſimili ratione contraria dicere poſſumus, quia videlicet ratio noſtra accipit ens vt vnum quodpiã quod cõtrariis quaſi differentiis diuidatur. Hactenus de contrariis dicta ſufficiãt. Accedamus ad relatiuè oppoſita, de quibus pauca quædã perſtringẽda ſunt, cũ entia quæ à primo

principio effluxere,multa diuersáq; sint: quædam ita se inuicem habent vt tantũ mutuum quẽdam ordinem mutuáque habitudinem præ se ferant: nõnulla verò quamuis ordinem quendã atque habitudinem habeant ad alia,non tamen contrà viciſſim hęc ad illa ordinem vllum habitudinémue vllã obtinẽt. Inter quædam demum secundum naturam neque mutuus est ordo neque altera ex parte tãtum,nisi si quando ab intellectu nostro concipiantur veluti ordinẽ inter se habentia:hinc ortum ducit omnis relatio,omniáque opposita ad aliquid ducta sunt ex hoc fonte. Inter ea quibus viciſſim secũdum naturam habitudo est, etiam relatio existit secundum rem.huiusmodi verò habitudo vel est ratione actionis & paſſionis, vel nititur vnitate ac multitudine. Relatio ea cuius fundamentum est actio & paſſio, vel vtitur actione & paſſione, veluti quæ absit & præsens sit, vel tanquã quæ pręterierit, aut demum potentia ac facultate istiusmodi actionis paſſionísue. Exemplum primi modi est vt calefaciens & calefa-

ctum,amans atque amatum,cæteráque eiuſmodi: ſecundi ordinis relationum exemplum,vt pater & filius: Pater nãq; dicitur non quia generet,ſed quoniã generauit filium:filius verò quòd generatus ſit. tertii modi exemplum, vt dominus ac ſeruus: dicitur etenim dominus propter facultatẽ ágendi in ſeruũ, ſeruus verò,quia pati poteſt à domino.Hęc prima eſt ſpecies ſeu modus eorum quæ ſũt ad aliquid:ſecũda,vt dixim⁹, nititur vnitate multitudinéue: res enim multæ ac diuerſę quę vnitatẽ quandã inter ſe habent ſeu in ſubſtantia ſeu in quãtitate ſit, hęc vnitas inter ſe habent habitudinem vnitatis. Huius generis ſunt ſimilia, æqualia: eadem ſunt genere ſiue ſpecie ſeu ob materiam ac ſubiectum eadem fuerint. Econtra quorumdã habitudo eſt ſecundum multitudinem ac diuiſionem quãdam, & inæqualia, diſſimilia,differentia ſeu diuerſa. Tertius relatiuorum modus ille eſt atque inter ea in quibus ex vna tantùm parte eſt habitudo ſecundũ rem,ex altera verò parte habitudo non eſt, neq; ordo vllus re-

ſpondet niſi ſecũdum rationem noſtrã noſtrúmque intelligendi modũ. huiuſmodi verò relatiua dicũtur ſe habere vt menſura & menſuratum: nã menſuratũ inquantum huiuſmodi habitudinem ac ordinem habet ad menſuram ſui: econtra verò menſuræ ad menſuram re nulla eſt habitudo, ſed ſi fuerit aliqua, eſt ſecundum rationẽ noſtram. huius rei excẽpla frequentia nobis occurrũt quotidie in hac ciuili vita, vt omittã interim rerũ naturam. Si quis enim Regem comitať, is equidem comes eſt Regis, atque habitudo ipſius ad Regem eſt ſecũdum rem: ecõtra verò ſi dicamus Regẽ priuati comitem eſſe, qui officii gratia Regem domo deducit, hæc vtique habitudo ſeu relatio Regis ad priuatum comitem non eſt niſi ſecundum rationẽ: hoc pacto cæteræ res omnes ſe habent ad illum optimum, quoniam relatio rerum ad primã cauſam eſt ſecundum rem. At relatio viciſſim primę cauſę ad res alias non eſt niſi ſecundum rationem: nec tamẽ propterea cõcedẽdum eſt Deum eſſe cauſã rerum aut dominum non re ſed ratione.

nostra. Nã re quidem est causa ac dominus, quia terminus quidam est habitudinis ac relationis aliarum rerum ad ipsũ: sicuti enim cętera re habent ad Deum habitudinem, ita etiam re non ratione Deus est illius habitudinis terminus, ac propterea re dominus est & causa omniũ. Quòd si hisce nominibus velimus significare habitudinem Dei ad res alias quam nos concipimus & quam more aliorum relatiuorũ adaptamus primo principio, vtique hęc non erit secũdum rem sed ratione nostra opposita: quomodo etiã dicere possemus Regem comitem esse cuiuspiã priuati. Ecce ergo quonam pacto in hoc tertio modo relatiuorum non est relatio secundum rem præterquam ex vna tantùm parte, ex altera verò vicissim non respondet relatio nisi rationis. Eis verò in quibus nõ est quispiam ordo neque aliqua habitudo secũdum rem, si relationes affingãtur rationis, opus erit similiter si quis eandem rẽ cõceperit duobus modis, ac eo pacto videatur eiusdem ad relationem esse, certè non erit nisi secundum rationem no-

ſtram: quia habitudo quæ re ſit, requirit ea inter quæ ſit habitudo, eſſe etiam re diſtincta. Illam verò quæſtionem, an ſcilicet relatio in re quæ relatiuè dicitur aliquid addat prętcr fundamẽtũ relationis: & ſi nõ addat, quonam pacto relatio ab aliis prædicamẽtis diſtinguatur, nũc omittendũ reor: infrà fortaſſe nonnulla.

LIBER TERTIVS.

TRactatui de vno atque ente ea ſpeculatio proxima eſſe iure videri poteſt quæ fuerit de vero ac bono: nã omnes res quæ quoquo pacto ſunt, vtriuſque eorum ſunt etiam participes. etenim Ariſtoteles in ſecundo libro Primæ philoſophię inquit, Vnumquodque ita ſe habet ad veritatem, ſicuti ſe habet ad eſſe: & in primo Ethicorum itidem dicit bonũ dici æqualiter enti: idcirco nobis quibus inſtitutum eſt tractare de omnibus entibus, ac de eorum principiis, quatenus ſunt entia, nequaquam ſunt omittenda illa quæ cuique enti conueniunt: præſertim quoniam, vt diximus ſuperius, cùm

nequeamus vnico cõceptu attingere id quod in primo ente est simplex atque vnicum pluribus, quorum quisq; deficiens est, id assequi conamur. Verum autę ac bonum primò videntur deducta ad entia ex facultatibus animæ, intellectu inquam & volũtate, quarum neutra est determinati cuiusdam generis, sed omnia entia pertingit. ac intellectus ea ratione videtur attingere respiceréq; ens, qua scilicet verũ est. volũtas verò in omne ens fertur quatenus boni rationẽ habet. hinc vtriusq; cõceptus atque appellatio emanauit ad entia omnia: inde postmodum euenit vt propria etiã ratione vtrumque conspexerimus esse in entib⁹, longè priori illa qua inesse entib⁹ vtrũq; eorum diximus ex facultatibus animæ sumpta. Cęterùm quoniam intellectus prior est volũtate, videtur etiam tractatio de vero eam præcedere debere quæ est de bono. At ecõtra, quoniam res nõ intelliguntur nisi secundum quòd sunt in intellectu: voluntas verò fertur in bonum secundum quòd est extra volũtatẽ & in rebus ipsis extat (quod ita esse asse-

rit Aristoteles in sexto libro Primæ philosophiæ: inquit enim, verum & falsum sunt in intellectu, bonum & malũ sunt in rebus, res verò omnes prius in se ipsis sunt quã in intellectu: idcirco alicui videri possit, tractatus de bono ei præferri debere, qui est de vero: sed quoniam nos de vtroque eorum nobis agendum duximus, eo præcipuè modo quo cõueniũt entibus, qui alius est ab eo quo ex facultatibus animę vtrumque eorũ deductũ est ad entia: ac ratio veri hoc pacto sumpta, vt videbimus infrà, maximè coniuncta sit rationis vnius, idcirco putamus de vero prius agẽdũ esse, postmodũ accedemus ad tractationẽ de bono. Verum igitur primo apparuit intellectu, nec tamen promiscuè in quauis eius operatione, sed in ea quę cõpositio ac diuisio dici consueuit, in qua etiam est affirmatio & negatio: nã vt Aristoteles in pluribus locis testatur, ac luculenter Plato in Cratylo, cõceptu simplici neque dicitur verũ neque falsum: vt puta si quis dicat hominem aut pecudẽ siue marmor, ac si pluriũ rerũ imagines depictas habeas,

ac earum quamuis depromas, certè nec veritas nec falſitas ibi cõſpicitur in ſimplici ea prolatione imaginum. At ſi cœperis imagines adaptare rebus, atque cũ exemplaribus componere, & bouis imaginem adaptaueris equo, alter verò boui, confeſtim prodit veritas ac falſitas, tuámq; compoſitionẽ, ſeu adaptationẽ malueris, dicemus falſam: alterius verò qui bouis imaginem coniunxerit boui, vt exemplari, aſſeremus verã fuiſſe: nõ diſſimili ratione ſi bouẽ aut equũ hominémue conceperis mente, vtique in ea conceptione nec falſitas nec veritas vlla apparet: at ſi mente incipias alteram alteri componere, vel ſecundum affirmationem, aut ſecũdum negationẽ, iã incipiet tibi elucere veritas falſitáſq;. Sed poſtmodum cùm primę operationis intellectus ſimplex cõceptus ab aliqua re ſit deductus, & cuiuſdã entis imago ſit, dicimus quidem ſimplicem intellectum verum eſſe, quia eo attingimus rem illã cuius conceptum habemus: non tamen propterea confitendum eſt in ſimplici cõceptu veritatem vllam eſſe. Multum

namque hæc differunt, quoniã simplici illa intelligẽtia non exprimimus quòd attingamus rem cuius conceptum gerimus, seu quòd non attingamus: non est ergo in conceptu simplici veritas vlla, licet cõceptus simplex sit verus, quemadmodũ in tertio libro de Anima Aristoteles dicit asseuerans intellectum ipsius quicquid est semper esse verum. Hîc tameń aduertendum, quòd veritati huiusmodi simplicis intelligentiæ non opponitur falsitas, sed ignorantia: quemad modum item Aristoteles testatur in nono Primæ philosophiæ: nisi simplex is cõceptus compositionem aliquam in se habeat, ratione cuius dici posset falsus: vt si quis existimaret deffinitionem alicuius rei esse animal insensibile: huiusmodi ergo est veritas intellectus quę primùm nobis illuxit: inde deducta est veritas ad res ipsas: ex habitudine tamen quam habẽt ad intellectum prius, deinde postea diuersa etiam quadẽ ratione, quã exponemus paulo inferius. Ad intellectum verò res duobus modis referri possunt, aut sicuti effectus illius intel-

lectus ad quē referuntur,seu sicuti causę intellectionis ac sciētiæ.Res omnes quę natura constant intellectui nostro collatę se habent vti causę intellectionis ac scientiæ:nam cognitio nostra gignitur à rebus à quibus ītellectionē haurimus. At res artificio cōfectę intellectui artificis collatę se habēt vt intellectus ad causam : nam secūdum ideam seu formam domus mēte artificis cōceptā,domus cōstituitur : simili ratione statuta omniáquæ huiusmodi constant. Ab intellectu igitur ad res ipsas deducta est veritas,vt quędā verę dicantur res,quædam falsæ. ad illas res quæ natura constant,ac sunt causæ intellectionis nostrę veritas ac falsitas quodammodo per accidens ac remotè attribuuntur, quoniam res nō per se habent habitudinem ad intellectionē nostram, sed sicuti mensura ad mēsuratum,de quo modo habitudinum suprà diximꝰ. Verę ergo res dicūtur quæ aptæ natę sunt gignere in nobis cognitionē veram:at falsę quę in se aliquid habent, vnde facile decipi possumus:sic dicimus verum hominem:pictum vèrò,dicimus

falſum hominem. Eadem ratione verũ aurum, & aurum pigmentum dicimus aurum falſum:falſum etiam hominem appellamus mendacem & fictũ ratione non diſſimili. Hoc ergo pacto ab intellectu noſtro ad res natura cõſtãtes deducta eſt veritas ac falſitas. At ea quę arte confecta ſunt, cùm ſint effectus mentis artificis arte prędit, ac ab arte pendeãt magis propriè atque intimius, vera falſáue dici queũt ex intellectione noſtra. dicimus namque veram domum quæ reſpondet ideę domus conceptę, falſam verò domum quæ deficit ab idea illą, à quo modo paulatim latius ſerpit veritas ac falſitas. Nã cùm vnuſquiſque effectus ſimilitudinem gerat ſui principii, is effectus qui principio ſuo accedit, verus appellari poteſt: at ille qui deficit, falſus: ac quanto magis effectus acceſſerit ad cauſam, tanto plus etiam veritatis obtinebit: quanto verò defecerit, tãto quoque magis obtinebit falſitatis. Cęterùm quoniã omnia entia depẽdent à primo ente tãquam à cauſa efficiente (vt infrà lucidiſſimè efficaciſſim éque rationibus

probabimus) ac quãdam entis primi ſimilitudinem adſequantur, idcirco veritas adæquata eſt entitati, vt vnũquodq; ens etiã verum dicatur: atq; ea ratione qua ens vnumquodque deficit ab ente primo, tanto etiam minus compos ſit veritatis: atque ad falſitatem accedat ſicuti accedit ad nõ eſſe. Hinc apparet illud quod paulo antè dicebamus, verum valde propinquũ eſſe vni. Nãque quãto effectus magis eſt vnus cum cauſa, tãto etiam magis obtinebit veritatis. inde fit vt quoniam primum principium eſt maximè ſibiipſi vnum, neque ad aliud, ſed ad ſeipſum refertur, ſicuti eſt maximè ens, ac maximè vnum, ita etiam ſit maximè ac præcipuè verum, vtpote quòd ſit omnibus aliis cauſa entitatis, vnitatis ac veritatis: ipſum verò ſibiipſi, & à ſeipſo ſit ens, vnum ac verum. Quapropter Ariſtoteles in ſecũdo libro Primæ philoſophiæ inquit eandem eſſe in vnoquoq; diſpoſitionẽ entitatis ac veritatis, quẽ locũ ſuprà adduximus. Quãobrem prima quæque principia entium quia ſunt maximè entia, maximè quoq;

vera esse. Ergo ex hisce cōpertum cuilibet esse potest, verū dici ęqualiter enti: de quo quoniam satis dictum videri potest,pro modo huiusce compēdii, paucis à nobis agēdum est de falso,quód opponitur vero.Falsum,sicuti etiam verum, primò deprehendimus in intellectu: ac in secūda operatione intellectus, quæ siue fiat cōpositione siue diuisione ac negatione,si non respondet rei quā significat,falsa est & nuncupatur : prima verò & simplex mentis intelligētia licet dicatur vera , falsa tamen meritò dici non potest,nisi per accidēs , ratione alicuius compositionis in ea existentis , vt suprà diximus. Quāobrē in nono Primę philosophię libro Aristoteles dicit,huiusmodi veritati primorum intellectuum non opponi falsitatem , sed ignorantiam:ad res postmodū deducta est falsitas. Ac primùm falsę quædam dicuntur , eò quòd natæ sunt deceptionem párere ac falsitatē, vt falsum aurum auri pigmētum, & fel falsum mel:inde falsitas etiā transferri potest ad effectus illos qui deficiūt à causa sua, vt sicuti quatenus causā ad-

sequuntur

ſequũtur,dici poſſunt veri,ita etiã quatenus à cauſa deficiunt falſi nuncupantur ac veluti ſpurii: de huiuſmodi falſitate tractare pertinet ad primũ philoſophũ, quẽadmodum etiam tractatio de vero, quod falſo huic opponitur, eſt philoſophiæ primæ. Hoc igitur falſum ad multitudinem pertinet,& ad non eſſe. nam ſicuti verum dicit indiuiſionem & vnitatem effectus cum cauſa,ita contrà falſum diuiſionem ſignificat quæ multitudinis eſt & nõ entis:& quemadmodum ea ratione qua vnũquodque aſſequitur aliquã ſimilitudinem entis, dicitur ens, ac econtra qua ratione deficit à perfecta ratione entis dici poteſt non ens:ita etiam quatenus vnũquodque attingit ad ens,dicitur & concipitur vt verum:quia tamen quoduis à perfecta ratione entis deficit,idcirco invnoquoque eſt falſitas, præterquam in primo principio omniũ: & ſicuti nõ ens non exiſtit niſi in quopiã ente, & multitudo non conſtat niſi in quapiam vnitate,ita etiam falſum minime conſtat præterquam in quopiãvero, vt exploratum cuilibet facile eſſe poteſt.

illud autē quod penitus falſum eſt neq; in vlla parte nititur vero, vtique neque dici neque intelligi poteſt, verū pertinet ad abyſſū illam multitudinis à qua omnis vnitas ſit remota, & ad denſiſſimas tenebras non entis, nequaquam ab acie mentis penetrabiles. de vero & falſo hactenus: poſtremò nunc loco de bono nobis agendū eſt. Boni conceptus quemadmodum ſuprà diximus, principiò deductus eſt ab appetitu, quod ſuperius annotauimus, vt ſcilicet diceretur bonum, in quod appetitus fertur. quamobrem Ariſtoteles in principio Ethicorū dixit, bonum eſſe quod omnia appetūt. Sed quoniam appetitus tendit in res prout in ſe ſunt, non autem ſecūdum quod ſunt in appetitu, ideo bonum magis attinet ad res ipſas, quàm verum: quoniam intellectus rem quampiam non intelligit, niſi prout res eſt in intellectu intelligēte. Bonum igitur ſignificat id quod appetibile eſt: Verùm poſtmodū cùm ad vlteriora intellectus proceſſit, inſpexítq; nihil eſſe appetibile præterquā perfectū, & inquantū perfectionē quandā habet, poſt

primum illius conceptum boni & post rationẽ appetibilis, adinuenit atque applicuit cõceptum boni perfecto, rei cuicũq;, quæ perfectionis esset cõpos. At cũ omne ens quatenus est particeps entis, sit etiam perfectionis esse cuiuspiã particeps, omne ens concepit vt bonũ quodpiam: sic bonum enti æquum factum fuit, quãuis aliam rationem dicat ens, aliã verò bonum: id namque quod suprà dictum est, pluries quoq; est repetendum, eò quòd intellectus nostri cõceptus deficiunt à simplici illo cui hæc omnia primò conueniunt: idcirco ad id quod simplici intelligẽtia adsequi nõ potuimus, multis cõceptibus peruenire conamur. Bonum ergo idem est cum ente & vno: sed ratio boni alia quædã est ab vtriusq; eorum ratione: nam bonum perfectum quoddam dicit: hoc verò neque ens, neque vnum primò significat, licet, vt sæpe diximus, in vniuscuiusque eorum ratione appareat ratio aliorum. Cùm igit' ita se habeat ratio boni ad ẽtis rationẽ: hinc est vt quãuis bonũ æqualiter enti dicatur, nihilominus ens simpliciter, &

bonum ſimpliciter differunt: nã per eũ actum quo vnumquodque exiſtit, id eſt per actum & formam ſubſtantialem res eſt ſimpliciter: per actum ſecundum & vltimam perfectionem res eſt ſecũdum quid, non ſimpliciter: is nãque actus poſterior accidens eſt: econtra verò per vltimam perfectionem & actum ſecundũ res eſt bona ſimpliciter: per actum verò ſubſtantialem eſt ſecundum quid bona: quoniam ratio entis ſumitur ab eo, ídq; primò ſignificat, quo aliquid exiſtit, ac ratio boni ſumitur ab eo, quo quodpiã perfectum ſit & conſummatũ. idcirco cùm actu ſubſtantiali res exiſtant, actu verò ſecundo qui accidens eſt, minimè, ſunt quoque entia ſimpliciter & abſolutè ab actu ſubſtantiali nõ ab actu ſecundo. At quoniam vnaquæque res conſummata & perfecta eſt ſua operatione actúque ſecundo, non autem forma ſubſtantiali & actu primo, ideo vnumquodque eſt ſimpliciter bonum per actum ſecundum, qui poſterior eſt, nõ autẽ per priorẽ ſubſtantialem ſcilicet. Quoniã ergo ratio boni in perfectione cõſiſtit, perfectũ

verò quatenus est perfectum, & est appetibile,& perfectionem suam communicat eis quæ capacia illi⁹ sũt: ita nãq; Aristoteles dcit in secundo ac tertio libro de Anima, quòd animatũ cùm ad perfectionem peruenerit, gignitiuũ est sui similis,idcirco bonum meo iudicio pręter rationẽ finis quã dicit, est etiam appetibile,significat præterea rationẽ causæ efficiẽtis,quoniã vt diximus ,perfecti est suam perfectionẽ capacibus eius impartiri: atque ex hac boni ratione deductum est vt dicatur bonum esse communicabile boni nõ esse inuidere boni esse amare. Huiusmodi omnia,vt ego cẽseo non ita videntur conuenire bono,prout est appetibile,&prout dicit rationem finis, quemadmodum conueniunt bono, quatenus perfectum est: perfecti namq; est perficere,ac suam perfectionem aliis impartiri. Omnia verò hæc præcipuè inueniũtur in primo & summo bono,in cæteris verò bonis, prout sũt bona,pro cuiusque captu.Hisce hactenus demonstratis compertum iam cuicunque esse potest, quãuis vnumquodque quod est,

quatenus particeps est entitatis, esse etiã particeps bonitatis: nõ tamẽ propterea verè & propriè posse dici bonũ nisi perfectionẽ eam adeptus fuerit quę ipsi natura debeatur: ea verò quæ deficiunt à perfectione natura sibi cõueniente, nequaquã posse dici propriè bona: ideo ex huiusmodi priuatione malum originẽ habet vt inferius ostẽdem⁹. Bonum igitur quoniã appetibile est, & quia ex perfectionis redundantia impertiri his quæ capacia sunt bonitatẽ suam quærit, ideo ex bono originem trahit amor quẽ iuxta duplicẽ eam boni rationem duplicẽ quoque nõ iniuria ponemus: nã quoniã bonum appetibile est, idcirco vnumquodque appetit amátq; bonum suum: hic autem amor nõ omnino plenus est, sed natus, vt inquit Plato in Cõuiuio, ex abundãtia & penuria. Etenim quoniã amãs perfectionis & bonitatis capax est, ideo hac in parte videtur abundãs esse: (nam quoddam bonum est quędámque perfectio esse boni capax) quatenus verò eo caret quod assequi cupit, videtur esse indigẽs: quando verò bonum quod

appetebat fuerit quodpiã conſecutũ atq; in eo quieſcat & ceſſet prior ille amor qui deſiderium quoddam eſt illius potiundi, & voluptas conſequitur, quæ eſt quædam quies in bono concupito prius, cuius cõpos ſit factum. Alter verò amor radicẽ habet in bono, non quatenus appetibile eſt, ſed ratione qua perfectum eſt. Huic amori in amante nulla eſt cognatio cum indigentia, immo totus eſt in perfectione & redundãtia perfectionis cõſtitutus: ſed ſi locus fuerit indigẽtiæ, erit in re amata, modo prorſus priori amoris ſpeciei oppoſito: nã in amãte indigentia erat, in amato abundantia. Hic econtra eſt, ac quidem longè perfectior eſt poſterior hic amoris modus: ille namque qui amat priori eo amoris genere, bonũ quod appetit, ſibi, nõ amato cupit. At illud quod perfectum in ſe eſt amátque vt impertiatur bonũ quod poſſidet, verè ac propriè nõ ſe amat, neque ſibi bonũ cupit, ſed alteri. huiuſmodi verò amor naturam boni cõſequitur, ſicuti riſibilitas naturam hominis. Qua in re mihi videtur Auicenna valde la-

borare neque ſatis attigiſſe huius amoris naturam: ac propterea neque ſatis perſpexiſſe quęnā ſit boni, ac perfectione redundantis natura. In eo nāque loco vbi tractat quomodo res à primo prĩcipio productę fuerint, videtur non poſſe ſatis intelligere quonam pacto agens dicitur quodpiam ex propoſito ni agendo ſibiipſi bonũ nõ quærat : multũq; in hoc modo vertitur, tāquam amor omnis ſignificet in amante indigentiā quādam, cuius perficiendæ gratia amet. At nos dicimus perfectum ac redundās bonum amare, atque ex amore agere, non vt ſibi bonũ cupiat aut quærat, verùm vt his impartiat, quæ capacia ſunt. Quinimmo hic amor in bono exiſtēs excitat ſecundum amorem in indigente, facítq; vt indigens ac perfectibile perfectionē ac bonum ſuum cupiat, quęrat ac tandē adipiſcatur. Longè melius Plato in Thimeo, Cauſam etenim productionis rerũ cùm adferret, inquit, conditor, optimus erat: ac optimi non eſt inuidere: nā inuidia procul abeſt à natura perfecti & à natura potioris illius amoris quo bonũ

aliis quæritur:ſed cum eo amore qui indigentis eſt,ſatis conuenire inuidia poteſt: qui ſi expellere voluerit inuidētię virus,neceſſe eſt vt pro viribus, priorem illum amorem æmuletur, vt ſcilicet qui amat bonũ cupiat capacibus boni,ſiue id iam adepta ſint, ſiue deſiderio in id ferãť, quod ab ipſo tribui illis queat, vel ab alioquopiã.Cæterũ de modo ꝓductionis rerũ à prima cauſa,ac de amore,plura ꝓceſſu operis à nobis dicẽť. Negotio de quo in pręſentia agimus, hęc ſint ſatis, ſi illud tantũ adiunxerimus vtrũque amorem extaſim amãtis facere. Nã in poſteriore amoris genere, quo aliquid cupitur vt bonum & appetibile, amatũ fit forma amantis, qua ratione neſcio quodam pacto amans in amatum tranſformatur, ac extra ſe fit. Non diſſimili modo in priori quoque amoris genere quo bonum amat ea quæ ſunt perfectionis capacia ſuámque eis bonitatem impartit,extra ſe fit bonum:ac neſcio quodã modo incipit eſſe in altero eo, ſcilicet cui ſe impartiit. Cõſequẽs tractatui de bono eſt,vt nonnulla de malo diſſera

mus quod bono opponitur,ſeu falſũ vero,& vni multum. Nonnulli exiſtimauẽre, in quibus Pythagorici fuiſſe vidẽtur, malum eſſe naturam quandã bono oppoſitã. Ac cùm ea quæ ſunt effectus, ad primas cauſas, primáque principia quędam reducantur, inuenêre principia prima malorum diuerſa, quin potius oppoſita principiis bonorũ. At quoniam Pythagorici magnificabãt numeros atque inter cæteros denarium, ideo cõſtituêre decẽ malorum principia, de quibus Ariſtoteles meminit in primo libro Metaphyſices: ſed Themiſtius latius in tertio Phyſicorum. Ab hiſce nõnulli diſſẽſêre. Ac quoniam multitudo omnis ad vnitatem reduci, ad eámque tendere videbat̃ vnumquodq;, dixerũt principium malorum oppoſitum primo bonorum principio. Hanc poſitionem lõgius refellere ſi vellem, acta, vt dici ſolet, agerem: cùm à ſummis viris, magnis pulcherrimíſque operibus ſint huiumodi poſitiones cõfutatæ. Nobis tantùm id ſufficiat dixiſſe, Omnẽ naturam, quatenus eſſe habet, bonam eſſe, neque omnino ab appetitu

boni recedere posse: quamuis fortasse à potiori bono ad inferius retrocedat, fieri tamen nequit, vt omnino ab appetitu bono destituatur, néue ipsa quodpiam bonum nõ sit. Sed dicet quispiam, Si malũ natura nulla est, quo modo ergo erit malum in rebus, quæ tamẽ plurima esse quilibet exploratum habet? huic respondemus, malum non esse in rebus veluti naturam, sed tanquã priuationem quandam, ratione cuius subiectum in quo est atque natura cui adiuncta est huiusmodi carentia, mala dici consueuêre. sicuti ergo non ens non existit, nisi coniunctũ alicui enti, quomodo nãque non ens per se existat? ita malum esse nequit præterquam bono coniunctum. Nam cùm ab ipso bono recedimus, iam in particularibus bonis incipit apparere perfecti boni defectus ac priuatio, quoddam videlicet vestigium mali. quòd si adhuc infrà tetenderimus, inueniemus in bonis cõtractionibus non tãtùm defectũ summi absolutíque boni, verumetiã defectũ boni, quod alioqui natura illi deberet: ac tunc primũ tum videri tum esse malũ

incipit. Propriè nanque id malũ dicere solem⁹, cui deest quodpiã bonum,quod illi natura debetur : vt id scilicet sit malum quod à natura sua degenerat.Prętere rea bona hęc cõtracta ob imperfectionẽ & contractionem sui, simul esse non possunt,sed vnius adeptionem cõsequutionẽmq; sequitur abolitio corruptióq; alterius:immo inuicẽ incipiunt esse inimica,aduersantia atque contraria: inde fit vt alterum alteri corruptionẽ atque interitum moliatur.Hinc turba illa malorum prodit : quæ tamen omnia licet vicissim sibi sint mala ac pernitiosa , attamen absolutè mala non sunt , sed cõtracta bona . Ex defectu ergo & priuatione , malum neque habet per se causã efficientem, sed, vt probè inquit Augustinus , malum causam habet deficiẽtẽ, nisi fortasse per accidens , quoniã causa generationis cuiuspiam rei,itẽ causa est corruptionis alterius rei per accidẽs:idcirco etiam mali & priuationis per accidens causa est.Malum igitur non opponitur bono, vt n tura quædã , sed vt priuatio , quę tamen non existeret nisi in

bono eſſet & bono cuipiã adiuncta. Verùm cùm in operatione cuiuſpiam defectus,& priuatio huiuſmodi fuerit,id proprie peccatum dici ſolet: inde etiã natura peccare dicitur,cùm monſtrum generatur: ſin verò ea actio agentis rationalis ſit,fiunt iam non tantùm peccatũ,ſed etiam culpa eſt: inde habitus ac diſpoſitiones ad huiuſmodi operationes vel rectas vel prauas, dicuntur virtutes ac vitia. Ac iam inter bona maláque huiuſce ordinis incipit apparere cõtrarietas, vt malum nõ tantùm boni priuatio ſit,ſed etiam bono contrarium. Cæterùm quoniam de bono & malo generi morum proprio,non eſt primæ philoſophię ſpeculari, ſed illius doctrinæ quæ moralis ſeu ciuilis dici ſolet: idcirco hęc in pręſẽtia miſſa faciamus, dicamúſque quãuis malum propriè ſumptum non ſit niſi quicumque defectus boni, quod alioqui naturæ illi deberetur,tamen latius ſi rationem mali extendamus, quicunque boni defectus poterit dici malũ: atque hoc pacto nullum ens præter primum erit immune à malo, ſicuti etiam nullũ

ens à primo, immune est multitudinis non entis,& falso, vt suprà ostendimus. Ac sicuti nō ens purū immixtum enti, id est in quo nihil omnino sit entis,& ea multitudo quę omnino sit expers cuiuscūquevnitatis,&falsum,in quo nihil vlla in parte sit veri,non tantùm existere non possunt, sed neque etiā intelligi:ita malum illud quod omni ex parte sit boni expers non existere suapte vi poterit, sed neque percipi mente poterit.Hęc fere prodita sunt ab antiquiorib⁹ philosophis tanquam enti æqualia. Auicenna post priscos excellēs autor, quatuor hisce addit rem & aliquid. Sed quoniam res dicitur tanquam quæ esse ratum habeat, & aliquid veluti non aliud quid à seipso,sed sibi indiuisum, ideo res attinēs ad quoddam, agnatúmque enti videtur:aliquid verò vni.Quáobrem cùm satis superius tractatum à nobis sit tum de ente tum de vno, non est quod pręterea vel de re vel de aliquo quidpiam sit addendum. Verùm quoniam præcipua entis diuisio deductióque est per actum & potentiam,operæprecium erit, maxi

méque ad primam philoſophiam accõ-
modatum, vt pauca quædã perſtringa-
mus de vtroque horum. Nam ſi pluri-
mum vellẽ in ea re immorari, de qua
Ariſtoteles ſummus philoſophus accu-
ratè luculẽtérq; diſſeruit in nono libro
Primæ philoſophiæ, ineptus meritò ha
beri poſſem. Potẽtia propriè ſumpta du
plex eſt, actiua inquam & paſſiua: actiua
potentia eſt principium agendi in alte-
rum, inquantum alterum: potẽtia verò
paſſiua eſt principium quo quodpiã po-
teſt ab altero pati, inquantum alterum,
nos dicimus tranſmutari, vt Ariſtote-
les, ne preſſius accipere potẽtiam videa-
mur, eam ſcilicet que eſt in rebus mobi-
libus. hîc etenim etiam actionem & paſ
ſionem latiſſimè capimus, nõ eam preſ-
ſam quæ non eſt abſque alteratione. Po-
tentia verò actiua quæ eſt agendi prin-
cipium, primò quidem duplex eſt, ratio-
nalis ſcilicet & irrationalis: irrationalis
potẽtia eſt tantùm ad vnum, vtputa po
tentia calefaciendi in igne & frigefaci-
endi in aqua. Rationalis verò potentia
eadem eſt contrariorum, quoniam eadẽ

etiam eſt ratio cõtrariorum, eadémque ſciẽtia:idcirco huiuſmodi rationalis potentia,cùm ſimul agere cõtraria nequeant. Ecce verò ſit indeterminata ad cõtraria in actum, non prodit niſi per electionem deffiniatur ad alterutrum. Paſſiua verò potẽtia quæ eſt principium patiendi quædam,quæ magis propriè etiã potentia eſſe & dici cõſueuit, ea eſt quæ actum excludit. Alia verò potentia eſt quæ actum non excludit, id eſt quæ eſſe nequit abſque actu ſuo cui ſubiicitur: & ideo potentia & ſit & dicatur. Prioris ordinis potentia paſſiua eadem eſt cõtrariorum: nõ enim carere actu vnius contrarii poteſt, niſi perficiatur ab altero comparíque cõtrario: & idcirco eadem eſt quæ ab vtroque contrariorum, quãuis non ſimul poteſt perfici. Contraria namque,vt ſuprà diximus, conueniunt in eodem genere atque in eodem ſubiecto.non tamen inficias iuerim,hanc potentiã quæ contrariorum eſt,magis propenſã natura eſſe potiſúque habere q̃ id cõtrarium ex duob⁹ quòd ſe habet vt habitus,&perfectius eſt quã alterum quòd

vel

vel imperfectius eſt vel vt priuatio ſe habeat. At illa potẽtia quæ actum nõ excludit ſed ſubiicit actui proprio, ab eóque perficitur, eadem non eſt cõtrariorum, quia eorum alterum tãtum ſibi adſciuit vt proprium, ac huiuſmodi potentia inuenitur in corporibus cœleſtibus, necnon etiã in ſubſtãtiis illis, quas proprietatibus quibuſdã natura inſigniuit, vt puta ignẽ caliditate & aquam humiditate. quocirca Ariſtoteles in Prædicamentis cùm dixiſſet illorum eſſe aliquid mediũ quorum nõ eſt neceſſarium alterum ineſſe ſuſceptibili, ſubdit, niſi ſi qua eorum alterum natura ſibi preſcribat. In hiſce tamẽ vbi vera eſt contrarietas, quamuis eadem ſubſtantia cõpleta, vt puta ignis vel aqua, nõ ſit ſuceptiua cõtrariorum, materia tamen ex qua conſtant huiuſmodi ſubſtãtiæ, eadem ſuſceptiua eſt contrariorum. Tot igitur ſunt potẽtiæ ſpecies quibus illud cõmune eſt vt ſint quædã inchoationes act9 ac perfectionis: quamobrẽ inchoatio & potentia ad imperfectionem, ſeu ad priuationem & corruptionem à nobis poten

tia nō dicetur ſed impotentia. Nā quēadmodum illud quod nō poteſt quapiā perfectione perfici, impotens & eſt & dicitur, ita etiam illud quod poteſt imperfici, ſeu perfectione quapiam priuari impotens eſt, ac per impotentiam imbecillitatémque, non autem per potentiam, dicitur poſſe incommodum illud pati: econtra reſiſtere ac repugnare corrumpēti imperficiē tiue eſt ex potentia. Vt ergo diximus, vera potentia eſt quædā actus inchoatio, diuerſa tamen ratione inchoatio actus intelligitur in potentia paſſiua & in actiua. Nam paſſiua potentia inchoatio quædam eſt actus, qui pertinet ad id in quo eſt potētia, immo qua perfectio eſt illius potentiæ. At is actus cuius inchoatio eſt potentia actiua non eſt perfectio agentis aut potentię actiuæ, ſed patientis ac paſſiuę potentię: & ideo potētia paſſiua imperfectionē quādā ſignificat in eo in quo eſt, cuius actus proprius perfectio eſt. At potētia actiua nullam dicit imperfectionem in agēte, immo ex perfectione eſt. Non enim eſt inchoatio actus ſeu perfectionis agentis

in agentéque, ſed eſt inchoatio effectus agentis. Nam effectus omnis antequam fiat, ſicuti eſt in potentia patientis, ita quoque eſt in virtute agentis: & idcirco in vtroque inchoationem quandam habet. Sed diuerſa eſt hęc inchoatio, quia in patiente eſt imperfectio capax perfectionis, in agẽte verò eſt perfectio & virtus agentis. Verumtamen potentia hæc agẽtis, quã diximus inchoationem effectus, tanquam quæ effectum contineat, triplici modo ſe habere poteſt ad effectum. Nam vel continet effectum ſecundum eam rationem ſecundum quã effectus producitur ac exiſtit, vt ignis qui ignem generat: vel effectus cõtinetur in potentia agentis, non eadẽ ratione qua in ſe eſt: hoc verò adhuc duplici ratione accidere poteſt, nã vel imperfectiori modo continetur effectus in agente quàm ipſe in ſe eſt, vel modo & ratione perfectiori. Exemplum prioris, ſicuti ſemen in quo eſt vis productiua animalis vel plantæ, ſeu ſerra in qua eſt vis factiua ſcamni. Poſterioris modi exẽplum, vt in ſole eſt vis plantæ productrix, & in cor-

poribus cœlestibus vis est horum inferiorum generabilium effectiua, nō quòd in eorum potētia sit forma plantæ, aut cuiuspian generabilis secundum eandem rationē qua est in planta aut in quopiā alio generato, nec secundum rationem inferiorem, vt in instrumento, sed quoniam insit secundum cōuenientiam & excellentiam quandam. Quo in loco illud non est prętereundum, agētia illa in quibus est effectus forma seu secundum eandem rationē, seu secundum inferiorem rationem, esse veluti instrumenta quædam, & indigere ad actionen quæq; suam, superioris agentis fomento, cuius ratio est primò quantum ad illa agētia in quibus effectus est secundum inferiorem modum, quia ex nihilo nihil fit: idcirco nihil potest actione sua pertingere ad id quod est perfectius se. Quamobrē si effectus in quopiam fuerit secundum rationem inferiorēm, impossibile est id agens virtute propria pertingere ad eū effectum producēdum, sed indiget superiori agente, in quo effectus perfectiori modo sit, cuius posterius hoc agēs veluti

instrumentum ſit. At agentis in quo effectus ſecundum eandem rationem, illa eſt conditio vt eſſe nõ queat effectus cauſa, pręterquam dum ſit, ſeu in fieri, non autem ineſſe, eò quòd non eſt cauſa formæ illius per ſe, id eſt inquantũ talis forma eſt: ſic enim ſui ipſius eſſet cauſa: indiget ergo ſuperiori agente quod ſit cauſa per ſe illius formę. Etenim cũ effici queat, cauſam habeat neceſſe eſt. Aliter etiã eandẽ rationem formemus, Omne in quo aliqua perfectio exiſtit ſecundum participationem, indiget vt foueatur ab aliquo, in quo forma illa perfecta ſecundum ſe totam exiſtat, id eſt complete & non participatione quadam. Tale autẽ agens opus eſt vt cõtineat formam illã eminentiori modo & ratione potiori, iã enim ideę repudiatę ſunt. Ecce quonã pacto colligitur illud agẽs in quo eſt forma effectus ſecundum eandem rationẽ indigere ſuperiori quodam agẽte à quo foueatur, eo inquam in quo forma effectus nõ ſit ſecundum participationem, ſed ſecundum eminẽtiam. Satis iam arbitror expoſitum eſſe quonam pacto di-

uersa ratione inchoatio act⁹ sit in potẽtia passiua & in potẽtia actiua: sed quoniã ratio & diffinitio potentiæ sumitur ab actu, vt perfectius intelligãtur ea quæ dicta sunt de potẽtia, pauca quędam de actu subiicienda sunt his quæ de potentia tractata sunt. Actus omnis perfectionem dicit: perfectio verò multiplex est: nam quædam sunt perfectiones quę cõplent substantiam per se existentem: ac eiusmodi perfectiones dicuntur formæ seu actus substantiales à quibus substantiam esse habent: quędã verò perfectiones adueniunt substantię iam existenti: & hæc, actus accidentales nuncupãtur: hi verò quidam perfecti sunt, quidã imperfecti, id est semper admixti potentię perfecti, vt albedo, nigredo, figura, ac huiusmodi imperfecti, vt motus & tẽpus: nunquam enim horum actus perfectus est, sed semper potẽtiæ admixtus: quare si quis omnem ab eis potentiã auferret, auferet etiam proculdubio quẽuis actũ vt omnibus cõstat. Ex actibus illis qui perfecti sunt, quidam secundum esse & secundum speciem sunt imperfectiores

ſubſtantia, ſicuti accidentia per accidẽs & proprietates quæ ſubſtantiam quampiam conſequuntur. Nonnulli verò act⁹ qui itidem accidentia ſunt, quamuis ſecundum eſſe imperfectiores exiſtãt ſubſtantia, cuius ſunt actus, tamen ratione propriæ ſpeciei perfectiores ſunt ſubſtãtia illa cuius ſunt actus: huiuſmodi ſunt operationes & habitus perfectiui ſubſtãtiarum, vt ſcientia & intelligere intellectui comparata: quę quoniam accidẽtia ſunt, vtiq; imperfectius etiã eſſe habebũt quàm ſubſtãtia, vtpote quę per ſe exiſtit. Attamen ſecundum rationem propriæ ſpeciei ſunt ſubſtantia perfectiora, quia ſunt quædã participationes naturę ſubſtantięque longè ſuperioris ac potioris intellectu, in qua natura vtique ſubſtantiæ ſunt. at in natura inferiori, à modo proprię ſpeciei degenerant, atque accidentia fiunt participationéſque ſunt naturę longè præſtantioris, pérque intellectus quodam modo attingit ea, quę ipſo præſtantiora eminentioráque exiſtũt. Actus verò ſi comparetur ad potẽtiam prior eſt & diffinitione & natura & per-

fectione, necnon etiam tempore, si potentia temporaria fuerit, non æterna. Quòd actus perfectior sit potentia, perspicuum est: nam potentia est inchoatio actus, actus verò perfectio potẽtiæ. quòd etiã natura prior sit actus, manifestũ est, nam perfectum natura prius est imperfecto: imperfectũ etenim tũ dicitur, cùm existit per deficientiã à perfecto. Quòd etiam diffinitione prior sit actus, nulli ambiguum esse potest: nam potẽtia neque diffiniri potest neque intelligi nisi per actum: actus verò non eget in sui diffinitione potẽtia. At quòd tẽpore prior sit actus potentia temporaria, neminem latet: nam potentia illa nõ potuit deduci de non esse ad esse, nisi à quopiã quod actu esset. Cæterùm in his quæ de potentia ad actum deducuntur, potẽtia tẽpore est prior actu illo, non autẽ actu absolutè, quoniã effectus nullus de potẽtia ad actũ deducitur, nisi ab aliquo existente in actu. Quamquam longè plura dici possẽt de potentia & actu, nihilominus compendio huic nostro ea quæ hactenus diximus, satis videri debent.

SApientiam non circa partē quampiam entis, vt cęteras sciētias, sed circa ens ipsum versari, atq; agere de primis principiis entium, quatenus entia sunt, iā statim in exordio huius opusculi exposuimus: necnon etiam ostēdimus ens de entibus dici, non eadem ratione neq; penitus diuersa, sed ad eandem quæ primis entium conueniat: ob vtrāque igit᷑ causam aggrediēda à nobis tractatio est de primis principiis entium, ex quibus deductum deriuatúmque est ipsum esse, in cętera omnia quę sunt. Primùm verò omnium id breui ratione probandum est in principiis entium, cuiuscunque illa fuerint ordinis, nō posse in infinitum procedi, sed ad quędā principia deueniri quæ sunt prima, & in quibus sisti oporteat, quod certissimo argumento ita se habere cōuincitur. Nam in vnoquoque genere principiorum, in quo principia quępiā fuerint priora, quædam verò posteriora & veluti secunda principia, sem

per omnis vis posterioris depédet à priori causa in eo genere illiq; innititur. exēpli causa, in genere principii efficientis, si duo agētia fuerint, alterum posterius alterum prius, posterius agēs semper innititur vi prioris: quę si cessaret, posteri⁹ vtique agens nihil posset agere: sic serra nihil agit nisi adsit faber lignarius, neq; plantę semen aut animalis absque vi cœlestium corporum. Eadē propemodum ratio est in genere causę materialis: materia namque secūda opus est vt primæ inhęrescat, ex qua vim habeat vt materia & esse, & dici queat: sic in finibus, medii etenim propter vltimum finem expetuntur. Non dissimilis modus est formæ, omnes namque differentiæ superiores cōtinentur in vltima differentia atque ab ea complentur: quāobrem vniuersali quadam ratione probatum satis videri potest, medias quasque causas veluti instrumenta quædam esse priorum sui generis: instrumenta verò non agunt neque vim vllam habent, si virtus primi agētis cessauerit. Ex his liquidò, & luce clarius colligitur, infinita principia esse

nõ posse,sed ad prima deueniri: nam in infinitis nullum cõstitui primũ potest, sed omnia media sunt, ac veluti instrumenta:instrumentũ verò agere quodpiam nequit virtute primi principii cessãte:igitur ad prima deueniendũ est à quibus vis in posteriora defluat. Aristoteles in secundo libro Metaphysices rationes adducit, quibus sigillatim in vnoquoq; genere causæ id probet, quas eo in loco facile quilibet poterit intueri, vt omittã ea quæ dicit in octauo Physicorũ de causa mouẽte,& in primo Posteriorum de causa formali, quam explicat definitio. Cùm ergo omnino repudiãdus sit ꝓcessus ad infinita,& ad prima principia deueniendum,vtique etiam entium quatenus entia sunt, prima aliqua principia constituenda sunt. Verùm quoniã tum intrinsecæ causę principia appellantur, tum extrinsecæ vt efficientes & fines: si qua fuerint principia,causęuæ, seu intrinsecæ seu extrinsecæ quę pendeãt ab aliis causis:ea nimirum principia prima entium neque esse neque dici iure poterũt. De primis ergo principiis entium

(omisso interim an vnum sint an plura) primùm scrutari conemur, quid nõ sint: deinde verò pro tenuitate ingenii nostri eo quo poterimus pacto tẽtabimus leui significatione innuere quid sint. Principium primũ entium corpus esse non potest, multis de causis: nam corpus omne mobile est, mot⁹ verò generatio quędã, qua de quodã nõ esse tẽditur ad quoddã esse: à primo verò principio totius esse, maximè alienum est non esse. Amplius motus omnis actus est entis in potẽtia. Cũ autem actus prior sit potentia qualibet, vt superius comprobatum est, primo enti potentia conuenire non potest, quãobrem neque corpus esse. Præterea omne mobile à motore quodam mouetur, qui est prior & perfectior mobili: primum verò à nullo mouetur neque ab vllo pendet: ergo principium nõ potest esse mobile, quare neque corpus. Amplius, omne corpus cõstat ex partibus, quarum quæuis saltem per se sumpta secundum rem à toto distinguitur: dependet igitur quodlibet corpus ab aliis à se: primum verò principium non potest pen-

dere ab alio à se:nā si depēderet ab alio, non esset primum.non ergo primū principium corpus esse poterit. Idē quoque probari potest rationibus sumptis ab vno: nā quamuis multitudine prius est vnum, corpus autē omne maximè addictū est multitudini, multitudinémque pręcipuè prę se fert:igitur corpus primū locū in entibus nequaquā tenere potest. Minor propositio huius rationis adstruitur,ne quis dubitet, tū quia corpus omne multitudinē,immo infinitatem quādam partiū habet: tum quia cùm mobile sit de esse quopiā,ad aliud tendit,eóq; pacto quandam, vt ita dixerim, essendi multitudinē secum defert. Quòd si ex ratione boni rem hanc scrutatus fueris, idem proculdubio tibi liquebit:illud etenim quod continuo quodā tenore semper generatur,& nunquam est,vt inquit Plato in Thimeo, certè ex omni parte perfectum atque absolutum esse nequit: mobile autē omne, cuius ordinis est corpus,semper generatur, quoniā ex vna essēdi dispositione ad aliam tēdit,simul eas omnes minimè possidere potest: ergo

mobile nullum perfectè atque absolutè bonum potest esse. Item cùm actus sit perfectio potẽtiæ, id quod aliquo pacto est in potentia non potest esse omnino perfectum: sed omne corpus quia mobile est, est in potentia: motus namque est actus entis in potentia, igitur nullũ corpus est absolutè perfectũ. Amplius corpus omne cõstat ex partibus: partes autem habent esse deficiens, & esse in potentia: ergo ratione partiũ, quãuis alia deessẽt, in quolibet corpore est potẽtia: quare nullum corpus est absolutè bonũ. Ex veri etiã natura idem colligitur: nã verum id est quod est cõforme suo principio. Primum ergo verum est id quod sibi ipsi tantùm conforme est, & à nullo pẽdet: hoc enim modo erit prima radix & prima origo veritatis. Corpus autem nullum rationibus iam expositis, apparet tale esse posse, vt sit omnino independens: neque igitur prima veritatis origo seu fons esse poterit. Ecce ergo quàm luculenter probatum est primum entium principium corpus esse nõ posse. nequit etiã fieri vt primum principiũ entium

ſit forma aliqua corporea, ſeu materialis: nam huiuſmodi forma duplex eſt, accidentalis inquam, & quæ ſubſtantiã conſtituit. Exploratũ cuicunque eſt primum entium principium nulla ratione fieri poſſe vt ſit accidẽtalis forma, quoniam accidens omne poſterius eſt ſubſtantia: primum verò principiũ eſt omnium primum. Amplius accidens propriè nõ eſt, quia ipſum ſit, ſed quoniam eo aliquid eſt effectũ. Primum verò principium entiũ maximè propriè eſt. Itẽ, ens poſterius dicitur de accidẽte quàm de ſubſtantia: at de primo principio, ſicuti maximè, ita primò etiam dicitur, de aliis verò entibus per habitudinem ad primum. Certiſſimis ergo rationibus conſtat, euidentiſſimíſque argumentis, primum principium nõ eſſe formam accidentalem. Sed neque natura formæ materialis quæ ſubſtantiam conſtituit, ac propterea ſubſtantialis forma dici conſueuit, primo principio conuenire poteſt: forma nãque materialis de materia dependet, tanquam à cauſa in ſuo eſſe: ſed primum principiũ à nullo

dependet: qui náque fieri poſſet vt eſſet primum?igitur forma materialis minimè omniũ erit. Præterea omnis forma materialis habet eſſe incompletum, ac propterea non eſt per ſe, neque etiã diffiniri intelligíue perfectè poteſt, niſi cũ materia. At primo principio conuenit eſſe maximè omnium perfectiſſimum, igitur primum principium forma materialis eſſe non poterit. Amplius omnis forma materialis diuiditur, prout diuiditur etiam materia in qua eſt & à qua in eſſe depẽdet. at diuiſibilitas repugnat primo, ſicuti etiam multitudo, quoniã eſt maximè vnum, de cuius ratione eſt indiuiſio. Amplius, quæcunque forma materialis eſt definitiua per materiam ad certum locum, certúmque tempus: quamobrem actionem quoque definitiuam habet certóque loco, tẽporíue accommodatam: ſed primi principii actio minimè definita eſt, atque ad omnia pertinet. Ad hęc, omnis forma materialis eſt mobilis, atque ad ſubiecti mutationẽ immutatur. Sed primum principiũ eſt omnino expers mutationis, vt ſuperius

demon

demonstratum est: fieri ergo nullo modo potest, vt primũ principiũ sit forma materialis. Est præter istas ratio Aristotelis in octauo Physicorum: nã rationibus physicis satis ei philosopho probatum esse videbatur, motum æternum esse, atque continuum: ex quo colligi putabat virtutem mouentem nõ esse virtutẽ in corpore, sed indiuisibilem. virtus nanque omnis diuisibilis tẽpore finito mouet, infinito autẽ minimè: est enim virtus quæcunque diuisibilis, quæ itẽ corporea est in corpore finito: nequit enim corpus aliquod infinitũ esse. virtus verò corporea finiti corporis est finitę actionis. nàm eius pars, quia esse deficiens habet, in minori tempore mouebit, quàm tota virtus: eo namque modo res quęuis agit quo est: ergo pars tẽpore finito mouebit. At tota virtus ea proportione qua partem excedit, maiori quoque tẽpore mouebit: quamobrem colligitur eam etiam finito tempore moturam esse, non autem infinito: nã infiniti ad finitũ tẽpus, quo pars mouet, nulla est proportio, nulláque comparatio, quam tamen

animę consistere inter ea quæ penitus indiuisibilia sunt,& ea quæ penitus sunt diuisibilia,corporea inquam:ac propterea vtrorumque naturam referre,vt scilicet indiuisibili suo attingat ea quę indiuisibilia sunt animęque natura prę̄stantiora: diuisibili verò item suo attingat corporea diuisibilia, quibus cōuenire eā oportet,vtpote quæ eorū sit forma.Præterea omnis anima,quia est actus corporis, non agit in exteriora, præterquam vtens corpore cuius est forma,tanquam instrumento actionis:& idcirco nō agit nisi per motum. Omnis verò huiusmodi actio definita ac terminata est,neque se extēdere potest ad omnia entia: ideo primum entium principium anima esse non potest.verùm neque etiam est intellectus purus superior anima, is scilicet qui secundum proprietatem, & nō eminentia quadam dici debeat intellectus seu intelligentia (nā secundum quandā eminentiam principium entium esse & dici intellectum infrà ostendemus) in eo etenim qui propriè intellectus est, quāuis omnia sint,attamen definito de-

terminatóque modo ſunt, ratione ſcilicet intelligibili, eius quoque intellectus eſſe, ad certam quandam naturã determinatum eſt, intelligẽtię inquã ſeu intelligibilitatis, vt ita dicã: quãobrem in eo ipſum eſſe eſt ſecundum quandam eſſendi participationẽ. At id quod eſt quadã eſſendi participatione, primum entium eſſe non poteſt, ſed neceſſe eſt vt ab eo pendeat, in quo ſit eſſe perfectum, quinimo quod ſit ipſum eſſe per ſe exiſtẽs, nõ contractum ad quampiam naturam eſſentiámue. Præterea omne agẽs in quo natura aliqua exiſtit ſecundum participationem non poteſt eandẽ naturã alteri impertiri, niſi foueatur à ſuperiori agẽte, in quo eadẽ natura eminentiori modo fuerit. nam cùm in ipſo natura ea ſit participatione quadã, ipſum nequit eſſe cauſa per ſe illius naturę, ſed à ſuperiori agente, quòd ſit per ſe cauſa illius naturæ, foueatur neceſſe eſt. Hoc experimẽto ita eſſe comprehendimus in agentibus hiſce inferiorib⁹ vniuocis: ignis nãque ignẽ minimè generaret, neque plãta plantã, aut animal animal, niſi à cor-

poribus cęlestibus fouerentur, in quibus formæ omnes hæ inferiores & corruptibiles existūt eminentiori modo. Agens igit', vt reuertamur vnde digressi sumus, in quo est aliqua natura secundum participationē, non potest esse omnino primum, sed superiori indiget, in quo ea natura sit eminentius: si ergo in intellectu puro esse ipsum participatione quadam est, intellectus vtique primum principiū entium esse non poterit, immo is intellectus erit à primo, quod ipsum eo esse impertiit. Amplius vbi est diffinitio & contractio essendi, ibi est multitudo atq; imperfectio: primum verò, vt ostēdim', cuiusque imperfectionis est expers. Hactenus satis explicatū ac rationibus cōprobatum esse videtur, quid non sit primum principiū entium. Nunc verò tentandum nobis duco, ídque verecundè si quo modo pro ingenii nostri imbecillitate possumus attingere quidnā sit. Tentabimus hoc equidem, ea præfatione tamen, vt nobis id constet id quod ipsum in se est, effugere & superegredi omnem intelligentiā ac cuiuscūque cognitionē.

Sed primum principium entium à nullo pendet, igitur esse participatũ seu contractum ipsi conuenire non potest. est igitur ipsum esse per se subsistẽs. Amplius omne id in quo esse contractum est, quandam multitudinem præ se fert, ipsius scilicet naturæ cuius est atque ipsius esse, quod cõtractum definitúmque est ad eam naturã: multitudine verò quanquam prior est vnitas, ideo necesse est vt hoc in quo apparet multitudo, nõ sit omnium primum. Præterea vbi est contractio, ibi non est absoluta atque omnibus modis completa perfectio seu bonitas: imperfectum verò quodlibet à perfecto pendet: dicitur nãque imperfectũ secundum diminutionem perfecti: ergo in primo principio entium nulla esse potest essẽdi contractio. Erit igitur ipsum esse per se existens, ad nullãque naturã contractum, sed omnem perfectionem essendi in se continens. Post hoc id etiã asserimus, primum rerum omniũ principium esse ipsum vnum atque ipsum bonum ipsúmque verum. Cùm autem dicimus primũ principium esse ipsum vnũ,

vtique non intelligimus vnũ illud quod eſt principium numeri quódque ad genus quãtitatis pertinet, ſed vnum quod eandem naturam cum ente ſignificat: quamuis ſecundum rationem ab ente diſtingatur, vt expoſitũm fuit ſatis luculenter in ſecũdo huius operis libro. Probatur hoc quod ꝓpoſuimus ratione. Nã ſi primum principium eſt vnum participatione quadã, nõ autem ipſum vnũ, non eſſet primum: id enim quod alicuiꝰ naturæ eſt particeps, ſemper indiget ſuperiori natura à qua contineatur ac foueatur, ac in qua demũ ea natura cuius ipſum eſt particeps, eminẽter cõtineat̃. Adhęc ſi primũ principium nõ eſſet ipſum vnũ, ſed participatione vnũ, in eo vtiq; videret̃ eſſe aliqua cõpóſitio ac multitudo, ex vno ſcilicet cuius eſt ꝑticeps, & ex ſui ipſius natura: ſed tũ cõpoſitio tũ multitudo maximè aliena ſunt à primo entiũ. ergo primũ entium eſt ipſum vnũ. Pręterea niſi eſſet ipſum vnũ, vtiq; neq; etiã eſſet ipſum ens, infirmaréq; opus eſſet omnes eas rãtiones, quas paulo antè attulimꝰ: vnũ etenim atq; ens eãdẽ

naturam significat obtinétque, licet deficienter & ægrè eam vtrumque eorum explicet. Illud igitur de quo iam constat quòd est ipsũ esse, proculdubio erit etiã ipsum vnũ. Item quicquid sit illud quod ipsum vnũ explicet, nimirum pertinet ad quemcunque essẽdi modum: in ipso ergo continetur etiam ipsum vnũ quicquid sit illud. Amplius, vt elegantissimè differit Boëtius in aureo opusculo de Philosophica cõsolatione, siue sapientiã seu bonitatem siue potentiam dixeris, mãcum quoddam ac deficiens dixeris, nisi posueris ea omnia vnum esse simplicissimũ omnísque cõpositionis expers. si ergo primũ principium nõ esset ipsum vnũ simplicissimum, mãcum quodpiam & deficiens in eo esset: quamobrẽ neque primũ constitui illud oportet. Est præterea ipsum verũ: nã si veritatis esset particeps, ob id propterea veritatis participatione esset verũ, quoniã principio suo cõforme esset, à quo pẽderet: sed primũ à nullo pẽdet, nõ ergo veritatis ꝑticeps est, sed est ipsa veritas ipsúmq; verũ: sibi náq; ipsi est vnũ atque idẽ: nec dissimili

ac maximè viuens,maximéque potens, ac propterea maximè infinitũ, ac iterũ maximè omnium finitum.Sed antequã ad huiusmodi magis explicanda veniamus, id nobis probandum est, primum principium entium esse vnum tantùm: minimè verò omnium fieri posse, vt prima principia entium sint plura,id quod superius in hunc locum distulimus: sic enim perfectè colligi poterit primum principiũ esse ipsumvnum,cæteráq; primaprĩcipia in suo quęq; genere,de quib⁹ Physici perhibent,ab hoc supremo omnium pendere atque effluere. Neque difficile arduúmque erit hanc rem certissimis euidẽtissimísq; rationibus adstruere. Nã si plura sũt prima principia, verbi gratia, duo quorum neutrum ab altero pendeat, nimirum vtrumque erit ipsum esse, & necesse est. hoc enim conuenire pręcipuè omnium primo principio iam superius ostẽsum est. Quòd si peruicax quispiam dixerit, eorum alterum esse ipsum esse,seu necesse ex se esse, alterũ verò minimè,seu neutrum esse ipsum esse, fateatur is quoque opus est, eorum alte-

rum tantum esse primum principium, il lud inquã, quod est ipsum esse: alterũ verò, in quo esse inest, participatione quadam pendere à primo principio, nequaquã verò esse primũ principium. Quòd si neutrum fuerit ipsum esse, cõfestim sequitur neutrum etiã esse primũ entium principium, sed eorũ vtrumque depẽdere à tertio quodã vtrisque priori. quibus argumentis coactus si cõcesserit eorum vtrumque esse ipsum esse, & ex se necesse esse, vtique cùm differant inter se, duo nanque sunt, proculdubio quopiam alio different quàm ipso esse, quod ex æquo vtrisque conuenire concessum est. non enim plura esse ac distingui eo poterunt quo conueniunt. Ea itaque quibus vicissim distinguntur, vel proprietates quædam erunt, quæ ab ipso esse effluunt, vel ab extrinseco aliquo inflictæ: si fluũt ab esse ipso, cũ conueniant hęc prima principia in natura ipsius esse, fieri non potest vt differant à proprietatibus quę ab eadem natura fluxerint: sin verò per accidẽs ab extrinseco inflictæ fuerint, necesse est eorum vtrumque si extinctũ sit,

indigere tertio, ac à tertio quodã depen dere:ſicque res in eaſdem anguſtias redi bit. Nam neutrum primum principium erit, cùm à priori pendeant. Amplius in eorum vtroque eſſet compoſitio & potẽ tia ſi proprietates aliæ ab vtriuſque natura ineſſent: vtrique itaque prima eſſe non poſſunt. Iam enim compoſitionem atque potentiã excluſimus à natura primi. Colligamus igitur certiſſimo argumẽto, cùm ipſum eſſe per illud idem ſit indiuiduum, & hoc per quod eſt eſſe, fieri minimè poſſe, vt ipſum eſſe in plura vno diſtrahatur, pluribúſque vno conueniat. Pręterea ſicut inquit Ariſtoteles ex ſẽtẽtia Homeri, qui peritiſſimus omniũ ab antiquitate habit⁹ eſt, multitudo prĩcipum mala: multi namque niſi conueniant, & quodam modo fiant vnum, diſtrahunt & corumpũt ea quibus pręſint: quod ergo multi bene pręſideant nõ iis per ſe conuenit, ſed per accidens, quatenus ſcilicet hi multi principes quodam modo fiunt vnum: per ſe igitur multitudo principũ mala eſt: id verò quod per accidens eſt, fieri nequit vt ſit primum

principii proprietates à quibus recẽſendis confirmandíſque ſuperius digreſſa oratio eſt. Primum entium principium eſſe maximè intelligens eo argumento conſtat. Nam quemadmodum formæ actúſúe contractio, definitióque per materiam, intelligẽtiam omnium impedit, ſic econtra abſtractio à materia intelligentiam rerum earũ profert ac promouet: quapropter vis ſenſitiua quoniã coniuncta materiæ eſt atque in ſui actione vtitur corporeo inſtrumento, nequaquã intelligentiæ eſt capax. Formæ etiã materiales, quia ſunt in materia, non ſunt actu intelligibiles. Intellectus verò eò quòd abſtractus eſt à materia intelligit: formę quoque materiales, cùm vi intellectus agentis abſtractæ fuerint, eadẽ vi efficiuntur actu intelligibiles. At intellectus intelligit ſuapte vi: quãdo ergo quidpiam magis fuerit à materia abſtractũ, tanto etiã magis intellectus intellectioníſque erit capax. Sed primum principiũ maximè omniũ eſt abſtractũ, ei ergo maximè omniũ cõuenit eſſe intelligẽs. Eſt præterea maximè potens, nã agere

proprium est actus, ac vnumquodque agit, quatenus in actu est: potentia ergo agendi cõuenit actui: illud ergo est maximè potens agendi quod maximè est in actu. Sed primũ principium entium præ omnibus est in actu, quia potius est purissimus actus nullius prorsus admixtione potentiæ infectus. Igitur primum principium est maximè potens agendi, passiua verò potẽtia cũ ad imperfectionem pertineat, & ad inchoationẽ quandã perfectionis, omnino aliena est à primo principio. Ex his sequit͛ liquidò hoc primũ principiũ esse maximè viuens & maximè ĩfinitũ: viuẽs maximè ꝓpterea quoniã illud est viuẽs in quo fuerint vitę operationes: pręcipuè verò vitę operationũ sunt, intelligere ac velle, quas suprà ostẽdimꝰ præcipuas esse in primo prĩcipio: primũ ergo principiũ maximè est viuens. Amplius viuens à non viuẽte in hoc distinguitur quòd viuens ex se ipso, suóque nixu mouetur, non viuens verò alieno: vnde ea etiam viuẽtia nominare consueuimus in quibus conspicimus esse huiusmodi principiũ motus intrin-

secum,

ſecum,nõ aliunde accerſitũ. Deus verò ſeu primum entium, neque etiam fingi poteſt alieno impulſu mouere atq; agere, ſed quæcunque operatur, ex ſe maximè omniũ agit:igitur ſummè ac prę omnibus viuens eſt: alia namque viuentia etſi habent principium intrinſecũ quo ſe ipſa mouent, non tamen quicquã agere queunt, niſi præterea ab extrinſeco principio moueantur, ac dirigãtur: nam & à fine mouentur tanquam ab appetibili: & diuerſi variíque voluntatis motus ſenſuúmue, à principio extrinſecè immobili omnino diriguntur ac continentur, proferuntúrque, vt in Ethicis ad Eudemũ Ariſtoteles præclariſſimus philoſophus teſtatur. Amplius effectus nullus perfectione antecellere poteſt cauſæ ſuæ: ille namque exceſſus ex nihilo eſſet: in mundo verò multa viuentia conſpicimus, necnõ intelligentia pleraque. Primum igitur horum omniũ cęterorũque entium principium, niſi illa ex nihilo extiterint, præ omnibus viuit atque intelligit. Ratio hæc Socratis latius explicatur à Xenophõte gratiſſimo diſcipulo

in primo libro Dictorum factorúmque Socratis memoria dignorum. Infinitum verò propterea est primum principium, nõ ea infinitudine inquã quę pertinet ad materiam, ad imperfectionem atque ad multitudinem, immo, vt infrà dicturi sumus, ab ea infinitate penitus alienum est, ac ob eam causam maximè finitum, sed infinitate ea quæ perfectionis est, & ad formã pertinere potest: materia nãq; & forma sese inuicem contrahunt, ac vtraque vtriusque infinitudinẽ compescit: forma infinitudinem materiæ, qua materia ad multitudinem, nõ entísque infinitatem tendit, cohibet, ad certáque naturam contrahit: materia econtra formã, quæ neque loco vlli aut tẽpori suapte natura obnoxia est, contrahit ad certum finitúmque locum, tẽpúsue. Huius rei similitudinem perspicuò licet intueri in numeris: in quolibet etenim numero vnitas multitudinẽ compescit, ne defluat ad indeterminabilem infinitatẽ: econtra multitudo vnitatem definit ac cohibet ad certã definitámque naturam numeri: in septenario etenim seu dena-

rio numero vnitas ac natura qua ille ſeptenarius eſt,& hic denarius(nam vt bene dicit Auicenna,ſeptẽ ſunt ſolummodo ſeptem , non autem duo & quinque aut quatuor ac tria) compeſcit multitudinẽ certámque ei naturam tribuit quæ ſuopte ingenio indefinita eſt: viciſſim multitudo cohibet vnitatem, vt ſcilicet efficiatur propria denario ſeptenarióue: aliis verò numeris minimè conueniat. Eadem fermè ratio eſt in materia & forma:nã forma infinitum illud ac indeterminatum materiei compeſcit,certámq; ei naturam ac ſpeciem tribuit: econtra materia formã ipſam,quę alioqui per ſe eſſet indeterminata certo loco adſcribit infráq; certum tẽpus coercet adque eandem adigit. Vt autem reuertamur vnde diuertimus , primũ principium entium eſt maximè infinitum , quia in eo nulla omnino eſt definitio coarctatióque: neque enim certo tempore locóue adiicitur ex materia: ſuprà nanque liquidò cõſtitit primũ entium neque eſſe corpus cõpoſitum ex materia & forma , neq; formam materialẽ ſeu corporeã eſſe poſſe,

neque etiã in eo est vlla cõtractio ipsius esse ad quampiam definitam naturam essentiámue. Nam superius ostẽsum est efficacissimis rationibus, argumentísq; euidentissimis persuasum, primũ entiũ principium esse ipsum esse per se subsistens, ad nullam naturam contractum: esse insuper ipsum vnum, nõ autem alicuius multitudinis vnitatem. pari modo esse ipsum bonum, non autem bonũ, siue perfectum alicuius naturæ & essentiæ. Ecce ergo quàm luculenter ostensũ est, primũ principium esse maximè omnium infinitum, eorum etiam quæ infinitam virtutem habere possent in quapiã natura: vt si ignis infinitus esset, virtus quoque calefaciẽdi esset infinita, nõ autem simpliciter absolutéq; infinita esset, sed in ea natura calefaciẽdi, scilicet esset infinita: sic infinita aqua, vis inesset frigefaciẽdi infinita: primum verò principium est absolutè infinitum, non autem in aliqua certa determinatáque natura: ideóque est præ omnibus infinitũ. Econtra maximè omnium est etiam finitum, quoniã præ omnibus alienũ est

ab infinitate materiei ac multitudinis: in eo nanque nullum eſt materiei mul-titudiniſue veſtigiũ, immo vt ſuprà oſtẽdimus, eſt ipſum vnum: vt ſcilicet non propterea ſit vnum quia vnitatis eſt particeps, ſed quoniam eius eſſentia eſt ipſa vnitas. Cùm ergo quãto in numeris magis ad vnitatem acceſſerimus, tãto etiã finitudini magis propinqui efficimur, illud quod ita accedit ad vnitatem, vt ſit ipſa eſsẽtia vnitatis, erit proculdubio maximè omnium finitum. Hactenus multa videmur in medium attuliſſe, quæ cõueniant primo principio entium. Atqui obiiciet quiſpiam, Qui fieri poteſt, ſi tot tantáque cõueniant primo entium, niſi ſynonima quædam vocabula congeſſimus, vt in primo principio nõ ſit aliqua multiplicitas? verùm his reſpondẽdum eſt, conceptus hoſce omnes eſſe eiuſdem ſimpliciſſimę rei, ſed deficere ad vnum omnes ab eius perfectione, excellẽtiáq;: idcirco intellectum noſtrũ eniti vt multiplicitate ac difformitate ſua attingat, hiſce conceptibus pluribus deficientib⁹ tamẽ & mancis eam ſimplicitatẽ vnicã

& primam, eóque pacto veluti diuidere id quod in semetipso vnum est, suęque naturę multiplici multis quoque conceptibus accommodare illud, quod vnum ac simplicissimum sit: idcirco veluti à principio repetentes retexentésque asserimus nihil eorum quę attulimus cõuenire primo principio, nisi per eminentiã quandã. Arcanum quippe illud diuinũ, quod est maximè simplex atq; vnicum plurimis conceptibus deficientibus à rebus sumptis inter quas versamur, quarũ ipsum causa est: proindéque nõnullam gerunt auctoris similitudinẽ, intellectus nostri acies infirma quoquo pacto in se effingere nititur: ipsum tamẽ in se super omnia ea est, quęcunque nostra aut etiã quæuis alia mens concipere potest: ipsum tamen quicquid est, minimè ab illius intellectu comprehẽditur. Cuius rei illa ratio est, nam quicquid intelligimus definita quadam ac certa specie quę intellectus nostri forma est, intelligimus: quamobrem illud quod supra quãcumque definitam naturam est, immo supra quamuis definitionem, minimè potest

ab intellectu attingi, nisi deficienti notione: quicquid ergo de ipso dicimus, nouimus ac concipimus, infra ipsum est. Amplius alia etiã ratione efficaciter ꝓbatur primũ principiũ entiũ esse supra ipsum esse, supra vnũ, supra verum, ac supra bonũ, ac ita supra vitã, supra potẽtiã ac intelligentiã omnem, atque hæc omnia excellere: adeò vt magis propriè ab eo remoueantur, quàm de ipso asseruantur: ea ratione inquã, non quæ priuationem dicat sed quæ eminentiam significet. Nam quęcumque causa cuiuspiã naturę, qua alterũ impertiat, si contineat hanc naturam quam alteri impartitur vel imperfectè vel perfectè etiã, sed secundum eandem rationem, qua illa natura effectui illius causę cõuenit, ea equidẽ causa, vt superius diximus atque ostẽdimus, indiget superiori causa à qua foueatur, neque simpliciter cõstitui potest causa esse illius natura quam suo effectui impartita est, sed tantùm causa est, vt in eo effectu generetur & insit: sic homo qui hominem generat, & ignis qui ignẽ ac planta quæ item plantam gignit, in-

digent corporibus cæleſtibus, in quibus omnes eę naturę ſecundum eminentiā continentur. Veriſſima ergo eſt ea propoſitio quam ſumpſimus, eam videlicet cauſam non eſſe primam in qua natura effectui tributa inſit ſecundum eam rationem, qua exiſtit in effectu:huic alterā addamus,eſſe,vnum,verum,bonum, omnibus conuenire, quæ quouis modo ſunt, vitam perfectioribus,intelligentiā perfectiſſimis. Ea igitur entium cauſa, cui hæc omnia conuenirent ſecundum proprietatē nullo pacto eſſe poſſet prima cauſa,ſed egeret priore à qua fouere tur,vt ita dixerim.Ecce quonam pacto, vt reor,luculēter oſtēſum eſt omnia hæc conuenire primo principio entium,nō ſecundum proprietatem ſed ſecundum eminentiam: quamobrem verius ab eo remoueri, quàm de eo aſſeri. De primo igitur ente quod item omnium entium principium eſt, hactenus dicta ſūt ſatis: arcanū nanque ipſius, cùm verba ac cogitationes deficiant,ſacro ſilentio eſt venerādum: qua de re diuinus Plato & in epiſtolis & in Sophiſte pluribúſque aliis

locis se de primo principio nihil dicere posse asseuerat:aciem nanque intellectus tam magna luce effusam hebescere atque hallucinari. A quo fortasse accepit Dionisius qui in libro de Mystica theologia inquit,Quanto magis de primo principio loquimur per ea quę multum ab eo distant,tanto etiam pluribus nos verbis vti, immo verba nulla satis esse:& econtra,quanto magis ad ipsum mente accesserimus,tãto pauciora quoque verba nobis suppetere.quòd si ad ipsum,vt in se est,accedamus, tunc silẽtio penitus vtendum esse.Nam & verba & cõceptus nulli sunt, quibus sufficiamus id effingere aut referre. Nunc cõsentaneum est quando hanc abyssũ entis supremi, quo valuimus pacto enarrauimus,vt abyssum aliam pertentemus,nõ entis inquam: nõ eius quod aliquo pacto est,cũ tamen in alio sit,sed eius quod penitus atque omnino non sit huiusmodi non ens,quadam proportione opposita tamen respondet primo entium.nã quemadmodum primum entium non est cuiuspiam naturę seu essẽtię definitę

ſed vnicuique naturæ antecellit,ita etiã huiuſmodi non ens nullius eſt definitæ naturæ,ſeu certę eſſentiæ, quoniã à quauis natura, & ſi imperfectiſſima deficit, ac infrà eſt. Item quemadmodũ ipſum ens nõ eſt cõtractum ad certum locum aut tempus,quia non eſt aliquod corporeum,materiæue vlli obnoxium,ita etiã hoc non ens nullius eſt certi loci ſeu tẽporis, quoniam etiam natura materiæ primę quę omniũ eſt infima ab eo excluditur,ac infrà ipſam eſt hoc non ens. verùm vt primum ens excedit,ac cõſtitutum eſt ſupra locum & tẽpus, ita primum hoc non ens deficit à loco & à tẽpore, atque infra locũ omnẽ tempúſque eſt. Præterea,vt ſuperius oſtendimus,primum ens eſt maximè infinitum,infinitate ea quæ eſt vnitatis ac perfectionis: ac maximè finitum, quia ſummopere alienum eſt ab infinitate multitudinis & imperfectionis. Non diſſimili ratione primum nõ ens eſt maximè infinitum, ac maximè finitum, oppoſito tamẽ modo:nam infinitate ea quæ multitudinis eſt atq; imperfectionis ſummè infinitũ

est,quinimo est ipsa infinitudo,imperfectióque ac multitudinis abyssus, quippe quod non tantùm non adsurgit ad naturam aut essentiam quampiã, verumetiã deficit à potentia & ab inchoatione naturæ cuiuscunque. Sic ergo maximè indeterminatum est ac precipuè infinitũ: est etiam econtra summè finitum, id est coarctatum & cõtractum : vtpote quod nõ solùm sit infra ea quæ superãt locum ac tẽpus,verumetiam existat infra omnem locum & tempus,id est infra materialia corporeáque omnia quæ certo loco, certóque tẽpore sunt definita, ac demum sit infra materiam primam, quæ saltem potentia est in certo loco & tempore. Est etiã in primo hoc non ente natura falsitatis ac malitiæ,vtpote quod sit maximè alienum à vero & à bono:à bono,inquam,quoniam omnino imperfectum est ac penitus deficiens,miniméq; appetibile, immo cui appetitus omnis aduersetur maximè: à vero autẽ,quoniã penitus difforme est atque omnino diuersum. Demum quẽadmodum primũ entium propriè non est aliquid eorum,

quę sũt de eo dicta, sed ea omnia superexcedit, ita etiam hoc non ens nihil eorum est quæ hactenus de ipso diximus, immo adhuc deficit ab omni eo quod de ipso dici excogitaríue potest: ac sicuti primum ens ab intellectu comprehẽdi nequit, nec vllis verbis explicari, sic etiã primum hoc non ens, nec vllis nominibus, nec vllo conceptu effingi potest, vt probè inquit Plato in Sophiste. Ratio vtriusque cõsimilis est, quoniam omne quod intellectus attingit determinata quadam intelligibili specie attingit. Primum verò ens, vt suprà ostẽdimus, omnem superexcedit speciem, omnémque naturã anteit, idcirco ab intellectu pertingi nequaquam potest, sed deficienter minúsque intelligitur quàm in se sit: hoc verò primum nõ ens quia est infra quãcumque speciem, & quamlibet naturã, immo etiã infrà speciei cuiusuis inchoationem, ideo ab intellectu nequit pertingi vt in se est, sed potius vt in se non est, neque vllis vocibus effingi, sed est intelligibile ac ineloquibile, vt ita dicam, infráque omne quod intelligi potest, aut

voce explicari. Compertũ igitur nobis esse potest intellectum nostrum nos frustrari in harum rerum cognitione: nam quædam cõcipit infra id quod sunt, ecõtra nonnulla alia supra id quod sunt, quod in primo libro annotauimus.

LIBER QVINTVS.

Enus humanum ita natura est institutum, vt mirari soleat ea quę viderit, audiuerit, aut quouis alio sensu perceperit, cùm causá ignorauerit: qua admiratione, veluti stimulo quopiam, ad actum tãdiu scrutari ac secum putare rẽ eam non desinat, donec vel certa ratione causam cõsequatur, vel saltem quapiam coniectura alliciat. Huiusmodi admirationem solum homini natura indidit, nulli præterea cæterorũ animaliũ, eò quòd solus homo rationis ac scientiæ capax est, cęteræ verò brutæ animãtes sensibus tantùm ac memoriis necnõ existimatione quadam naturali ea quæ ꝓfutura ipsis sunt, prosequũtur:

aliena verò noxiáque vitant, omniáque vel ad tuendum corpus, vel ad ſenſuum illecebras referũt cognitionis cuiuſcunque ac ſcientię ſecuræ: ſic homines poſt cataclyſmũ, re domeſtica, ac ciuili quoquomodo conſtitutis, cõtinuò ex admiratione rerum natura conſtantium, ac totius huius vniuerſitatis rerum ornat⁹ contemplatione, ij qui cæteris ingenio & ſolertia antecellebant, totos ſe cauſarum ſpeculationi tradiderunt: ac primũ obuia confeſtim eis fuit cauſa materialis quam vel ἄτομον, vel infinitum chaos, vel elementorum quodpiam: aut ὁμοιομερείαν prodiderunt, in eáque morali, alia cauſarũ genera aut penitus ignorarunt aut leuiter tetigerũt. quo effectũ eſt vt axioma illud, Ex nihilo ſcilicet nihil fieri, videlicet nihil fieri abſque cauſa (hoc namque pacto intellectum axioma verè eſt & per ſe notum) retulerint ad genus cauſę materialis, vt ſcilicet nihil exiſtere poſſet vel in lucem prodire abſque materia ex qua fieret. Poſt materiã maximè ac prima cauſarum omnium enituit effectrix cauſa. Hanc Empedocles

amicitiam & litem: Anaxagoras intellectum esse perhibuerunt. Deinde veritate ipsa ac rerum natura viam pandente, formam primò tenuiter attigerunt: postmodum perspicacius inspexerunt: postremò omnium cognita est ratio boni, ac finis, quam tamen potissimam ac præcipuam causarum esse constat. Nam materia à forma speciē sumit: at genus materiā formę effingit: nullum verò est agens quod propter finem nō agat: prima ergo causarum omnium atque penitus independēs, atque immobilis, est ipsum bonum. Ratio nanque finis constituta est in appetibili: id autē quod omnia appetunt est bonum. Itaque hac semita atq; hoc ꝓgressu philosophia paulatim incrementa suscepit. Nos in hoc opere rerum naturam imitati, nō autē humanum ingenium (quippe qui nō rudibus physices disciplinæ scribamus) continuò cœpimus ab ipso bono, eáque paucis perstrinximus quę maximè cōuenire primæ philosophiæ videbātur. Nāque agendum nobis sumpsimus de ente ipso: hoc verò iā ostendimus non conue

nire his quæ ſunt eadem ratione neque etiam ratione penitus diuerſa,ſed diuer ſis rationibus ad idem relatis:ſicuti ſanũ de lotio de pharmaco,atque de animali dici ſolet, Quãobrem cùm cæterorum omnium quę ſunt,ratio deducatur à pri mo entiũ ad idque referatur,vtiq; mini mè fieri poterat vt ignorato primo entium, de aliis quæ ſunt,cognitio aliqua haberetur,quatenus inquam entia ſunt: ideóque cùm hactenus ſatis tractatũ ſit de primo entium,ad cætera nobis eſt ac cedendum:primúmque communi quadam ratione, poſtmodũ magis propria vtemur.Omnia entia pendere quodam modo à primo,nulli prorſus qui philoſo phię ſacris fuerit initiatus cõtrouerſum cum aliis fuit.Nam neque entia cõſtitui poterant incõnexa & plura prima prin cipia habere: at ratio Parmenidis vrgebat : Quo namque pacto vnquam fieri poterit, vt quidpiam ſit quod tamen exi ſtat pręter ipſum eſſe?ſed hoc proculdubio contingeret, ſi aliquod ens à primo non penderet, quod iam ſatis in ſuperio ri libro demonſtratũ fuit eſſe ipſum eſſe

per ſe

per se subsistens: illud namque quod nullo pacto dependeret à primo, esset vtiq; prȩter ipsum esse. Hisce rationibus nulli inquam dubium fuit omnia quæ sunt aliquo pacto, pẽdere à primo entiũ. Verùm nõnulli, immo complures cùm ratione naturali illis constitisset plurima entia neque generationi neq; corruptioni vlli obnoxia esse, hanc rerum omnium à primo dependentiam, veluti à fine esse prodiderunt. omnia namque agere perhibẽt propter illud bonum amatũ & desideratum ab omnibus, vt suis actionib⁹ muniísque pro naturæ suæ captu, quæcũque id attingant, aliquam eius similitudinem adsequantur. Nam necessaria ȩternáque entia quonam pacto causam efficientem habere possent, minimè intelligebant. hæ verò duæ tantùm causȩ extrinsecæ sunt. Sed horum, etsi præstantissimi fuerint, sentẽtiæ nemine assentiendũ esse reor. Etenim cùm omnia, præter primum, habeant esse participatione quadã, necesse est vt id ab eo sortita sint quod per se & per essentiã sit ipsum esse: sic omnia ignita ab igne ignita sunt, om

nia item quę illuminata sint, ab eo vtiq; lumen acceperunt, quòd suapte natura est luminosum. Amplius vnũquodque operatur secundũ quod est: si ergo cuiuspiã esse omnino est indepẽdẽs, & à se est, neque ab alio quopiã, quonã pacto fieri aut intelligi potest vt finem quempiam aliũ à se operatione sua adfectet? Quam obrẽ rectè Auerroys inquit in libello de Substantia orbis, finem significare agentem significatione necessaria. impossibile nãque est vt quippiã operetur propter finẽ aliũ à se quod secundũ esse suũ à nullo prorsus depẽdeat. Eorũ verò qui secus sentiunt, rationem soluere nõ admodũ difficile est: nam æterna quãuis causam habere nequeant quæ ea effecerit motu seu mutatione aliqua (hęc nãquę sine nouitate effectæ rei non queũt esse) attamẽ efficientem causam habeãt per emanationem quandam simplicem & effluxũ quẽdam, nihil absurdum est. Necessaria etiam duplicia sunt: quædã namque sũt necessaria à se, quæ scilicet nullam habeant causam necessitatis suæ: quædã verò quamuis sint necessaria, sunt tamen ne-

ceſſaria ab alio, & cauſā neceſſitatis ſuæ habēt: huiuſce rei exemplum aptiſſimū adfert Ariſtoteles in quinto Metaphyſices: cōcluſiones nāque demonſtrationū neceſſariæ ſunt, itémque prima demonſtrationum principia ſunt neceſſaria, verumtamen principia prima à ſe ſunt. neque cauſam habent ſuæ neceſſitatis vllā. At concluſiones demōſtrationum ſunt ab alio neceſſariȩ, quoniā à primis principiis dependent atque habent neceſſitatis ſuæ cauſam: nihil ergo prohibet neceſſaria cauſam habere à qua ſint. Colligamus igitur ex dictis hactenus, omnia entia præter primū dependere à primo, tum in genere cauſæ finalis, tum in genere cauſæ efficientis. De finali cauſa quamuis omnes in ea conſenſerint, adferamus tamē rationē. Omnia quæcūque quidpiam agunt, propter finem aliquem operantur: finis verò habet rationem appetibilis, & ex conſequēti rationem boni. omnia igitur agunt propter bonum. Sed iam ſuperius declaratū eſt ipſum eſſe, ac primum principiū entium eſſe etiā ipſum bonum: omnia verò alia

bona participatione quadam existere ipsius boni. Necesse ergo est vt omnia quæ agũt, actione sua adfectent quandã similitudinem ipsius boni: sicque causa finalis omnium est primum principium entium: quòd autem sit causa efficiens paulo antè probauimus. Verùm illud restat explicandum, quonã pacto sit causa efficiens, & quonãmodo efficiat reliqua entia: ac præterea id quod suprà omisimus exponendum nobis est, quonã scilicet pacto entia omnia pręter primum se habeãt ad ipsum esse. Et vt soluamus rationes quas in secundo attulimus, ac quibus nõnulli rentur efficaciter probatum esse, in quouis entiũ pręter primũ, esse secundum rem distingui ab essẽtia cuiusque, Primum principiũ (vt rem iã ordiamur) eminentiori quadã ratione, atque excellentiori modo, causa est efficiẽs, quàm causæ hæ quas nos efficiẽtes esse dicimus: etenim efficiẽtes hæ causæ nobis familiares nõ sũt ex omni parte, neque omnium suorum effectuum causæ: non enim efficiunt nisi per motum, transmutãdo materiam: atque effectus

ipse, id scilicet quod est factum secundũ se totum non est ab agente causa: materiã nanque ex qua effectus constat, agẽs causa præsupponit, nõ autem efficit: deinde forma, quę iure videbatur posse sibi id assumere, ac vẽdicare, vt scilicet esset à causa efficiente, sustentatur ac pendet à materia, cum qua simul est. Præterea pleręque efficientes causæ huiusmodi sunt, vt postquã ab eis effectus product⁹ in lucem fuerit, nõ amplius indigeat vlla opera causę à qua effectus est. Sic mortuo patre viuit superstes filius: & ædificatore vita functo, remanet ædificium. At primum principium entium, à quo est omne esse, non efficit motu mutationéue aliqua quæ videntur moram adferre agenti: & idcirco imperfectionẽ agẽtis arguunt, sed statim continuóque entia in esse protulit, immo profert potius, vt dicemus. Præterea effectus secundum se totum ab hoc agente dependet: nã siue effectus sint per se subsistentes, actus inquam simplices, seu ea quæ in esse proferuntur composita fuerint ex materia & forma, secundum se tota à primo princi

pio pendent. Omne nanque quod quouis modo est particeps ipsius esse, est à primo quod per naturam & essentiã est ipsum esse. quare tum forma tum materia quæ entia sunt, dependent & sunt à primo principio entiũ. Amplius id quod factũ est semper pẽdet, immo vt rectius loquar, sẽper fit à primo principio, adeò vt si mouendo aliquo deficeret actio primæ causæ, in nihilum vnũquodq; entiũ redigeretur. Hoc verò ratione comprobatur. Nam effectus quicumque, in quo forma agẽtis secundum esse perfectum quo est in agente, esse nõ potest, indiget continua cõseruatione continuóque effluxu agentis. Hoc licet intueri in lumine, nam quoniam lumẽ est propria qualitas corporis luminosi, diaphanum verò cum lumine effũditur, eam naturam non recipit, sed participatione quadam fit capax luminis: idcirco ad hoc vt aër, seu quoduis aliud diaphanum corpus lumine perfusum maneat, continuum fomentum adsit oportet cõtinuúsque effluxus à luce solis, seu alterius corporis lucidi, qui si paululum cessauerit, cõfestim

lumẽ diaphani intercidit. Idem compe ries in imagine quæ in corpore leui apparẽs deperit,abeunte illo cuius imago erat.Sic cùm cætera membra omnia viuant,quoniam participant animæ vim, quę tota & integra eſt in corde,non tamen adſequuntur perfectam naturam cordis, pereunt,vitáque funguntur eueſtigio cũ effluxus à corde ceſſauerit.Om nis ergo effectus qui eſt ab aliqua cauſa participatione quadã,nec perfectè adſequi naturã cauſę valet,continuò fomen to caūſæ ſuæ eget,quæ ſi defierit,eodem momẽto effectus pariter perit. Cũ ergo omnia quę habent eſſe à primo entium participatione quadam ita ſe habeãt vt nullum eorum poſſit perfectè adſequi ipſum eſſe, neceſſe eſt vt cõtinuo quodã effluxu ac efficientia ab ipſo ente ſeu eſ ſe emanante conſeruentur, quin potius vt continenter efficiantur. qua in re adhuc efficientia primi ſuperat ſolis effectionem qui aerem illuſtrat:nam lumen quia actus diaphani eſt, licet à ſole pendeat, pendet etiã à diaphano in quo eſt. At à primo ea quę ſunt,tantùm pendẽt,

à nullo prȩterea:neq; enim ea quȩ ſunt, extra ipſum ſunt,ſed in ipſo continētur ac conſiſtunt. Ecce ergo quantopere deficiunt cauſæ efficientes noſtri ordinis à primo efficiente; quod nonnulli parum animaduertentes eum cùm perſpexiſsēt efficiētiam noſtri ordinis rebus ȩternis ac primo principio minimè adcommodari poſſe, negauerunt Deū optimū cauſam eſſe effectricē totius entis,cùm aciē mentis in tam magna luce nequaquam figere potuiſſent: nos autem cōperimus huiuſmodi omnem efficientiam quā nouimus & ſentimus ſimulachrū quoddā eſſe illius primæ efficiētis cauſȩ,quod tamen ab eius excellentia atque prȩſtātia valde deficiat. Ex his quæ hactenus dicta ſunt,nō cum magna difficultate diſquirere poterimus ac inueſtigare,quonā pacto entia omnia prȩter primum,ſe habeant ad ipſum eſſe:necnon qua via ſoluantur rationes quibus nōnulli, alioqui præſtantes viri nixi enunciauerunt,eſſe ſecundum rem diſtingui ab eſſentia omnium rerum præter primū:Quātùm pertinet ad primum, quod inueſtigandum

nobis proposuimus, videtur mihi commodum exēplum adferri posse quo facilè intuebimur quonā pacto etiam se habeant ad ipsum esse colores pēdere à lumine, specie tamen & natura à lumine differre sit nobis suppositum, licet nonnulli graues authores dissentiant: hęc tamen positio meo iudicio magis ratione nititur. Item supponātur colores in obscuro ac tenebricoso loco non esse colores nisi in potentia, actu autem non existere nisi per illustrationem, quod sensit Auempace: quamuis Auerroys in coōmentariis secundi libri de Anima dissētiat. verùm quicquid de hac re statuēdū sit, supponamus rem hanc ita se habere, vt hoc tāquam accommodatissimo exēplo vtamur in quo intueri possimus, & luculēter vt mihi videtur, quonā modo entia se habeāt ad ipsum esse. Ponamus lumē esse, ac primum esse per se existēs, primúmque ipsius esse principium, opacum verò esse non ens, colores autē sicuti cętera entia, lumen ipsum in se clarum est splendidum nihil habens opaci suapte natura: ideóque superius ac emi-

nẽtius esse habet quàm vt dici queat color, nisi dicatur color secundum eminentiam & præstantiam quandam, quoniã superexcellenter cõtinet colores omnes licet diuersos specie, vnica tamẽ ratione longè colorum naturis prestantiori eos omnes comprehẽdit. Quòd si à lumine puro immixtóque discesseris ad lumen mixtum opaco, iam degenerat lumen à perfectione sui atque contrahitur ad certam quãdam coloris naturam, quę etiã certę cuiusdam essentiæ est. verbi gratia albedo aut color viridis seu luteus siue niger, lumẽ tamen nequaquam est nisi participatione quadam: ac inter colores quemadmodum quisque magis pręstat, ita etiã magis est particeps luminis, nulla tamen ex hisce colorũ naturis in actu existit nisi per effluxum & illustrationẽ à lumine, atque illustratio illa in re colore affecta nihil aliud est nisi essentia coloris in actu existens à lumine quę tamẽ certa quædam natura est infra essẽtiam & naturã luminis ad opacum accedens atque opaco mixta. Nunc à coloribus & à lumine orationem mentísque aciem

conuertamus ad entia atque ad ipſum eſſe. Primum eſſe eſt tantum eſſe purũ, cuilibet non enti immixtũ, veluti lumẽ nulli opacitati. quòd ſi à primo eſſe receſſerimus, ac non eſſe ſeu quoddã opacum attigerimus, iam nobis apparere incipiunt reliqua entia veluti quidam colores in quibus ipſum eſſe contractum eſt ad certam quandã naturam atque eſſentiã quam nimirum perfectè obtinet: eſſe tamen in eis exiſtit participatione quadã, non quòd in illis aliud ſit eſſentia quam perfectè obtinẽt, & eſſe quo exiſtunt: ſua namque eſſẽtia eorum quodlibet exiſtit. Sed quoniam id quod eſt perfecta huius rei eſſentia eſt eſſe imperfectum & contractum, ſicuti id quod eſt albedo, aut viridis color imperfectum eſt & participatum lumen, verumtamen ſicut eſſentia coloris non exiſtit actu, niſi à lumine & ab influentia luminis, ſic eſſentię eorum quæ ſunt, nõ exiſtunt actu niſi ex perẽni influentia ipſius eſſe, à quo ſunt & cuius participatione exiſtunt, nõ tamẽ quòd in ipſis entibus alia res ſit earũ natura & alia res ſit influentia ipſius eſſe, immo

vna atque eadem res ſunt vtraque: quémadmodum in re colorata idem diximus eſſe colorem & influentiam luminis per quam color eſt in actu: vnaquęque ergo natura ſecundum quod in ſe eſt, quædã eſt natura in qua eſſe contractum eſt ex admixtione non entis, ſeu in natura coloris eſt contractum lumẽ ab opacitate ad naturam quãdam. Attamen quoniã à ſe nõ eſt neque à ſe cõſeruari poteſt in eſſe cùm ſit imperfectũ eſſe, & quod degenerauerit in inferiorem naturam, idcirco non actu exiſtit natura illa niſi habitudinẽ habeat ad primũ perfectúmq; eſſe à quo ſemper emanet atque actu ſit. Satis commodè mihi videtur hactenus expoſitum eſſe, quonam pacto entia ſe habeant ad ipſum eſſe quamuis eſſentia cuiuſque ſit eſſe participatum quo intrinſecè vnumquodque exiſtit, tamen actu nullius eſſentiã exiſtere niſi ab alio primo inquam, à quo pendet: neque etiã quamuis à nobis cuiuſpiam rei eſſentia intelligatur, intelligi tamen poſſe ipſum actu exiſtere, niſi intelligatur habere influentiam ab ipſo eſſe, ſicuti eſſentia co-

loris nō poteſt percipi quod actu exiſtat prętérquā ex influentia luminis, & hoc modo eſſe exiſtere cuiuſq; rei ſecundum rationem diſtinguitur ab eſſentia illius rei:nam ea natura in ſe cōſiderata eſt eſſentia illa,eadem quoque eſt eſſe exiſtere eius rei, prout intelligitur emanare à primo ente ex cuius influxu efficiētiáq; actu exiſtit. Reliquum modò eſt vt ſoluamus rationes eas quibus quidam probaſſe ſe putant,eſſe vnuſcuiuſque præter primum,ſecundum rē diſtingui ab eiuſdem rei eſſentia:has nanque in ſecundo libro omiſeramus,in húncque locum diſtuleramus. Duæ fuêre rationes adductæ,prior quoniam cuiuſque rei eſſentia perfectè intelligi poteſt,cùm tamē de ea re ignoremus ſit an non ſit: altera ratio quoniā cùm vnumquodque perfectè obtineat ſuam eſsētiam ac naturā, natura non diſtinguitur ab eſſe cuiuſque:vtique vnūquodq; perfectè obtinebit ipſū eſſe. Quamobrē non erit ens participatione ſed per eſſentiā,quod tantū conuenit primo entiū vt demonſtratum eſt. Hę ſunt rationes quas ex dictis hactenus non eſt

admodum difficile ſolucre. Ad primam dicimus,quòd ea ratione non probatur, niſi quòd eſsētia ſecundum rationem diſtinguitur ab eſſe cuiuſque per quod eſt: ſecundum rem verò diſtinguatur itē cuiuſque eſſentia ab eſſe à quo eſt in ſe:nāque intellecta eſſentia cōcipimus quidnam ſit. Quòd ſi eadem eſſentia intelligatur emanationē & effluxum actu habere à primo entium,iam cōcipimus eā actu exiſtere,quēadmodum opus eſt authores huius diſpoſitionis dicere, ac eadem propemodum ſolutione vt de ipſo eſſe participatum cuiuſque rei,quod cōſtituunt eſſe actū eſſentiæ:ipſum etenim non actu exiſtit in ſe ipſo, ſed tātùm per emanationem à primo entium : itaque intelligi cōcipíque poteſt multęque de eo diſputationes fieri, cùm tamen interim lateat an ipſum actu exiſtat necne, quoniam ab alio eſt & per emanationē à primo entiū exiſtit, in quo ſimpliciter atque abſolutè eſt,non autem participatione quadam. Eiſdem fermè verbis vtimur nos cum de eſſentia alicuius rei diſſerimus quā ponim⁹ eſſe participationē

ipsius esse primi. Iuxta Aristotelem tamẽ in priorib⁹ Analyticis possemus etiã aliter rationem eam dissoluere, diceréq; quòd de nulla re potest intelligi quid rei nisi de qua cõstiterit quòd existat: sed de qua id non constat, intelligitur quid nominis, quamuis quãdoque idem sit quid rei & quid nominis. verumtamẽ illi cui nõ cõstiterit rem esse ac tenet quid rei, non percipit quid rei, nisi secundum accidens: sed ei illud quid rei est quid nominis. Alteram etiam rationem facile diluimus: nã quemadmodum in colorib⁹ vnaquæque coloris species, vtputa albedo seu rubedo, perfectè obtinet suam essentiam naturámque: ea tamen natura quæ in se perfecta est atque absoluta, est lumẽ diminutũ. Lumẽ nãque admixtũ opaco in naturã degenerat inferioris notę, quę tamẽ in sua specie perfecta sit. Ita dicimus quòd essẽtia vniuscuiusq; est ipsum suũ esse per quod est: nõ tamẽ sequit̃ quòd sicuti perfectè cõtinet suam essẽtiã ita perfectè obtineat ipsum esse: quia essentia cuiusq; in se p̃fecta, est esse diminutũ: quod cũ à sua simplicitate recesserit,

& nõ enti admixtum fuerit, degenerat in naturã atque essentiam inferioris ordinis, quæ in sua specie perfecta est, attamen est esse diminutũ. Idẽ ferè videtur Aristoteles sentire in nono libro Primæ philosophiæ: inquit enim quòd cũ vnũquodque sit quatenus actu est, illa entia quę sunt actus tãtùm, per se & ex se sunt: nec oportet quærere per quid existãt, vt scilicet dicamus seu Parmenides vel vt Plato, quòd scilicet existant per esse aut per vnum, seu per numeros, per se namque actus est. Cęterùm cùm ad hunc vsque locum satis accuratè discussum à nobis sit quonam pacto entia se habeãt ad ipsum esse, & quòd à primo entium pendent, nõ tantùm tanquam à fine, quem omnia pro cuiusque natura & captu attingere conantur, verumetiam tanquã à prima causa omnium effectiuè. Illud quoque satis luculenter expositum à nobis fuit, efficientiam primi principij esse veram ac summam efficientiam à qua cæterę agentes causæ omnes deficiunt, cùm eã tamen omnes ęmulentur. Nũc reliquũ est vt paucis tangamus quęstionem

nem eam quę multos exercuit,quonam pacto scilicet primum principiũ agit,an videlicet ex necessitate naturæ agat an ex volũtate:qualisque sit ea volũtas. Primùm id asserimus, primum principiũ non agere ex necessitate naturæ,quemadmodum cætera agentia natura cõspicimus agere. Nam cætera agentia naturalia quę natura agunt, neque finẽ sibi præstituũt neque se dirigunt ad pręstitutum finẽ, verùm à causa ea quæ omniũ naturam dirigit,certa quadam via certísque mediis vnũquodq; ad finẽ suum mouetur. Ex quo liquet huiusmodi mouentia non sese ipsa agere,sed agi. Hoc verò maximè alienũ esse à primo principio entium illíq; summè repugnans esse quis ignoret? quî namque primum omnium esset,si ab alio moueretur? neque etiã prima hæc causa agit voluntate arbitrióue tali vt quãdoque agat,interdũ ab actione cesset, aut vna omissa ad aliã actionem se cõferat, sicuti conspicimus agere homines qui volũtate & arbitrio agunt: nam omne agens huiusmodi est mutabile,& idcirco alio atq; alio modo

ſe habet:qua de re interdum aggreditur quæ nuper omiſit, neque etiam ea neceſ ſitate voluntatis agit, qua voluntas fert̃ in ſuum finem, ac in ea quæ faciunt ad eum finẽ cõſequendum. Omne nanque huiuſmodi agens perfectionẽ ſuã nanciſcitur ab alio, neque eã in ſe obtinet. At Deus optimus in ſe atque ex ſe omnino perfectus eſt nullíque obnoxius, vt ſuperius euidentiſſimè oſtendimus. Modus ergo diuinę actionis exceptus eſt atque excellit efficientiam cuiuſcumque alterius cauſę efficientis, neque à nobis ſatis comprehendi poteſt, ſeu etiam eius eſſe ab omnibus exceptum, nequaquam poteſt à nobis attingi: dicemus autem quî poſſumus. Agit primum principium ex ſui bonitate, nam ſuperexcellentiſſimæ illius bonitatis ac ſuperfluentis nõ erat in ſe cõtineri aliorúmque bono inuidere, vt præclarè inquit Plato in Thimeo: agit autẽ, vt cętera omnia quę eſſe queũt pro cuiuſque captu ſuæ faciat bonitatis participia. nõ autẽ vt propterea ſibi quicquã accreſcat cui nihil deeſt: hoc enim eſt amoris qui eſt in ipſo bono, vt ſuprà

tetigimus.quem modum miror Auicennam alioqui excellentissimum philosophum latuisse. Ac quoniã eius bonitas, eius quoque voluntas est,& eius intellectus in quo huiusmodi facultates nõ sũt nisi secundum quandam eminentiã, idcirco & intellectu voluntatéque & natura agit, non tamen ea natura quæ ab alio agatur,sed quæ seipsam agat.quam obrem neque colocari potest in ordine aliarum causarũ naturalium. Agit præterea voluntate liberóque arbitrio, non tamen voluntate mutabili, de qua dubitari possit,ne quãdoque ab agendo desistat, aut vt eum actionis suæ pœniteat, ac propterea omnia in nihilum redigantur: neque etiã voluntate ita necessaria, sicuti voluntas humana perhibetur necessariò finẽ atque perfectionẽ suam appetere, cęteráque quæ nos ad perfectionẽ nostrã perducunt. Primum nãq; principium in se perfectũ nullius eget.Hæc atq; huiusmodi sunt quę à nobis dici excogitaríue posšũt de actione primi principii:verùm qualis ac cuiusmodi ea in se sit,nulli profectò compertum est,vtpote

quæ omnẽ intellectum exuperet. Cùm ergo hactenus ostensum fuerit, entia dependere à primo vt à supremo fine & à prima pręcipuáque causa effectrice, non omittendum nobis est, cætera quoque entia se habere ad primum vt ad formã omnium primã: id ex superioribus satis cuiuis exploratum esse potest. Nã si vnũ quodque ens eousque veritatis est particeps quousque attingit principiũ à quo est: in primo ergo prĩcipio est veluti exẽplar quoddam vniuscuiusque rei quod vnumquodque attingere conatur, vt in se quantum possit seu in quadam imagine exprimat exemplar illud. Exemplar verò omne veluti causa formalis est, & prima forma omniũ imaginum quæ ab eo fuerint deductæ aut deduci queãt: nõ propterea quòd imagines formet, sed quoniam ab eo exemplari deductæ effectæque sint. Est præterea tãquam causa materialis omniũ rerum, ea scilicet conditione materiæ qua similis videtur loco: est namque & locatum in loco & forma in materia. Itaque cùm nihil sit extra Deum maximũ: omnia nanque ipse

continet ac ſubſtinet modo ac ratione, quam ſatis verbis explicare nequimus: ideo neſcio quomodo in ipſo exprimitᶜ quædam imitatio materialis cauſæ, in eo ſcilicet quod perfectionis in ea eſt amotis conditionibus quę imperfectionem continent:neque enim in potentia eſt actus puriſſimus neque pars vllius id quod perfectione excedit omne totum. Satis iam videri poſſumus verberum feciſſe pro cōpendii noſtri modulo de primo principio entium, à quo quæcumq; & ſunt, & entium nuncupationem habent. Nūc tempus poſcere videtur vt ad perſcrutationem tractatúmque cæterorum entiū accedamus, quātūuis ſcilicet entia ſunt, vt oratio noſtra progrediatur ea via quæ huic ſcientiæ propria eſt, atq; à primo entium ad ea quæ maximè ipſi propinqua ſunt deſcēdamus. Entia nōnulla immaterialia eſſe atq; abſtracta, efficaciſſimè, vt reor, probatū eſt ratione Ariſtotelis in octauo libro Phyſicorū ſumpta à motu. Ac quamquā de primo entium abſque ea ratione quæ ſumitur à motu ex ratione entis, vnius, boni, cui-

dentissimè demonstrare arbitremur, nõ tantùm quòd immateriale sit, verumetiam quod superet omnium naturã atque essentiam cæteráq; quæ à nobis suprà de ipso demõstrata sunt: certissimis rationibus tamen de aliis abstractis entibus à materia, meo iudicio, ratio efficax sumpta ab ente inueniri non potest quæ certitudinem nobis faciat, nisi supponat rationẽ à motu sumptam, cui nitatur quodpiam aliud ens pręter primũ, abstractum esse à materia. Neque vt idẽ arbitrer ac in eodem calculo ponam rationes quibus vsi sumus cùm de primo principio tractaremus, mouet me argumẽtum Auerroys præstantissimi philosophi qui hac in parte reprehendit Auicennam in calce expositionis primi Physicorum: inquit enim, Nulla sciẽtia probat suum subiectũ esse sed supponit: ens verò primũ abstractáque entia sunt subiecta primæ philosophiæ: non igitur eius scientiæ erit hoc ostendere, sed physices. Cui dicimus, quamquã prima philosophia agat de primis principiis ac de primis causis entiũ, vt in primo prœmio

Methaphysices dicit Aristoteles,nihilo minus supposito quòd sint aliqua prima principia, primęque entium causæ, de eis scrutari potest primus philosophus, quęnã & qualia sint:sicuti de primis principiis rerum naturaliũ in libris Physicorum supponimus quòd sint, scrutamur attamen & ratione agimus,quęnam & qualia sint. Dicimus ergo, vt redeamuş vnde deflexit oratio, post primũ ens esse alia entia abstracta à materia.hoc ratione comprobatur à motu sumpta.Nã cùm hæc quæ cerninus quãdoque moueri interdúmque quiescere, necesse est vt dependeant à corporibus quæ sempiterno motu circũferantur:motus verò sempiternus non possit esse penderéue à motore mobili: nam ex mutabilitate varietatéque causę sequeretur mutatio in effectu id est variatio in motu. Amplius causa motórue diuisibilis nõ potest mouere motu infinito ac perpetuo: nã pars eius cùm habeat esse deficiens à totius perfectione, mouebit tempore minori quàm totum,id est finito tempore: totũ verò cùm finitã proportionem habeat

ad partem, tempore etiam finito mouebit: necesse est igitur virtutem mouentẽ tempore infinito esse impartibilem. At virtus impartibilis atque immobilis materialis esse nullo modo potest. Nam virtus materialis quæcumque quoniam in esse sui depẽdet à materia, diuisione etiã materię afficitur atque diuiditur: necnõ etiam mouetur motu eius corporis cui⁹ forma fuerit seu virtus. ergo necesse est motores corporũ cælestium esse formas immateriales atq; abstractas, formas inquam, quoniam certissimis quoque rationibus adstruitur colligitúrque hosce motores æternos, esse animas dantes esse corporibus cælestibus. Nam cœli mouentur ex se, non autem ab alio: quoniã id quod mouetur ex se, prius est eo quod mouetur ab extrinseco seu ab alio motore. ergo corporum cęlestium quę sunt omnium mobilium prima ac suprema intrinsecus est corpori mobili. Amplius si ab extrinseco motore mouerẽtur, circuitione quadam mouerentur, motu videlicet composito ex pulsu & tractu. At corpora simplicia secundum naturam

mouentur motu ſimplici. Præterea niſi motores ij immateriales eſſent animæ cęlorum, neceſſe vtique eſſet corpora cę leſtia habere quandam aliam formam qua exiſterent: omne nãque quod actu exiſtit vel eſt actus ſimplex per ſe exiſtés immaterialíſque forma, vel actũ habet per quẽ eſt: ea verò forma ni anima eſſe dicatur, materialis erit atque corporea, necnon natura corporis ſimplicis, cœli ſcilicet. At natura corporis ſimplicis eſt principium motus ſimplicis: erit ergo forma hæc principium motus ſimplicis, non circularis, quoniã motus circularis infinitus eſt, & perpetuus, neq; effluere poteſt à virtute quapiam finita ac diuiſi bili, vt paulo antè oſtendimus: eſſet igit̃ ea forma principium motus recti: proin déque neceſſe eſſet fateri corpus cæleſte eſſe corpus graue aut leue. Hiſce rationi bus igit̃ quæ à phyſicis latius ac vberius tractantur, ſatis cõpertum cuiuis eſſe po teſt, entia quædam abſtracta à materia eſſe in rerum natura, quæ ſunt animę cę lorum. An verò infra primum rerũ omnium principium ſit quodpiã quod præ-

ſtātius ſit animabus corporum cæleſtiū, magna equidē dubitatio eſt: neque reor ego hac in re rationem naturalem vllā nobis afferre certitudinē poſſe. Quamobrem breui perſtringā ſummorum philoſophorum ſententias, itémque cur præ alijs poſitio Platonis mihi probabilior videatur cęteríſque pręferenda: demum optionē lectori dabo, vt eam præeligat quæ cæteris potior ſibi eſſe videatꝰ. Auerroys in duodecimo Metaphyſices videtꝰ opinari, nullum ens abſtractū eſſe: tamē vt ego puto, ratio quā attulit Auicenna non eſt adeò euidēs vt ei concedere debeamus, quoniam illa agentia quę perfecta ſunt atq; ex affluētia bonitatis agūt, non ob eam cauſam operātur vt ſibi aliquid ſuis actionibus accreſcat, ſed vt res indigentes impertiant ſua bonitate. dicemus igitur Auicennę, cùm animę corporum cęleſtium in ſe perfectę ſint præcipuámque bonitatis partē ſortitę ſint à primo principio, prima intētione agunt ex ſui bonitate: deinde ob vtilitatē harū inferiorum rerum. Non igitur ponendi ſunt ſuperiores quidā intellectus, cū ani-

mę cælorum ipsæ sibi sint primi fines: se
cundi verò hæ inferiores res. Præterea,
omnes hæ animę operantur ac mouent
ob eam potissimam causam, vt inseruiāt
primo principio, idque pro naturæ cuius
que captu æmulantur, à quo esse & per-
fectio totius vniuersi intenditur. Hac er
go ratione etiam sequitur animas cælo-
rum agere prima intentione propter fi-
nem excellentiorē. Diuersitas verò mo-
tuum est ex diuersa variáque natura ani
marum mouētium: quā rationē videtur
Plato significasse in Thimeo. Nā post-
quam exposuisset quanam ratione ani-
mę omnes & omnis natura immortalis
formata esset à primo prīcipio, dicit om
nium parentem conuersum ad minores
Deos hæc pręcepisse, Cùm reliqua quæ
ad vniuersi absolutionē supersunt, mor-
talia sint, ideo à me continuò ea fieri nō
possunt: neque enim fas est: immortalia
namque essent si tantùm à me fierēt. Id-
circo vos imitantes eam quā in me per-
spicietis efficiendi vim, quæ supersunt
mortalia efficere conemini. Illi verò, in
quit idem Plato, minores dii, cùm man-

datum patris intellexiſſent,cõfeſtim ad res inferiores efficiendas conuerſi ſunt, ac motum circularem pro cuiuſque natura propriũ quiſq; molitus. Ecce quàm pręclarè Plato protulit minores deos, animas ſcilicet cælorum, vt parerẽt imperio patris, atque vt eius bonitatẽ imitarentur,cœpiſſe ſuum quemque orbem mouere. Præter igitur ſummũ bonum, veluti tãquam propter vltimum,poſtremum, ſummúmque finẽ,animæ cælorũ ſuos orbes agitant: motus verò diuerſi ſunt pro cuiuſque natura, atq; vt rerum inferiorũ generatio & incolumitas exigit: poſtrema omnium ſententia eſt Platonis, vt arbitror, eſſe ſcilicet infra primum principium ac ſupra animas corporum cęleſtium,intellectus ſeu mundũ intelligibilem:cuius ratio, ni fallor, fuit anima,quę vt ſuperius diximus,duplicẽ prę ſe fert naturã, diuiſibilẽ ſcilicet, qua corporeæ naturæ affinis eſt, nam forma eſt corporis: & indiuiſibilẽ,quatenus intellectus eſt & intelligibilia attingit. ſicuti ergo infra animã eſt corpus naturæ penitus diuiſibilis, ita par eſt ſupra ani-

mã eſſe intellectum purum naturę omnino indiuiſibilis. Huiuſmodi verò intellectus neceſſe eſt vt ſit infra primum principium: id nanque eſt ipſum eſſe per ſe exiſtens, nulli naturę addictum: in intellectu verò eſſe eſt contractum ad intelligibilitatem, vt ita dicam, ſeu ad intellectionẽ: quapropter Plato poſuit hũc intellectum eſſe cauſam exẽplorum in quo ſint ideę rerum omnium. Nã in primo principio res altiori modo ſunt, quã vt in eo exẽplaria rerum cõſtitui queãt. exẽplar etenim omne cognoſci poteſt, & quatenus exẽplar eſt cõprehẽdi quit. At in primo principio res ſunt ſupra cognoſcibilitatẽ (vt planius explicẽ quòd volo, ſic eam libet appellare) ac in arcano ſitæ, quod minimè peruium eſt cuiuis intellectui. Quamobrẽ Plato, vt reor poſuit cauſam exemplarẽ in ſecundo ente in quo eſſe contractum eſt ac definitum ad naturam intelligibilem. quod etiã quoquo pacto innuit Dyoniſius in libello de Cæleſti hierarchia: inquit enĩ ſupremos intellectus nũcupatos eſſe angelos, id eſt nuncios, quoniam arcanum

illud diuinum incomprehẽsibile primi enunciant. Hac ratione meo iudicio satis probabile fit, supra animas corporũ cælestium esse intellectum. Nam imbecillitati mentis nostræ cuius acies in tã clara luce non figitur, de rebus altissimis certissima ratio esse non potest. Idcirco contenti probabili argumẽto & sapientissimorum hominum sententia qui acrioris ingenii fuerũt quã nos, dicamus supra animas cęlorum esse intellectum, in quo res sint secundum esse intelligibile. Quot verò sint ij intellectus, si quis scire cupiat, animaduertendum illi est Platonicos nonnullos ponere hosce intellectus ferè innumeros: Platonem tamẽ vnius tãtùm mẽtionẽ facere in Thimeo, cùm de fabricatione mũdi verba facit. Beatus Thomas rationẽ satis probabilẽ adfert, qua efficiatur vt pene innumeri sint. Etenim inquit Deum optimum cùm agat ex bonitate insita quã aliis impartiri vult, optimas ac perfectiores res maiori quoq; vbertate produxisse: ac proinde corpora cælestia adeò ingentia effecit, vt generabiles corruptio-

níque obnoxiæ res, ipsis collatæ, nullius ferè sint magnitudinis. Idcirco pari ratione perfectissimos entium intellect⁹ innumeros fecisse: id quod sacræ etiam literæ testantur. Nos quibus institutum est nihil asserere, nisi ex certa ratione, hac in parte nihil asseuerandum nobis esse ducimus: ea enim est natura intellectus humani, vt certos terminos in cognitione rerum non egrediatur: quos qui egredi volunt veluti oculis mētis al lucinati, in multis deerrant, compluráq; incomperta pro compertis habent. Nōnulli diuersa ratione dum ea quę sunt vl tra fines à natura nobis pręscriptos incerta esse vident, de rei cuiuscumque cognitione vel modica desperāt. Nos medium iter tenentes, ea tangemus quę ratione naturali cōperta sunt, incerta verò atque ea quæ lumē intellectus nostri non pertingit linquemus pro incomper tis. Cùm ergo præter summorum philo sophorū authoritatem qui magis quàm nos in rerum cōtemplatione exercitati, luculentius etiam veritatem intueri po tuêre ratione etiā satis efficaci seu ma-

uis probabili, nobis cõſtiterit ſupra animas cæleſtium corporum eſſe intellectũ ſeu vnus is ſit,ſeu plures, ea quæ naturalis hominis ratio de intellectu cõperta habere poteſt, paucis perſtrĩgamus. Eſſe ipſum atque ipſum vnũ quod ex ſuperfluenti bonitate extra ſe in alias quoq; naturas defluxit, paulatim delapſũ eſt, ac veluti per gradus proceſſità perfectiſſimis naturis in imperfectiſſimas·& demum deſiit in materiã primã quę propè nihil eſſe videtur. Primum igitˀ in quod eſſe ipſum à puritate ſui degenerat, eſt intellectus qui iam aliqua natura eſt nõ eſſe purum, verùm tam latè fuſa vt in ſe ſuo tamẽ modo omnes quoque res alias atque naturas comprehẽdat: qua in parte æmulatur ipſum eſſe, deficiẽti tamẽ ratione. Nã in principio res omnes ſunt ſecundum vnicum eſſe eminens ac pręexcellẽs quibuſcũque naturis ac cuiuis rerum modo. At intellectu res omnes ſunt,ſecundum determinatam tamẽ rationẽ & definitum modum, id eſt ſecundum eſſe intelligibile:ea nanque eſt natura intellectus ipſius. Quamobrẽ licet

con

cõiunctus sit cum primo esse, vtpote qui proximus existat, nihilominus primum esse in intellectu est secundum modum intelligibilẽ, nõ quòd per speciem quãpiam ab intellectu intelligatur, sed per essentiã suam intelligitur, quæ perfectio atque actus quidã est primi intellectus: in eo tamen habet modum quendã, videlicet intelligibilitatis, vt sic dicam, ac hoc pacto degenerat ab esse quo est in se ipso: idcirco intellectus quamuis diuinitatis sit particeps, quoniam est vndique plenus Deo, attamẽ longè excellentiori modo, immo in immẽsum excelsiori, est Deus in se ipso, quàm sit in intellectu in quo iam incipit esse secundum modum intelligibilem: ac propterea à primo esse res omnes primò in intellectũ effluxerunt, secundum esse intelligibile quod est longè perfectius quàm esse id quo res in sui natura subsistunt, vtpote quod proximum sit esse sui quo sũt in primo rerũ omnium principio. Primus ergo intellectus ipse quoq; est omnia sicuti primum ens, sed modo vt declarauim[9] deficiẽti: ac queadmodum intellectus deficit ab

ipſo eſſe,quoniam in naturam certã degenerat,ita etiam deficit ab ipſo vno ac degenerat in multitudinem: nam in eo primũ incipit apparere multitudo, quoniã rerum ſpecies in eo multe ſunt: atq; has Plato vt arbitror ideas fecit: ac propterea in hoc intellectu poſuit cauſam exemplarem vniuerſi ſenſibilis, quod aſſerunt animatũ eſſe,vt ex Thimeo liquidò quiuis intueri poteſt: qua de cauſa is intellectus à Platonicis appellari ſolet mundus intelligibilis, tanquam in quo res vniuerſæ ſint ſecũdum eſſe intelligibile.nominatur etiam à nõnullis vnum multa,vtpote quod in ſe vnum ſit ac deſinat in multitudinẽ rerũ intelligibiliũ: ita tamẽ vt vnitas ſuperet multitudinẽ, ac multitudo in eo colligatur in vnum, tanquam in verticem: ac proinde is intellectus totum quoddã eſt ac primum totum,quod tamen ſit ante partes neq; dependeat à partibus, aut ab eis conſtituatur,vt tota hæc materialia in quibus verſamur: quã rem annotauimus ſupra cum de vno verba faceremus. Dixerũt ergo intellectum vnum multa,animam

verò quæ inferiorem sortita est, gradum perhibent esse vnum & multa tanquam vtriusque nature participē ac magis propinquam multitudini quàm intellectus sit: an verò hęc mens suprema intelligat singularia sēsibilia & si intelligit, an præsentia tātùm intelligat, etiā futura omnia puto ex vi mētis humanæ nobis incompertum esse: ideo quāuis de hac re maximè sint inter philosophos altercationes, nos contēti humanis limitibus, omnes eas omittem[9], ac perfectioribus hominibus hanc operam concedemus. Post intellectum sunt animę corporum cælestium, de quibus proximo volumine à nobis dicetur.

LIBER SEXTVS.

IDoneus primæ philosophię auditor is iure existimari debet, qui naturali scientię nō tantùm operā dederit verumetiā in ea excelluerit: inuata nāque nobis via doctrinę està notioribus nobis. Huiusmodi autem sunt

ſenſibilia entia: omnis enim noſtra cognitio ortum habet à ſenſu. Repetamus ergo à Phyſicis, indéq; id quod ſupereſt ordiamur. Omne quod mouet͂, ab alio mouetur. vt itaque motor alius eſt à re mobili, propterea ea quæ moueri vidẽt͂, quædã ab alio extrinſeco videlicet motore mouentur, nonnulla ex ſe. huiuſmodi autem ſunt animata. Cùm ergo in illis quæ ab extrinſeco mouentur, nõ poſſit res in infinitum protrahi, tandem ad motum ex ſe perducetur: mota verò ex ſe, generabilia & corruptioni obnoxia vtique neque conſiſtere poſſent, neque eorum generatio infinito tẽpore perdurare, niſi à moto ex ſe æterno cõtinerentur, cuius fomento ſemper egẽt. id quod ſuprà ſæpius ſumpſimus. Hoc verò motum ex ſe ęternum, ſenſu comprehendimus eſſe corpus cæleſte, quod ex motu circulari ſempiterno cõuincimus cõponi ex duabus naturis, quorum altera eſt forma, altera materia: forma verò anima eſt immaterialis, indiuiſibilis atque immobilis, quæ poſt intellectum de quo iam tractatum eſt, proximum enti locũ

tenet inter entia, ac in ea maior quædã ſpecies multitudinis iam ſeſe nobis offerre incipit. Nã cùm forma omnis act⁹ ſit materiæ, quædã congruentia ſeu conformitas formæ cum materia ſit oportet. Quamobrẽ cùm materia diuiſibilis ſit & extenſa, nõ dico oportere formam eſſe diuiſibilem atque extenſam: hoc etenim non niſi formę materiali conuenit quæ in eſſe à materia dependet: ſed neceſſe eſt vt natura formæ quãuis immaterialis ſit, nonnullam referat diuiſibilitatẽ, id eſt vt quodãmodo affinis ſit extẽſioni diuiſioníue: idcirco deſcẽdẽdo à primo principio quod vnum omnino eſt, ad intellectum in quo eſt vnitas contracta ad naturã intelligibilem, ac propterea etiam ad quandam multitudinẽ, ab eo deinceps deſcẽdimus ad animam in qua maior eſt multitudinis ſpecies, propter affinitatẽ ad corpora. Cùm ergo nobis conſtiterit eſſe cæleſtium corporum animã, ac ſuperficie tenus qualíſnam naturæ ea ſit, nunc dicẽdum eſt à nobis, an cauſam efficientem habeat, & quænã ea ſit. Auicẽna pręſtãtiſſimus

philoſophus opinatus eſt, quoniam ab vno nõ eſt niſi vnum, à primo principio entium eſſe tantum primum intellectũ, tãquã à cauſa effectrice: à primo deinde intellectu in quo eſt quædã compoſitio ex actu & potẽtia ſeu ex perfecto & imperfecto, inquantum intelligit primum principium emanare atque effluere ſecundum intellectum: inquantum verò intelligit eam quam obtinuit perfectionem, effluere animã primi cœli: ac quatenus intelligit imperfectionem adiunctam ſibi, effluere ſubſtantiam primi orbis, ſicque deinceps à ſecundo intellectu emanare tertiam mentem ac animã ſecundi orbis orbemque ſuum, item à tertio quartum quoúſque demẽtum ſit ad mentem præſidentem hiſce inferiorib⁹ generationi corruptioníque obnoxiis, à qua perhibet tum omnes formas eſſe generabilium rerum tum & intelligibiles ſpecies. Hanc Auicennę poſitionem diuus Thomas excellentiſſimus vir ac nunquã ſatis laudatus, ſatis efficaci ratione reprehendit: inquit enim, ſi pacto ratio vniuerſi ita conſtaret & hoc pacto

procederet, vtique ordo vniuersi esset à casu, non autẽ ab aliquo per se intentus: verùm opoteret fateri accidesse vniuersum ita constitutum esse ex diuersis multorum agentium intentionibus, quæ tamen à nullo excitata sint aut mota ad hunc ordinem conficiendum: ac propterea inquit Thomas omnium factionẽ cuiusque rei quæ non sit per transmutationem motúmue aliquam: sed per simplicem emanatiònẽ totius eius quòd sit quódq; per se existat, esse à primo principio non autem ab aliqua causa secunda, argumento nititur satis valido: nam sicuti agẽs per artem præsupponit in sui factione rem à natura constitutã ac natura constantem, quoniam is agens posterior est agẽte naturali, ita quęlibet secunda causa præsupponit in effectu quẽ agit aliquid iam incoatum à prima causa quod ipsa perficiat. At in emanatione totius entis per se existentis nihil supponitur, si quid enim supponeretur, iã non totum emanaret ab ea causa: non ergo à secũda causa quapiam hæc emanatio esse potest neque etiam confugere ad il

lud possumus, effectum eum scilicet esse à causa secunda veluti ab instrumento primæ:nam causa omnis quæ vicem instrumenti habet, licet ex se nō attingat productionē effectus cuius factionis dicitur instrumentum esse,tamen actione quadam quæ ipsius formæ naturęque cōuenit,à superiori agente directa ad effectus sui productionem peruenit, cuius effectionis instrumentum nominatur: sic serra quæ organum est fabri lignarij ad factionem scamni seu lecti quāuis vi propria nō attingat ad inductionem effectionémue formæ scamni illius seu lectuli,attamē secando ac incidēdo quę actiones formæ serrę conueniunt à fabro artifice directa pertingit ad efficiendā formā scamni,quę proculdubio emanat à mente artificis:eadem ratione calor naturalis animalis calefaciēdo quod suæ vis est, carnem procreat ossáque, ac membra denique,quorum forma est ab anima. Ex inductione hac colligitur necesse esse causam instrumentariam quācumque actione suæ naturę propria,directa tamē à causa superiori,pertingere

productionem effectus sui. sed in emanatione totius entis per se existẽtis cùm nullum subiectũ sit eius effectionis, nulla etiam actione fingi quidem, nedum esse potest cuiuspiam instrumẽtariȩ causæ, qua pertingat ad effectionem totius entis per se existẽtis quȩ est à prima causa rerum omnium: vt nulli vnquam pro dubio fuit. Idcirco emanatio entiũ omnium per se existentiũ nõ est ab vlla causa secunda, sed tãtùm à primo principio entium, à quo etiam sunt animæ corporum cȩlestiũ: ideóque Plato in Thimeo posuit vniuersum totũ esse à primo principio tanquam à causa efficiente, quam etiam patrẽ omnium appellat: inquítq; patrem hunc supremum animam ex essentia diuisibili indiuisibilíque cõflasse. Verùm quoniam superiora quoque pro suȩ naturæ captu efficiendis inferiorib⁹ operam suam præstant, vt summi boni bonitatem æmulẽtur, idcirco posuit intellectum seu mundum intelligibilẽ esse causam exemplarem vniuersi. Itaque statuit primum rerum omnium autorẽ, iuxta illud exemplar, mũdum perfectũ

effeciſſe. Erit ergo, iuxta ſententiam Platonis, intellectus rerũ cauſa nõ efficiens à qua ſint entia in prima rerum emanatione qua in ſuo quæque eſſe ſubſiſtunt, ſed cauſa exemplaris per quã primũ animarum, deinde totum vniuerſum effecta ſint: necnon etiam illud Platonẽ mouit quod ſuprà tetigimus, quoniã exemplar habet rationem intelligibilis, ideo in eo quod ſuprà omnem naturam cum ſenſibilem tum intelligibilẽ nos nõ poſſemus ſatis percipere rationẽ exemplaris, qua de re non in primã cauſa ſed in prima natura, intelligibili inquam, hoc genus cauſæ Plato conſtituit. Ex qua poſitione ratio Auicẽnę facile ſolui poteſt. Nã ab vno, id eſt à primo principio immediate non eſt niſi vno, intellectus videlicet ac mundus intelligibilis. Verùm poſt intelligibilem hunc mundum quẽ dicimus primum rerum principium nõ vt vnũ ſed vt multi, iuxta multitudinẽ que eſt in exemplari multa cõſtituit. ac in vnum vniuerſum conflauit. Nõ tamẽ propterea cenſuerim ego Platonem arbitratum fuiſſe Deum ſupremum indi-

gentem fuiſſe,vt ſcilicet exemplari alio à ſe indiguerit in rerum productione, cùm in eo ſupereminenter ſit exemplar cuiuſcúmque exemplaris,& in quo vno eſt multitudo omnis eminenter :immo etiam quodammodo Abyſſus ille nõ entis,ſicuti priuatio eſt in habitu:ſed ea ratione arbitror cauſam eam exemplaré in ſecũdo ente poſuiſſe, quoniam primũ principium à nobis capi nõ poteſt cùm ſuperet intellectum. Exemplaris verò ratio ac in hoc eſt vt intelligibile ſit: quare ratio Auicénæ alio quoque modo commodè ſolui poteſt, quod ſcilicet ab vno inquantum vnum nõ eſt niſi vnum : ſed ab vno in quo eminéter eſt omnis multitudo,in quo natura diſtinguitur à re ab intellectu & voluntate,ac propterea per intellectum ac voluntatem agit quéadmodum per naturam vt ſuprà diximus, nullum inconueniens eſt ſi multitudo effluat,in vnũ tamen ordiné redacta. Hęc de cauſa effectrice animarum cæleſtiũ, nunc meli9 diligentiúſque inueſtigem9, qualéſnam ſint, & cuiuſmodi ſit earum operatio. Animos cælorũ eſſe abſtractos

à materia, iam superius constitit. Quoniã verò forma abstracta, est intellectus ac intelligibilis vt ex iis quæ de anima dicta sunt in physicis à Platone constat: Animæ ergo corporum cælestium sunt actu intellectæ & intellectus: ac cũ vnũquodque ideo intelligatur quoniam forma eius coniuncta est cum intellectu ac vnum cum eo effecta, sibi ipsi autẽ actu coniunctæ, idémque sunt animæ corporum cęlestium, idcirco seipsas per suam essentiam intelligunt. Reliqua verò quę item à materia abstracta sunt, vt intellectus ac superiores animas, ea ratione intelligunt inferiores quoniã superiorum formas vt perfectiones quasdã sui in seipsis recipiunt. Quamobrem superiores quoque intelligunt per essentiã superiorum qua formantur: nam superiores formę cùm sint actu intellectę & perfectiores inferioribus, nimirum formare inferiores possunt, ac eo pacto per suas ipsarum essentias ab eis intelligi. Ecõtra verò minimè conueat ratio, vt scilicet superiores intelligant inferiores, eò quòd earum essentiis informentur: nã forma

ſemper ac in quacumq; re perfectio quę dam eſt rei formatæ:ſic etiã animæ corporum cæleſtium non intelligunt inferiora hæc entia corruptibilia, eò quòd ab ipſis recipiant impreſſionẽ vllã,quoniã ſemper agens eſt nobilius patiente, ac principium materia,formáque ſubiecto. Nec tamen dicendũ proptérea eſt quod hęc inferiora ignorent quorũ ſunt cauſæ ac moderatrices cõſilio quodã ac intellectu,immo perfectiori modo intelligunt, eóque perfectius quò ſuperiores atque excellentiores fuerint. Nã ſicuti in ſupremo eſſe ſunt omnia modo nobis ignoto, ita in intellectu omnia ſunt ſecundum modum intelligibilẽ ac perfectiori modo in intellectibus perfectioribus, deterius verò in inferioribus:obiectũ nanque intellectus eſt ens. Amplius ſi humanus intellectus qui eſt omniũ infimus quodãmodo intelligit omnia, & quodãmodo eſt omnia,multo magis aſſeuerandum eſt hoc de ſupremis illis intellectibus. Quamobrem ſuperiores animę inferiores intelligunt,ac omnia etiã infima entia generationi corruptioniq;

obnoxia per formas ab intellectu primo in eas influentes, ac viciſſim à ſuperioribus traditas inferioribúſque excellẽtiori modo ac oratione magis vna ſunt in his quæ ſuperiores ſunt:in inferiorib⁹ uerò magis multæ ac magis diuiſæ:neq; enim earum capaces eſsẽt,niſi ipſis magis dearticulate fuerint,tanquã imbecilioribus,& quæ magis recedant à perfectione vnius atque ad multitudinẽ accedãt: ſic inter homines accidere videmus vt ea quæ præſtantes ingenio ſtatim ac vno nutu admoniti percipiunt, imbeciliores ac magis tardi capere nequeant, niſi eadem eis fuerint diſtincta & dearticulata.non diſſimili omnino ratione ſe habent mẽtes illæ ſupremæ,huius verò nõ ęquè perceptionis ratio in promptu eſt, nam receptum omne eſt in recipiente ſecundũ recipiẽtis modum:quãto ergo recipiẽs magis acceſſerit ad multitudinem ab vnoque receſſerit, tanto etiam oportet receptas ſpecies in eo magis eſſe multiplices inferioríſque notæ. Sic ergo omnis cæleſtiũ corporum anima omnia intelligit,ſeipſam per ſui eſsẽ

tiam,ſuperiora entia per eorum eſsẽtias quas in ſe vt perfectiones intelligibiles recipit:inferiora verò per ſpecies ab intellectu ſupremo,in eam animam emanantes,ordine tamẽ certo progreſſúque ſeruato,vt ſcilicet ſpecies eſſe prius proximúſque defluãt in animas ſuperiores quæ intellectui propinquæ ſunt magis ac per eas deriuẽt in animas inferiores. Ac vtique præter hunc modũ alius quoque nõ incõmodus adferri poteſt, quòd videlicet ſuperiores animę inferiores intelligant per ſui eſſentiam quę inferiorũ forma eſt intelligibilis:nam cùm forma & perfectio quælibet ſubiectam ſibi materiam penetret,vt ita dixerim,ſuperioréſque mentes inferiores informent, ac in eis recipiantur (qua via fieri diximus vt inferiores mẽtes ſuperiores intelligãt per ſuperiorum eſſentias ipſas formantium)neutiquam abſurdum eſſet ſi ſuperiores, quæ vnum fiunt cum inferiorib⁹ eas formando,per ſuámmet eſſentiã inferiores intelligerẽt. Si enim intellectus humanus, vt Ariſtoteles teſtatur,ſe ipſũ intelligit per formas alias intelligibiles,

per quas actu fit intellectus, quî cōueniens esset? si quis assereret, supposito eas formas intelligibiles esse formas, quæ per se subsisterent, atque esse actu intellectus, per se ipsas eas quoq; intelligere intellectum humanum per suam ipsarum essentiā. quandoquidē intellectus humanus se intelligit per eas formas intelligibiles. Primum verò entiū omnes pro captu suo attingūt quòd se cuiusque capacitati accōmodet: ac ea ratione id quod in se incomprehensibile est in prędictis intellectu esse incipit secūdum modum intelligibilē: excellentius quidē & excellentioribus, deterius in inferioribus. sicque omnes eę mentes diuinæ sunt, quoniam capaces sunt diuinitatis, ac vnum factæ cum Deo, qui in eis omnibus est. Pręterea in eis summus quidā est amor, quo se inuicem mirificè conuertunt. Nā intellectum quēcumque sequitur intellectualis appetitus, qui in ratione est, & à philosophis voluntas nominatur. appetitus verò huius primus motus ac pręcipuus est amor, cuius obiectū est bonū. vbi ergo excellētissimi sunt intellectus,

ac

ac ſummum bonum intellectũ, ibi maximum oportet amorem eſſe: inferiores ergo mẽtes ſuperiores intellectus, vt potiora bona, ſibíque venefica, ſummũ verò bonum tãtùm amãt, quãtùm nec excogitari poteſt, ſuperiores verò viciſſim amant inferiores ex ſuæ bonitatis ratione ac natura, non ex indigentia ipſémq; bonitatem, ac perfectionẽ ſuá cõmunicant, ſéque eis inſinuant pro earũ captu. hic nãque perfectiſſimus eſt amoris modus, vt ſupra oſtẽdimus ſitque hoc pacto mirus quidã, inexplicabiliſque ſuperno rum mentium contextus. His hactenus expoſitis, nunc illud reliquum eſt, vt diſſeramusquonã ſcilicet modo ſuperiores hę mẽtes cauſæ ſunt rerũ inferiorum. In eis eſt ſpecies boni à quo ſunt: boni verò ea eſt natura, vt perfectione ſua impertiatea omnia quæ capacia fuerint: non enim eſt boni inuidere, ac intra ſe bona ſua continere, ſed effundere ac effluere. Cùm ergo in ſupremis hiſce men tibus ſit lucida forma ſummi boni, non effuſcata tenebris non entis nec diſſimi litudinis labirintis inuoluta, nimirum

valde cupiunt ęmulari pro viribus summum bonum, ac rebus aliis bonitatem suam elargiri, ad idem à summo etiã bono aguntur, quod intra res omnes est, ac interius in eis operatur. Etenim omnia operãtur quatenus sunt, ac vt suprà ostẽdimus, nec momento esse possent, quæcumque sunt nisi a primo esse continuè eorum essendi vigor emanaret, qui motus rebus intrinsecus à primo bono effluens, à Platone in Thimeo significari videtur: cùm inquit patrẽ omnium ad minores Deos cõuersum eis præcepisse, vt in factione inferiorum rerum, quam eis demandauerat, se imitarentur. Cupiunt ergo hæ supremæ mentes elargiri aliis perfectionem suam: verùm ad eum modũ effectionis, quo primũ agit, quóq; res omnes a principio rerum omnium emanant secundum se totas, ac cõsistũt, attingere non queunt, idcirco conantur deteriori nota eum efficientiæ modum æmulari ac per motum corporum cælestium formas effingunt in hac inferiori materia, quas ab intellectu acceperunt, veluti quidã naturæ artifices: quãobrẽ

in effectione rerũ inferiores omnes cõcurrũt quædam perfectius, imperfectius aliæ. Intellectus supremus, a quo in animas cælorum effluũt omnes formæ, patris vicem gerit, animæ ipsæ vicem matris, ac inferiora hęc entia sũt veluti fœtus, quos in lucem edunt cęli motu & lumine medio, tanquam instrumẽtis quibusdam suorum fœtuum pariendorum, sic ergo per motum localem ac lumẽ cælorum materia hæc inferiorum formatˀ his formis, quas animæ ab intellectu cõceperunt. Et hæc vt reor, est sentẽtia Platonis in Thimeo. hoc idẽ sensus quoque nobis ostendit & ratio persuadet, vt ex naturali philosophia cuiq; perspicuũ esse liquidò potest. Satis iam disputatũ est de incorporeis entibus pro huiusce opusculi modo, ac prout humanæ rationis imbecillitas attingere valet ea quæ suapte natura manifestissima sũt, atque in maxima luce cõstituta, paulatim in ẽtiũ ordini res a primo principio degenerãt, sensúmque dilabuntur. ideo post naturã animæ, quæ suo modo præ se fert diuisibilitatem quandam, est natura corporis

quod ab anima formatur. Hoc verò primum est corpus, id est cœlum, quod & diuisibile est, licet maximè inter corpora ad vnitatem accedat: nisi eum diuisibile esset & extensum, vtique corpus non esset, ac propterea etiam est mobile: nam omne corpus mobile est, nõ enim corp⁹ vllum infinitũ esse potest, attamen ingenerabile & incorruptibile est, nec diminutionem, aut augmentũ vllum recipit, penitúsque cuiusuis alterationis est expers, vt naturales philosophi demõstrãt: quare ex generib⁹ motuum solum localem motũ admittit: est prętérea simplex ac purissimum corpus: magis nanque ad vnitatem accedit simplex compositio. figurã habet maximè simplicem, sphæricam inquã, quæ vna tantùm superficie continetur: mouetur motu locali maximè simplici, circulari inquã. agit simplici qualitate quæ est præditum, lumine videlicet, quod caliditatem quandam annexã habet, quę se habet ad cęteras qualitates sensibiles vt lumẽ ad colores omnes. Itaque calor is cælestis omnes alias qualitates sensibiles virtute sua fouet ac

continet, licet cùm à puritate ſua degenerat, confeſtim decidat in calorem elementarem, qui calori cæleſti magis propinquus eſt, atque magis attinet quàm vlla alia qualitas ſimplicium corporum ſic lumen cùm a primo degenerat, in albedinem migrat. huic eſt quod interdũ pro materię captu calor cęleſtis vrat, atque perniciem adferat, cùm tamen ſui natura vitã preſtet omnibus, omniáq; foueat ac conſeruet. verùm cùm pro materiæ captu degenerarit, in calorem elementarem migrat, cuius ea propria munera ſunt. Hunc calorem aſſeclam luminis cæleſtis, alium à calore elementari, vel ob rationem cenſuerim ego ſtatuẽdum eſſe committã: nunc interim alia preteribóque cõplura dicta philoſophorum præſtantiũ in hanc ſententiã, quod ſi ſecus eſſet, vtique ſatis intelligi nõ poteſt quonam pacto calor elementorum, qui intra viſcera terræ, & in ſeminibus eſt concluſus conſtitui poſſet eſſe, inſtrumentum cęleſtium corporum, ab eíſque moueri omnium etenim mixtorum generationes cõſeruationis cauſa eſt calor

naturalis, vt Ariſtoteles inquit in quarto Metheororum libro, niſi ab ipſis itidẽ tangeretur. mouens nanque proximum & motum ſimul ſunt: quod luculẽter Ariſtoteles teſtificatur in ſeptimo Phyſicorum volumine. Tangi autem qui poteſt cùm tãtopere diſtent, niſi qualitate quadam, ac virtute a cęlis eminente ac omnia permeante. Lumẽ verò tantùm diaphani eſt actus, opaca nõ penetrat, ideo aſſecla luminis alia virtus omnia penetrans, ac omnia formans. Hunc nos calorem cæleſtẽ dicemus alium ab elemẽtari. Platonici dixêre corpus hoc eſſe æthereum vehiculum animæ mundi cæterarúmque animarũ omnium: cęterùm quoniã corpus nullum cætera corpora penetrare nõ poteſt, qualitatem quãdã eſſe hanc oportet, quam ponimus, vt artificem motricémq; aliarum qualitatũ omnium, ac vt vehiculum quoddã virtutis animæ. Hæc verò omnia quæ ineſſe corpori cęleſti diximus, ac perſpicimus, ab anima ei proculdubio inſunt. Nã materiã conuenire formæ opus eſt. Aſt animæ cælorum maximè ſunt æternitatis

capaces,nullíq; obnoxię mutationi, id- circo corpora etiã ſortitæ ſunt immorta lia,ac immutabilia,mutatione quæ pertineat ad intrinſeca.Hę prętereа animę ſimpliciſſimæ ſũt ſuáque operatione ſpi ritualem quendam circularem motum exprimunt refferúntue. Circuli nanque ſpirituales quidã ſunt nexus illi ſuperiorum mẽtiũ: quia & mutuò ſe intelligũt, ac mutuò ſe ardent,nedum amant,ideo corpora quoque habent ſimplicia, circu laréſque figuras,circulari quoque motu agitata . inſuper hoc lumen , cui calor coniunctus eſt,non elementaris ſed cęle ſtis, effluxus quidã eſt in cæleſtia corpora ab animarũ intelligibili lumine, atq; ab amore illo quo ardent: id enim eſt lu mẽ in corpore, quod intelligẽtia in anima , id eſt calor hic omnia generans ac conſeruans,quod in anima amor . ſunt ergo hæc omnia imagines quędam corporeæ proprietatum animę immaterialium,quod, vt puto,Boëtius vir doctiſſimus ſẽtit,cùm inquit de cæli anima,mẽ temque profundam circuit, ac ſimili cõ uertit imagine cęlum . Inter cęlos autẽ

ſupremum obtinet locũ ſupremámq; dignitatem octaua ſphęra que immuneris fulgoribus eſt illuſtrata ac motu velociſſimo maximéque vniformi mouetur:diurno inquam ab oriente in occidẽtem. quamuis non me lateat aſtrologos Platone & Ariſtotele iuniores,commentos fuiſſe primò nonã,deinde decimã quoq; ſphęram, cui diurnum motum attribueret,alium itẽ tardiſſimum : octauæ verò ſphæræ attribuunt mõſtruoſum quendã motũ titubationis ſeu acceſſus & receſſus. Verùm & in his & in planetarũ circulis nomẽta ſeu potius figmẽta Aſtrologorũ à nobis omittãtur, ac ſequamur potiores philoſophos,Ariſtotelem videlicet & Platonem,hunc diurnum motũ Plato in Thimeo vocat motum ſimilitudinis ſeu vniformitatis:& Ariſtoteles in ſecũdo libro de cælo,à dextro in ſiniſtrũ permeantẽ motum eum eſſe dicit,vtpote qui perfectus ſit,& ad vnitatem accedat, quẽ motum cæteri quoque planetæ ſequuntur, vel ex natura propria motori à quo mouentur,vel quantus motores planetarũ formati à prima anima octa-

uæ ſphęrę motrice, motũ illius propriũ. perfectiſſimum tamen omnium in ſuis ſphæris effingunt. Hic verò diurnus motus cauſa eſt quod generatio corruptióq; iſtorum inferiorum ſempiterno tẽpore conſeruetur ac perducet. Poſt octauam ſphærã planetæ ſunt orbéſque eis accõmodati, in quibus quoniam ad multitudinem atque ad diſſimilitudinẽ magis accedũt preter motum diurnum qui eſt ſimilitudinis, alius quoque ineſt motus qui diſſimilitudinis à Platone appellat, & ab Ariſtotele perhibetur eſſe veluti à ſiniſtro in dextrum: dextrum nanque à quo eſt motus ille ſiniſtrum eſt vniuerſi: deficit ergo ab eo quòd eſt ſecundũ naturam in vniuerſo, cùm prepoſtere procedat. hic verò planetarum motus obliquus ſub zodiaco, cauſa eſt vt generatio ac corruptio epariet: quòd verò generatio inferiorum quamuis variãs, ſemper eundẽ temorem ſeruet, à motu diurno eſt. Inter planetas verò nobiliores ſunt, ſi antiquis philoſophis eſſentiamur, illi qui ſunt ſuperiores elatioréſque: inferiores autem ac depreſſiores ecõtra imper-

fectiores:cuius rationẽ adferunt quoniã continens est nobilius contento:cõtem ptúmque ad continens se habet tanquã materia ad formã, & perfectibile ad perfectionem.verumtamen si ab effectu ad causam intelligendam nobis est via,difficile mihi persuaderi potest planetas cęteros superiores esse prestantiores sole, quem certissimũ inspicimus causam esse harum inferiorum rerum,ab eóq; variarũ anni tempora cæteræque que hîc inferius agũtur.Cæteri verò planetę vel nihil vel insensibile quodpiam vidẽtur adferre. Præterea si lux est qualitas qua cęlum agit ac defluxus quidẽ a lumine intelligibili in ipsum corpus cęleste, id corpus in quo pręstãtior lux est,excellẽti' existimari debet cęteris quę nõ adeò luce decora sunt neq; adeò luce pollent. At solis lux quantum lucem aliorũ planetarum precellat, omnibus preterquã cęcis compertum est.Precipuus ergo sol erit meo iudicio,cui sententiæ etiã astrologi adstipulari videntur, qui inquiunt planetas cęteros dirigi ac tẽperari à sole ac quasi cooperarios solis esse: qua de

causa Venerem Mercuriúmque nō recedere à sole nisi parum, siue antecesserint siue ponè fuerint. Lunā verò agere prout a sole illustratur: triū præterea superiorum motum planetarum rationē habere ad motum solis. Antiquorū verò phylosophorū argumentis non difficile est soluere: nam recipimus cōtinens perfectius esse contento, si cætera paria fuerint: et si cætera præualeant præponderántque, nō semper continens absolutè perfectius censendum est esse contento, sicuti in animali cor non est imperfectius membrum aliis a quibus cōtinet. At in sole cętera longè præualēt, vt cuiuis exploratissimum est. Sol ergo præstantissimus est ac perfectissimus planetárum omnium, luna imperfectissima, quæ a sole lumen mutuatur. Ac veluti terra cælestis est, vt inquit Alexander Aphrodiseus, reliquorum planetarū stellarúmue numeros ac gradus perfectè dignoscere, supra humanū captum est. Nā qui perfectè cognoscit aliqua, etiam differētias & gradus eorum sigillatim dignoscit. Nos verò imperfectè cognosci-

mus ſuperiora, ac a nobis remotiſſima entia: quamobrem etiam cõmunia quędam, generaliáue nonnulla ipſorum cognoſcimus, nõ tamen valemus minuta quæque attingere. Hactenus ergo de corporibus cœleſtibus dixiſſe ſufficiat, nũc accedendum nobis eſt ad entia generationi ac corruptioni obnoxia, in quibus iam magna turbatio eſt plurimíſque tumultus, quoniá ab vnitate atque ab eſſe maximè recedunt, ac ad multitudinem & non eſſe accedunt quã proximè, multámque eorum partem habẽt. Hîc verò tum entia viciſſim contraria, tum cõtingentia, ac fortuna caſúſque apparent ſeſéque nobis offerũt quæ omnino à ſuperioribus ſunt aliena: nam & in ſupremis mentibus & in cęlis nihil eſt contingẽs, nulla ibi contrarietas, ſed ſummus omnium conſenſus nihil fortuitum, verùm omnia ſũma ac certa ratione procedũt. Etenim propinqua ſunt, ea primum entium, cuius ſimilitudinem referũt, lõgiſſime verò diſtant ab infinitate & cõtractione nõ entis, de quo ſuprà eſt facta à nobis mentio, econtra in hiſce que ſunt

infra cœlum contingentia est:nam propter contumatiã ac inequabilem vt ita dicam materiæ que nõ enti propinquissima est, vt dicetur infra effectus nõ omnino respondet impressioni ac efficiẽtie agẽtis,quamobrem quamuis cœlorum influxus & impressio ad bonũ & ad perfectum sit:tamen quoniã materia ob imperfectionẽ continuarum diuersa atque inequalis est effectus,minime respondet impressioni agentis, inde contingentia est amplius quoniam præter materiam in qua effectus recipitur:cõcurrunt etiã particularia agenda preter cœlum quæ materialia sunt,& propterea eorum cõuersus inter se certam causam nõ habet ideo multa cõtingunt,neque necessario omnia cõueniunt. Ratio igitur cõtingẽtiæ in inferioribus est ex imperfectione seu a non ente,cui infima hęc entia propinquiora sunt,quam superiora,eadẽ de causa vicissim quoque cõtraria sunt inferiora hęc quę infra cœlum esse conspicimus:nam ex cõtractione entis incipit primo diuersitas deinde contrarietas, vt superius docuimus. Quoniam ergo in

hoſce inferioribus ens & bonum valde contracta coarctataque ſunt, idcirco alterum alteri incipiunt nõ tantum diuerſa eſſe, verum etiam viciſſim cõtraria ac ea que in vno ac in bono vniuerſali cõueniebant iam inuicẽ pugnant, quoniã alterius priuatio alteri cõiuncta eſt. huic corruptiones ſunt ac mutue generationes. ob eandem cauſam plurima fortuito atque caſu eueniunt, quæ nullã habeant cauſam per ſe ſed temere fiãt, ad cauſáſque infinitas ac indeterminatas quæ ſunt per accidens cauſe reducuntur. Nã ex infinitate & diuerſitate nõ entis, quæ ſummopere viget in hoc mũdo inferiori multa præter intentionẽ agentium particularium & præter intentionem cœleſtium corporum nonnulla fiunt: nã cum id quod eſt per accidens nõ ſit vnum niſi ſecundũ quid ab agẽte naturali, quod vnum intendit nõ poteſt effectus per accidens intentus eſſe, ludit ergo in rebus hiſce fortunę ac temeritas ex indeterminatione & inequalitate non entis. non tamen propterea deſſitẽdum eſt à ſuperiorib⁹ cauſis preſertim à prima omniũ

causa etiã effectus fortuitos contineri, à qua abissus quoq; non entis continetur, eique perspicuus est. Quamobrem ea que inordinata sunt suapte natura atq; inequalia, tandẽ à summo bono cuius limites trãsgredi nequeunt in vnum cõcentum atque in vnum bonum pulchritudinémque vniuersi nectuntur, vt hisce que non ad partem aliquam sed totum ordinẽ vniuersi perspicere queunt compertissimũ est, cuius partes reliquas paucis infra percurremus.

LIBER SEPTIMVS.

NVlla in reb⁹ hisce, quę infra lunam agitantur, sũbstãtia simplex est, sed omnis ex duabus partib⁹ cõstat, quarum alteram dicimus formam, alteram vero materiam, forma actus, perfectio, ac propria vniuscuiúsque rei natura est, per quam substantia constituitur, ac per se existit, vnde etiam actus substantialis appellari cõsueuit. Materia est veluti inchoatio quædã substãtiæ per se existẽtis,

de qua tractabitur infra, posteaquã tractaui de substantiis completis, ac per se existentibus finẽ imposuerimus. Duplici vero de causa substãtia quęcumq; inferior lunæ orbe cõposita est, ac nulla simplex existit, primo quidam, quoniã propinqua non enti cùm sit, tendit etiã suapte natura ad non esse: in nihillum vero substantiam quempiã redigi, atque funditus interire bonitas primi principii, à quo omnia sunt, non permittit. Idcirco hisce substantiis cõstitutũ est fundamẽtum, in quo omnia hęc inferiora inchoationem quandam habẽt, atque cùm his interitus cõtingit, in id resoluuntur, nullumq; redigitur ad nihilum, quãuis intereat, neque ex omni parte perit. Altera etiam ratio est, cur constent ex materia omnia ea quę sunt infra lunam. Nã cùm ista omnia non immediate, statumque fiant à primo principio, sed à corporib⁹ cęlestibus, eorumque mentibus, medio motu, necesse fuit, aliquod subiectũ pręexistere, in quo superiorum corporum agentum impressio, ac motus reciperet. Constant ideo omnes hæ substantiæ ex

forma,

forma,& materia: ac propterea cùm na tura, essentiáque vniuscuiusque rei sit actus,& forma,natura nulla in his inferioribus per se est,sed vnaquęque cõtracta est ad indiuiduas, singularésque substantias, quę tum certo loco, tum definito tempore cõtinẽtur,omnésq; eiusdẽ sunt generis, quoniã in eadem materia conueniunt, à qua genus sumitur,vicissimque omnes mutãtur tandem in omnes, ac si interitu alterius alter instauratus,omnísq; hic demum tumultus generationis,corruptionis,alterationis ab optimo opifice,in vniuersi pulcherrimũ ordinem temperatus. Paulatim verò ac sensim natura à superiori genere ad inferius descẽdit, ac media quædã semper statuit,quæ vtriusque quodãmodo partẽ habent.ideo inter substantias inferiores homo supremum locum obtinet,qui suprema sui parte etiam cælestes mentes quadã ratione attingit.huic omnia inferiora deseruiunt,ac,vt ita dicam,obtemperãt.Eius forma,intellectus inquã,immaterialis est ac immortalis, vt opuscu lis duob9quib9 respõdim9 excellẽtissimo

hui⁹ ętatis philoſopho Petro Põponatio præceptori noſtro,oſtẽdim⁹.Sed quoniá humanus intellect⁹ſuprẽmi illi⁹ luminis ſtatim capax non eſt ob imbicillitatẽ luminis,quod natura ſottitus eſt,niſi prius veluti ſolẽt cæcutiẽtes oculis in rerũ ſeſi biliũ opacitate fuerit exercitatus. idcirco corpori,in quo vires ſenſitiuæ pręexcellentes ædificatę eſſent,cõiunctus fuit à quibus cognitionẽ ſenſibilium rerum nãſcieeretur per quã aſcenderet ad capiendas immateriales abſtractaſque formas. ſic ergo intellect⁹ humanus imitat̃ ipſum bonũ,in quo ſunt omnia,ſed eminenti modo ac ſupra cognoſcibilitatem intellectus autem & mentes bono proximę ſunt & ipſi omnia,verum ſecundũ determinatam naturam, & ſecundum quãdam multitudinẽ, vt ſuperius expoſuimus,id eſt ſecundum naturã intelligibilem, corpus cœleſte qua habet eſſe ab anima, in qua ſunt omnium formæ, & quoniã in ipſo eſt lux, calorque ille non elemẽtaris,ſed æthereus, in quo virtute ſunt formæ omnium inferiorum,ipſum quoque quodãmodo eſt omnia,intellct⁹

verò humanus eſt, & ipſe omnia, non actu ſed potentia, quia ſcilicet capax eſt omnium ob excellentiã. ergo perfectionem hãc habent quædam formę, vt nõ tantum ſint id, quod ſunt, ſecũdum eſſe naturale, verumetiã vt poſſint aliarum naturam & formam induere, ea ratione quòd capaces formarũ cęterorum entiũ ſecundũ eſſe ſpirituale. Intellectus igitur humanus inter háſce formas, quæ actu non ſunt id tãtum quod ſunt ſecundum eſſe naturale, ſed potentiam habent, vt fiãt etiam alia ſecundum eſſe ſpitituale, primum præcipuúmq; locum obtinet, quia omnia fieri poteſt. Poſt intellectũ eſt anima ſenſibilis, quæ etiã nõ contẽta finibus eſsẽdi, quod à natura ſortita eſt, in alia ſe trãſformat: verum non in omnia, ſed ſenſibilium tantum formarum atque accidẽtalium capax eſt, multaſq; differentias, ac ſpecies huius animæ cõperias, quarum quædam perfectiores exiſtũt, ac quadam ratione ad hominẽ accedunt, quædã imperfectiores, adeóq; imperfectæ alię, vt plantis quã proxime ſint: quẽadmodum ex hiſtoriis anima-

lium cuilibet poteſt exploratum eſſe ani mæ ſubiectum, corpus eſt, quod quãtum fieri poteſt, tẽperiem æqualitatẽque cæleſtis corporis imitatur. idcirco elemẽta ad maximam æqualitatem in eo cõſtituendo ſunt mixta, ac pręterea in eo calorem eſſe oportet, qui adeò ſit temperatus, vt caloris illius, ſeu teporis cęleſtis aptiſſimum ſubiectum eſſe queat, à quo perpetuó in mẽbra terreſtria, ac ea craſſiora diſpoſitio quędam huiuſce cęleſtis qualitatis quodam modo permanet & influat, quę maximè propinqua eſt animæ naturæ, ac quę item niſi perpetuò foueatur à calore illo, cõfeſtim euaneſcit, animęque aptum ſubiectũ corpus illud amplius minimè eſſe poteſt. vt ergo corpus, quod eſt ſubiectum animę, ſit maxime vnum, id eſt, capax vnius illius cęleſtis qualitatis, propterea etiam maximè mixtũ eſt. Poſt animalia in hac vniuerſi ſcena ſunt plantæ, in quibus veſtigium quoddam animę eſt, augmenti inquam, ac nutritionis motus. Mouere nanque corpus in quo eſt ſecundum circularem motum, propriũ eſt animę quę arculos

illos intelligibiles potiſſimũ imitatur. Hoc verò pręcipue adſequũtur corporũ cęleſtium animæ, animalia cętera ipſa quoque ſuo tamẽ modo circulari motu mouentur quoniã non verſus vnam tãtùm partẽ vt inanimata corpora grauia inquã & leuia moueãtur verùm ad omnem loci differẽtiam vt dextrorſum & ſiniſtrorſum, ſurſum deorſum anteãs & retro, plantæ autẽ nõ queunt locali motu ex ſe moueri ſed motu augmenti ac nutritionis in omnem loci differẽtiam ſeſe explicant ſuperius inquam & inferius, & vndiq; in latus. Planetarum anima eſt tantum id quod eſt ſecundum eſſe naturale, neque eſt capax aliarum formarum ſecundum ſpirituale eſſe, corpus verò craſſius habẽt quã animalia in quo plurimum ſit terrenę fecis, calorẽ tamẽ etiam ipſe obtinet, qui inſtrumẽtum eſt animæ cuiúſque in plantis magna eſt latitudo ac diuerſitas adeo vt quędã videantur accedere proximè ad naturã animalium. nõnullæ autem ſunt in quib9 ãbigas an ſint radices an metalla. Poſt plantas inferiorẽ adhuc in entibus locũ

tenēt mixta inanimata vt metallorum genera in quibus quidā putauerunt nullam aliam esse formam nisi complexionem tantum ex mixtione elemētorum confectam. Ego tamen verius esse existimauerim in metallis, pręter qualitatem illam secundam cōplexionem eā videlicet quæ resultat ex mixtione qualitatū primarum, esse etiam substātialē formā conflatam quodammodo ex formis elemētorum diuersæ namque operationes metallorum disparésque vires ostēdunt formam etiā ac naturā eorum diuersam esse, parum tamē in eis forma elucet, elemēta vero mixta sunt in eorum quibusdam secunda ac tertia mixtione: in nōnullis vero prima quasi mixtione: nam argētum viuum statim videtur ex aqua & terra compactis & cōmixtis tempore cœlesti conflatum esse in quo parum sit tum aeris tum ignis. Sulphur autē quædam terrę species cēsetur esse, duo autē hęc vidētur postmodum materia esse ex quibus constiterit cętera metalla quāuis sulphur vt perhibēt Phisici gerat vicem

patris atque agẽtis argentũ viuum verò ſit tanquã materia ac mater hæc in nõnullis metallis vt in auro maxima ac perfectiſſima mixtione conflata in vnũ. ſunt etenim in eo metallo precioſiſſimo omniũ ſic partes terræ cõtinent aqueas, & aqueæ perfundunt terreas vt nulla vi ignis tum aqueę euaneſcere ſeu in vaporem diffundi nequeãt,tum terræ nõ poſſint ab aqueis deſtitutæ à re fieri in aliis metallis mixtura ex ſolutione. Eandem formæ rationem cõperias in lapidibus & lapillis,quamuis eorum principia nõ ſint argentum viuum ac ſulphur,magis namque terream naturam præ ſe ferũt: ècontra metalla aqueam infra huiuſmodi mixta inanimata , que tamen perfecta mixtione ſunt mixta , ea inquam quę vnum medium ex mixtis elementis tandem referent ſunt imperfecta quædam mixta in quibus pręter complexionem quandam nulla eſt natura ſeu forma alia præterquam elemẽtorum grandines huiuſmodi ſunt pluuię vẽti ac fulmina. Tandem in ſubſtantiis preſtremũ

ac infimum gradum tenent elemēta in quib⁹ ignis perfectiſſimus eſt adeò,vt ipſe ſe habeat ad alia elemēta, ſicuti agēs ad materiam in eóq; plurimum formæ, & minimū materię appareat, terra maximè omnium craſſa eſt ac feculenta,& quæ maximè videatur mixtorum omnium materia. Aer admodū ignis accedit,Aqua vero terrę proxima eſt,his ſimplicibus corporib⁹ locus quoque à natura tributus eſt prout perfectio naturę cuiúſque eorum exigebat,infimum locum terra obtinuit,ſupremū ignis. Terra verò maximè cōmoda viſa eſt,in qua omnia mixta tam animata quā inanimata eſſent ac generarentur,tum ob eam cauſam quòd in omnibus mixtis terræ plus eſt quā aliorū elemētorum, tum quoniā radii ſtellarum ex omni parte cōueniūt in neutrum in quo vnientur, ac propterea efficaciores ſunt ad agendum plura tradere de harum rerum natura eſt phyſices diſciplinę non autem diuine ſcientię que de entibus omnibus ea duntaxat ratione tractat quatenus entia ſunt , id eſt ſecundum habitudinem quā habent

ad primum ens & ſecundum gradum quem ſortita ſunt in entibus. Poſtquam diſſeruimus de ſubſtantiis cuiuſcúnque modi ac generis, reſtat vt pauca quædã dicamus de entibns illis quæ non per ſe ſũt,ac propterea ſubſtãtiæ dici nequeũt huiuſmodi ſunt accidentia ac materia prima. Cæterùm quoniam materia potentia eſt accidentia actus,licet non ſimpliciter,ſed ſecundum quid ſint actus,de accidẽtibus pauca prius,poſterius de materia ea perſtringemus,quæ huiuſce negotiifuerint. Accidens neque eſt,neq; dicitur ens:quoniam ipſum ſit,ſed quoniã alicuius entis eſt, quãobrem egregiè dicit Ariſtoteles in ſeptimo primę philoſophię melius ac verius dici album ſeu magnum eſſe quã albedinẽ eſſe, aut magnitudinem incompletum namque ens accidẽs eſt,&idcirco per eſſe nõ poteſt nec etiam per ſe perfectæ intelligi quit, ſed in eius ratione neceſſe eſt ſubiectum apparere, accidentium verò nonnulla magis ad materiã affinis materiæ eſt quantitas,qualitas verò formæ, ideóque inſtrumẽta quędã actioni ſunt qualitates,

quantitas autē actiuum principium minimè est quoniam formæ est agere, materię verò pati, hac etiam de causa quantitas ex sui natura indeterminata est, habet autem terminum à forma atque vt infra docebimus materia per quātitatē fit apta ad recipiendum impressionem agentis, qualitas verò ad formam pertinet: qua de re est vt modo dixi principiū actiuū, formæ nanque est agere. Infima qualitatis species est, ea quæ longè abest à principio agendi ac maximè accedit ad quantitatē huiusmodi est forma ac figura quam solent philosophi appellare qualitatem circa quantitatē, licet enim in motu locali figura reddat subiectum in quo est, magísue aptum ad motū: non tamen propterea est principium actiuū localis modus quod in quarto libro de cœlo pulcherrimè Aristoteles ostendit. Est præter hanc qualitatem species naturalis potentia quæ agendi seu patiēdi principium est passionē, nunc eam dico que ad perfectionē pertineat, nam potētia ad perpetiendum id quod corruptionem adferat, impotentia naturalis non

potentia cenſenda eſt, habitus verò ſeu diſpoſitio eſt potētię naturalis, perfectio autē impotētiæ naturali accidens ſi prauus fuerit habitus ac potentiæ naturalis deprauatio, paſſibiles autē qualitates nō tantum actionis, ſed etiam alterationis principium ſunt, quæ peculiari quadā ratione ſolet actio nominari ac ſecundū eam paſſio propria eſt. Verū de his magis eſt phyſicę diſciplinę tractare quam primæ philoſophiæ reliqua accidētium genera ab hiſce re nequaquam diſtincta ſunt, ſed ratione ac modo noſtro intelligēdi eadem namque res quæ eſt albedo eſt item ſimilitudo prout eſt alteri albedini, vna cum ſpecie tum gradu, itē eadē diſſimilitudo eſt prout à nigredine diuerſa eſt eadē quoque quatenus ſit atq; eſt, ab agēte actio eſt, ac prout recipitur in quopiam patiēte paſſionis rationem habet ſicubi nihil aliud eſt quā ſuperficies, prout locatum continet ac denominat ſic tempus eſt quādo, vt ea quæ in tēpore ſunt ambit ac denominat de ſitu atque habitu eadē ferme eſt ratio, hiſce autem generibus omnibus imperfectiò

annexa eſt, corruptibilius verò inſuper priuatio. Quamobrē tria quoque horū accidētium principia eſſe ab Ariſtotele dicuntur, ſubiectū ſcilicet in quo exiſtūt ac fiunt, forma qua ſunt, ac priuatio ſemper formæ annexa materia prima reliqua eſt, quę vltimum in entibus locū ſortita eſt, ac iuxta non ens collocata adeò vt multi in quibus Platonici eā non ens eſſe dixerint, vt ſuperius à nobis expoſitum eſt. Hæc nullum habet entitatis & ſubſtantię modū niſi potētię. Eſt nāque potētia ſubſtātię, ac ſi dixeris inchoatio quędam ſubſtantiæ, hoc tamen quod eſt in potentia actu obtinet ſicuti enim nō eſt aliqua multitudo quæ omnino careat vnitate, neque contingens vllum in quo nō ſit neceſſitas aliqua, ita nulla potētia nedum eſſe, ſed neque intelligi poteſt, quę omnē rationem actus excludat. eſt ergo materia actu in potentia, hanc nonnulli pronunciauêre eandē eſſe quātitati, ita vt materia nihil aliud ſit quàm quātitas ſenſibilib⁹ qualitatibus priuata huiuſmodi, antiqui poſuêre eſſe vacuū. Cęterum aliter mihi videtur cenſēdum

esse: nam quantitas est per se sensibilis, materia verò quoniam pars substantiæ est, non potest esse per se sensibilis. Amplius quoniam potētię distinguuntur per actus ac perfectiones proprias, actus verò materiæ est forma substātialis, figura verò siue terminus est actus quātitatis. Efficitur ex his materiam non esse quātitātem, idem etiā videtur sentire Aristoteles, qui in septimo Metaphysices inquit, materiā primā nō esse, neque quid, neque quale, aut quātum, sed omnia hęc in potentia. Ex his tamē ambigerē quispiā possit si materia non sit quantitas ac omne quod in certo loco constituitur, si quantum neque enim indiuisibile loco aliꝗ constitui potest quod non sit, quātū in indiuisibili verò situ quod est pūcti in star habet. Pūctū autē omne termin⁹ est quātitatis cōtinuę. Ecce ergo effectā materiam primam si non sit quantitas per se non esse in certo loco, omne verò huiusmodi videtur abstractū esse, atque existere supra locum & tempus. Effecimus ergo materiā primam secūdum naturā suam non esse in certo loco, hoc nanque

habet à quātitate, vt ratio ostēdit, neque tamen propterea cōcedimus materiam esse supra locum, vt abstracta esse queat, sed dicimus materiam suapte natura esse infra locum & tempus vtpote quæ sit propè non ens, quod superius ostendim⁹ eiusmodi esse, vt infra locum & tempus sit. Primòque materia eleuatur à quantitate per quā certum locum adipiscitur, in quo cōstituta impressionem ab agēte recipere potest. Nō enim agens ad eam demitti valeret, nisi prius erecta esset à quantitate ad certum locum. Hactenus de materia ne fines huius sciētiæ egredi videamur. Itaque perfectus est vniuersi, ac totius entis ordo, in quo nihil relictū videri potest a primo entium vsque ad extremā nō entis abissum. Verum quoniā omnis substantia secundum id quod est emanat à primo ente, ac versus non ens tēdit nimirum necesse est si vnumquodq; pro suo captu perfectum futurū sit, vt etiā vnicuique à natura inditę sint vires, quibus rursus cōuertatur ad ens à quo est. Hac nāque ratione efficitur circulus solidus atque perfectus. Nā proces

ſus cuiuſque rei ab ente eſt, veluti linea quędam recta, quę imperfecta exiſtit ſui natura, ideóque ſi perfecta futura ſit, neceſſe eſt, vt circulum inflectatur. Vnumquodque igitur vires quaſdam proprias habet, quibus operationem pro ſui natura promit, qua maximè Deum æmulatū atque attingit. Nonnullæ vero perfecti⁹ hoc adſequũtur ac interiorem quẽdam circulum peragũt valde propinquũ entis centro immobili: quędã vero exteriorem, ac longius à centro diſtãtem circulum. Imperfectiſſima verò reflexã quandam lineam ęmulatur quæ ad perfectionẽ circuli minimè peruenit, ac idcirco ſentẽtia Dionyſii in libro de cęleſti Hierarchia non temere a philoſopho eſt reiicienda, vbi inquit in natura cœleſtium mẽtium eſſe ſubſtãtiã, virtutẽ & operationem. Nã cum ſubſtãtia à primo ente procedt, non videtur commode reflexio fieri poſſe niſi in ſubſtantia ſit virtus, per quã promatur operatio, operatione autẽ, quæ eſt poſtremus actus, attingat vnũquodque entium primũ omnium principium à quo eſt, prout eſt vniuſcúmque

earum captus, inferiora verò entia ob imperfectionē multā adiunctam eorum naturę, sępenumero deficiunt ab operatione ac functione ea, quę alioqui sibi natura deberetur, constant enim ex materia, ac propterea degenerāt ad superiora in quibus plus est vnitatis: ècontra multitudinis diuersitatis atque imperfectionis minu, snequaquā deficiunt ab operatione ea quæ conueniat eorum naturæ. Satis hactenus disseruimus de entibus quę natura cōstant, reliquum est vt pauca quædā perstringamus, de quod quid est esse rerum cęterísque vniuersalibus, quę de pluribus dicuntur, ac pręterea de entibus rationis figmētísque animi. Platonici existimasse vidētur, eo modo res existere, quo ab intellectu cōcipiuntur, quamobrem cùm intellectus concipiat species à singularibus abstractas, sic etiā censuêre ideas substātias quasdam esse abstractas ab indiuiduis omnibus, quę singularium horū, qui sensu percipiunt̃, species sint, ac de eis pręedicantur. Hanc Platonis sententiam Aristoteles plurib⁹ in locis reprehēdit, sed pręcipuè in septimo

mo libro primę philoſophię,multáſque adfert rationes, quarum nō ignarus videtur fuiſſe Plato cum earum cōplures recitet in Parmenide. Sed proculdubio fieri non poſſe iure quicumque arbitrabitur vt vna quędā ſubſtantia per ſe exiſtens prædicetur de pluribus ſubſtantiis diſtinctis numero,ea prædicatione,qua hoc dicitur eſſe, hoc ſicuti Socrates homo,ac item Plato homo. idcirco exiſtimauerim ego Platonē poſuiſſe Idæas eſſe rationes rerum inferiorum quę ſunt in primo intellectu quem etiā appellat mundum intelligibilē, ac cauſam exemplarem cōſtituit,quemadmodum ſupra pluribus oſtēdi, ac intellectum noſtrum à ſenſu ac phantaſmatibus inferiorum ſenſibilium excitari vt ad rationes rerū conuertatur, quæ ſunt in ſuperiorib⁹ intellectibus. Quā ſententiam Auicenna ſecutus eſt, verùm Ariſtoteles ſenſuit intellectionē vniuerſalem, ac ipſius quicquid eſt fieri per abſtractionem à ſenſibilibus virtute intellectus agētis. Sed iā quaſi à propoſito digreſſi videmur. Quid quid eſt ergo ac ſpecies rerum inferiorū

ſingularium nõ habent eſſe extra intellectum eo modo quo ab intellectu cõcipiuntur, ſed præter mentem ſingularia ſunt non abſtracta ab ſingularibus vniuerſalibus, nec tamẽ ob id figmẽta quædam ſunt aut entia rationis, quoniã mẽtis cõceptus, huiuſmodi originem habet ab ipſa re. Vnaquæque enim ſubſtantia materialis compoſita eſt ex forma atq; materia. forma omnis ſuapte natura eſt determinata ad certũ locum & tempus, ſed forma hanc diffinitionem loci & tẽporis habet à materia à qua ineſſe depẽdet propter imperfectionem ſuã. Si quis ergo cõceperit mente cõpoſitum ſecundum modum formæ abſtrahendo à materia id eſt non cõcipiendo modũ quem ex natura materiæ cõpoſitam ac forma habet, concipiet vtique ſpeciem vniuerſalem ab indiuiduis abſtractã: nec ideo mendacium vllum eſt, quoniam hoc fit ſimplci operatione intellectus nõ compoſitione aut diuiſione, neq; enim mentitur viſus ſi in lacte cõcipiat albedinem nõ cõcipiẽdo dulcedinem. Forma ergo eſt principium vniuerſalis ſicut materia

ſingularium,ſic ergo id quod quid eſt a<ins>b</ins>
vniuerſali id quod intelligitur eſt in re
vt homo, equus,aſinus : modus verò eſt
ab intellectu qui tamen originem ducit
à re id eſt à natura formæ. Poſt conce-
ptiones rerũ iſtiuſmodi ab intellectu no
bis ſeſe offerunt entia rationis de quib⁹
eſt negocium logicũ. Genus inquã, ſpe
cies,differẽtia, prædicatum,ſubiectũ, ac
huiuſmodi alia quæ ſunt habitudines
quædã rerum inter ſe nõ ſecundum eſſe
naturale in quo exiſtunt,ſed ſecundum
eſſe intelligibile quo àmẽte concipiunt
Poſtremum locum habent ea quæ intel
lectus per ſe confingit ex ſpeciebus ac
intellectibus, natura conſtantium rerũ,
quarum quædam artificio exprimit, ac
promit in exteriore m materiã, vt na-
uis formã,aut domus aliorũque huiuſ-
modi quæ ab arte efficiuntur. quædam
verò pura figmenta ſunt quæ neque na
tura eſſe queunt, neque vlla arte effici,
vt Centauri Chimeræ ſpecies. Nobis
hæc delibaſſe ſufficiat ex fontib⁹ primæ
philoſophiæ, ac de toto entis genere, ac
de non ente quædã dixiſſe, quæ fortaſſe

& Pytagorici, & aliorum priſcorum ple rique ſenſiſſe videntur præterquã quod naturam quandam poſuerunt nõ entis quæ nulla eſt ac ſecuti ipſi quoque vidẽt, intellectum noſtrum qui non ens cæteraq; illi proxima apprehendit modo altiori quàm is ſit quo re vera ſunt. Alii doctiores ac minus occupati ciuilib⁹ negociis rẽ peiſiciãt. Noſtrũ namque inſtitutũ fuit, vt potius aliis præſcriberemus quonam pacto diſciplinarum omnium facilè princeps, philoſophia ſcilicet hæc prima ſeu ſapientiã appellare malueris, tractari debeat quàm vt noſtro labore id fieret cui impares nos eſſe ſẽtim⁹ maiúſq; ocium poſcit quàm nobis inter tot bellorum procellas atque publicas occupationes, hinc indéque occurſantes in hoc legationis munere quo fungimur præſtari poſſit.

FINIS.

